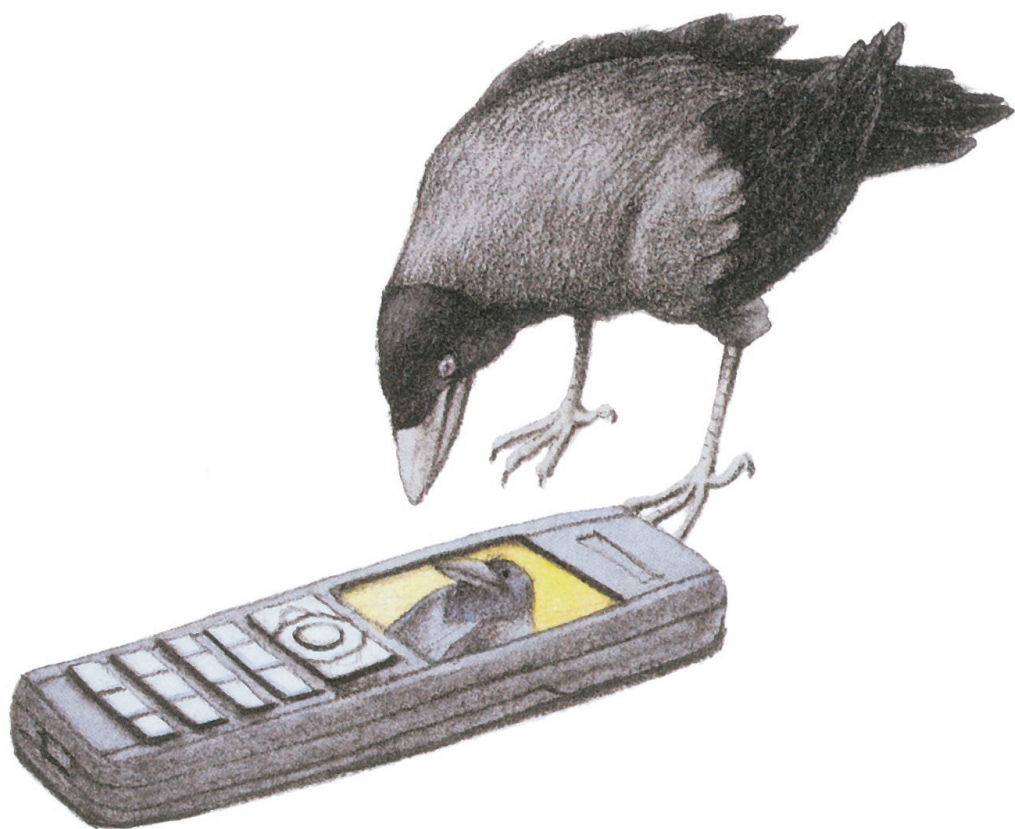

OTROK
IN KNJIGA
72

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

72

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številka na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: Maruša Avguštin, Alenka Glazer, Dragica Haramija, Meta Grosman, Marjana Kobe, Metka Kordigel, Tanja Pogačar, Igor Saksida, Vanesa Matajc in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Meena G. Khorana (Baltimor), Lilia Ratcheva - Stratieva (Dunaj) in Dubravka Zima (Zagreb)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Časopisni svet/*Advisory Board*: Vera Bevc, Dragica Haramija, Tilka Jamnik, Metka Kordigel, Barbara Kovač (predsednica/*President*), Darja Kramberger, Tanja Pogačar, Darka Tancer-Kajnih in Lenart Zajc

Redakcija te številke je bila končana oktobra 2008

Besedila v rubriki Razprave – članki so recenzirana

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Izdajajo/Published by: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*, Pedagoška fakulteta Maribor/*Faculty of Education Maribor*, Filozofska fakulteta Maribor/*Faculty of Arts, University of Maribor*, Mestna knjižnica Ljubljana, Knjižnica Otona Župančiča/*The Ljubljana Metropolitan Library – Oton Župančič Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovški trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovški trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

RAZPRAVE – ČLANKI

Dragica Haramija
Pedagoška fakulteta Maribor

MLADINSKA PROZA DESE MUCK¹

Desa Muck je že nekaj let najbolj brana slovenska avtorica, njena priljubljenost med mladimi bralci pa se kaže tudi v akciji Moja najljubša knjiga, v kateri glasujejo otroci za najbolj priljubljeno knjigo sezone, npr. za serijo Anica je prejela nagrado moja najljubša knjiga kar petkrat zapovrstjo. V oktobru 2008 je zbirka doživela tudi filmane različice; RTV Slovenija v nadaljevanjih predvaja Anice, pri čemer je posamezna nanizanka ena knjižna zgodba. Avtorica je doslej napisala že 23 besedil za otroke in mladostnike. Za knjigo *Lažniva Suzi* je leta 1997 prejela večernico, najpomembnejšo nagrado s področja mladinske književnosti na Slovenskem. Njena mladinska dela so bila na začetku njenega ustvarjanja namenjena mladostnikom, pozneje pa je s serijo knjig o Anici Pivnik dosegla predvsem generacijo bralcev začetnikov. Izdala je tudi dva odmevna romana za odrasle, *Panika* in *Peskovnik Boga Otroka*.

Desa Muck has been the most widely read Slovene author quite for some years; her popularity amongst younger readers is also reflected in the *My Favourite Book* campaign, where children vote for the most popular book of the season. Desa Muck's series *Anica* was the winner five times in a row. In October 2008 the series was even put on the screen as a TV serial. The author has written 23 texts for children and teenagers so far. In 1997 she was the winner of Večernica – the most prestigious award in the field of children's literature in Slovenia – for her book *Lažniva Suzi*. The works from the beginning of her creative period were mostly addressed to teenagers, while the later series of books on Anica Pivnik were specifically dedicated to the generation of beginner readers. She also published two popular novels for grown-ups, *Panika* and *Peskovnik Boga Otroka*.

1 Uvod

Desa Muck se je rodila 29. 8. 1955 v Ljubljani. Po nedokončani srednji šoli se je zaposlila kot varuška predšolskih otrok z motnjami v razvoju. Po letu 1982 je začela nastopati v reklamah, v filmih, napisala je okrog sto ljubezenskih zgodb za revijo *Antena*, sodelovala je s *Pisanim listom*, bila je urednica najstniške revije *Firbec*, nastopala je v zelo gledani nedeljski TV oddaji Zoom. Ima status svobodne

¹ Članek *Mladinska proza Dese Muck* je del poglavja o celotnem avtoričinem ustvarjalnem opusu za otroke in mladino, ki bo objavljeno v monografiji o sodobnih slovenskih mladinskih ustvarjalcih, ki bo izšla v prvi polovici leta 2009 (v založništvu Mariborske knjižnice, revije *Otrok in knjiga*).

umetnice. Leta 1988 je dobila literarno nagrado za mladinsko radijsko igro *Kdo je ubil zmaja*, leta 1992 pa za mladinsko radijsko igro *Radijski škrat Lojze*. Leta 1998 je za knjigo *Lažniva Suzi* prejela večernico, nagrado za najboljšo slovensko mladinsko literarno preteklega leta, leta 2002 pa Levstikovo nagrado za serijo Anica, za katero je prejela tudi častno plaketo IBBY. Piše tudi prozo² in dramatično³ za odrasle, dramatično za najstnike in filmske scenarije⁴ za otroke in odrasle, najbolj prepoznavna pa so v literarnem svetu gotovo njena prozna dela za otroke in mladino.⁵ Večkrat je bil ponatisnjen tudi učbenik *Prvi koraki v ekologijo*, ki ga je Desa Muck napisala v soavtorstvu z Mojco Furlan. Mladinska dela Dese Muck so

² Doslej je avtorica izdala dva romana za odrasle: *Panika*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003 (Zbirka Kapučino). Ponatis 2004, 2005, 2006 (Zbirka Žepnice); *Peskovnik boga otroka*. Ljubljana: Sanje, 2006 (in žepna izdaja 2007).

Pri Mohorjevi v Celovcu sta izšli tudi dve zbirki avtoričinih kolumn, in sicer *Pasti življenja* (2005, ponatis 2006) in *Pasti življenja II* (2007).

³ Radijske igre: *Kdo je ubil zmaja*. Ljubljana: RTV, 1989; *Radijski škrat Lojze*. Ljubljana: RTV, Uredništvo igranega programa, 1996.

Komedije: *Neskončno ljubljani moški*. Ljubljana: Mestno gledališče ljubljansko, 2005, 2006.

⁴ *Desovila*: osnutek scenarija za otroški celovečerni igrani film, 1984. *Ljubitelj*: sinopsis za celovečerni igrani film, 1987.

⁵ **1993: Pod milim nebom**. Celovec: Mohorjeva založba (Zbirka Pingvin; 1). Ponatis: Celovec: Mohorjeva založba, 1996. Ljubljana: Intelego, 2005. **Blazno resno o seksu: knjiga namigov za najstnike**. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994, 1998. **1995: Blazno resno popolni: knjiga namigov za najstniški bonton, uporabna tudi v našem osončju**. Ljubljana: Mladinska knjiga. **Hči lune**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Knjigožer). Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, 2005. **1996: Blazno resno zadeti**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Avtor dodatnega besedila: Borut Kožuh. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998. **Kremplin**. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba. Ponatis: Ljubljana: DZS, 2005. **1997: Lažniva Suzi**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Knjigožer). Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, 2006. **1998: Fonton: priročnik telefoniranja za mularijo**. Ljubljana: Telekom. **Blazno resno slavni**. Ljubljana: Mladinska knjiga. **2000: Blazno resno o šoli**. Ljubljana: Mladinska knjiga. **2001: Anica in materinski dan**. Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. **Anica in grozovitež**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. **Anica in zajček**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Leta 2005 je bil pri Mladinski knjigi izdan tudi istoimenski zvočni CD, pripoveduje Desa Muck. **Čudež v operi**. Ljubljana: Rokus. Ilustracije: Rajko Blaško. **Sama doma**. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Sinjega galeba; 307). **2002: Anica in Jakob**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. Leta 2006 je bil posnet tudi istoimenski CD, pripoveduje Desa Muck. **Anica in športni dan**. Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. **Kakšne barve je svet**. Celovec: Mohorjeva založba. Ilustrirala Branka Schwarz. **2003: Anica in velike skrbi**. Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. **2004: Anica in počitnice**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. Leta 2006 je bil posnet tudi istoimenski CD, pripoveduje Desa Muck. **Anica in velika skrivnost**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. Leta 2005 je bil posnet tudi istoimenski CD, pripoveduje Desa Muck. **2005: Anica in prva ljubezen**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. **2007: Anica in skrivnostna maska**. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Ana Košir. Ponatis: Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008. **Kokoš velikanka / The giant hen**. Ljubljana: Sodobnost International (Zbirka Spominčice/ Forget-me-nots).

prevedena v hrvaški⁶ in nemški⁷ jezik, odlomek iz dela *Blazno resno zadeti* je uvrščen v angleško antologijo slovenske mladinske književnosti iz leta 2004 (ponatis 2007) *Tales Growing Up into Secrets* (Seriously Stoned), odlomek iz dela *Lažniva Suzi* pa je uvrščen v hrvaško antologiji sodobne slovenske mladinske književnosti z naslovom *Priče izrasle u tajne* (2006). Leta 2007 je izšla dvojezična knjiga (besedilo v slovenščini in angleščini) *Kokoš velikanka*. V članku so predstavljena vsa besedila Dese Muck, ki sodijo v leposlovje (realistične pripovedi, realistični romani in fantastična proza), izpuščena pa so tista avtoričina mladinska dela, ki deloma sodijo na področje informativne literature.

2 Mladinska dela Dese Muck

2.1 Realistične pripovedi

Med krajše realistične pripovedi (povesti) Dese Muck sodi celotna serija besedil, ki je znana pod naslovom *Anica*. Gre za tip ilustriranih knjig, oblikovno prilagojenih bralcem v začetnem bralnem obdobju (prvo triletje osnovne šole), saj je izbrana velika, razločna pisava, ilustracije so barvne, na posamezni strani je največ sedemnajst vrstic besedila. Avtorica ilustracij v celotni seriji je Ana Košir, ki je v likovnem delu knjig ustvarila prepoznaven lik Anice in drugih književnih oseb. Serija je začela izhajati leta 2001, doslej je bilo izdanih deset knjig. Serija *Anica* je bila v akciji *Moja najljubša knjiga* izbrana za zbirko knjig, ki je med mladimi bralci najbolj priljubljena. *Anica* si nabira različne – pozitivne in negativne – izkušnje z ljudmi in dogodki iz svoje okolice: kako premagati strah, kako se upreti nasilnežu, kako premagati žalost ... Predvsem pa je *Anica* dobra deklica, ki svojih prijateljev nikoli ne pusti na cedilu.

Anica in materinski dan (2001), prvo delo iz serije o Anici, natančneje predstavlja književne like, ki se pojavljajo skozi vsa dela: Anico Pivnik, njeno družino (očeta, mamo, starejšo sestro Mojco), prijatelja Jakoba in njegovo družino (oz. očeta in babico, mama mu je že umrla). Nato se razvije naslovna tema, ko *Anica* najprej izprosi od očeta in babice denar za mamino darilo. Z Jakobom kupita čokolado, parfum in kristalni kozarec, potem pa gre vse narobe: čokolada se stopi, parfum se po nesreči razlije, Jakob pa nehote razbije še kozarec. *Anica* ostane skoraj brez darila za mamo (v šoli so izdelali broške iz mavca, a te so se najprej zdele *Anici* premalo bogato darilo). Jakob ji pomaga skuhati kosilo in pospraviti stanovanje, mama je zelo vesela, čeprav kosilo ni najbolj okusno. Dan se vendarle lepo izteče in *Anica* spozna, da imajo mame rade darila, ki jih otroci sami naredijo zanje.

V knjigi *Anica in grozovitež* (2001) je tematiziran strah otroka, ki prvič ostane sam doma, zelo pomembno vlogo pa ima tudi motiv sestrskе ljubezni oz. izkazovanja te ljubezni: *Anica* opazuje, kako ima *Katja* rada mlajšo sestro *Mašo*, kako

⁶ Pri Mozaik knjigi v Zagrebu so izšle: *Anica i sportski dan* (2002), *Anica i Jakov* (2002), *Anica i velike brige* (2003), *Anica i velika tajna* (2004), *Anica na ljetovanju* (2005) ter romani *Lažljiva Suzi* (2001) in *Mjesečeva kći* (2002); *Sama kod kuće* (2004). V Celovcu pri Mohorjevi je izšlo delo *Ku farbu ima svit?* (2002).

⁷ Pri Mohorjevi v Celovcu so v nemščini izšle naslednje knjige: *Welche Farbe hat die Welt?* (2002), *Auf und davon* (2004), *Wahrsinnig ernst über Sex* (1999) in *Kremplin, der unsterbliche Magien* (2005).

jo objame in poljubi. Aničina starejša sestra ni nikoli tako prijazna do Anice, zato je ta precej žalostna, predvideva celo, da je Mojca ne mara.⁸ V Mojci je najbrž za vedno ostalo nekaj ljubosumja na mlajšo sestro. Potem napoči veliki dan, ko Mojca in Anica ostaneta prvič zvečer sami doma, ker gresta starša na koncert. Anici je tesnobno, počuti se osamljeno, čeprav jo v prvih trenutkih, ko s sestro ostaneta sami doma, preveva nepopisno lep občutek: »Zavedala se je, da lahko počne karkoli, ne da bi ji bilo treba vprašati, če sme!« (Muck 2001a: 21). Nato si Anica in Mojca privoščita stvari, ki jih starša ne dovolita: sladoled, čips, grozljivko. Pri slednji pa se zalomi, saj se vanju kmalu zaleze strah. In potem še nekdo – grozovitež – hodi po vrtu, zmanjka elektrike, kar sestri še bolj prestraši ... zato pokličeta policijo. Izkaže se, da je bila grozovitež pravzaprav skrbna babica, ki je deklici nehote prestrašila, ko ju je prišla pogledat.

V delu *Anica in zajček* (2001) se Desa Muck dotakne občutljive teme smrti. Ker otroci smrt težko razumejo, predvsem reverzibilnost, prikaže avtorica smrt hišnega ljubljence, ta pa Anici pomaga razumeti tudi človeško smrt. Anica dobi zajčka in se nanj močno naveže že ob prvem stiku. »Sivorjav, puhast, s povešenimi ušesi in najbolj milimi črnimi očesi« (Muck 2001: 14) se ji zdi neskončno lep. A Puh kmalu zboli in ker mu niti veterinar ne more pomagati, umre: »Bil je tak kot prej, ko je bil še živ, le oči mu niso več sijale.« (Muck 2001: 38). Šele ob prebolevanju Puhijeve smrti začne Anica dojemati, kako hudi mora biti prijatelju Jakobu, ki mu je umrla mama, ko je bil star pet let. Takrat se prvič zares z njim pogovarja o mamini smrti, saj prej niti ni vedela, kaj naj mu reče. Jakob jo, kljub svoji veliki bolečini ali pa ravno zaradi nje, tolaži, da »tisti, ki jih imamo radi, nikoli zares ne umrejo. Ker se v mislih lahko vedno pogovarjamo z njimi in si jih predstavljamo.« (Muck 2001: 54). Potem Anica napiše pismo Puhiju, v katerem izpove svojo žalost, kar pripomore k prebolevanju le-te.

Anica in športni dan (2002) je zgodba, ki prikaže dve vrsti otrok: take, ki nepopisno uživajo v športnih dneh, in take, ki jim je športni dan največja šolska mora. Anica sodi med prve, Jakob pa med druge. Dan pred športnim dnevom ji prizna, da ne zna teči, kar se Anici zdi najprej neverjetno, a kmalu ugotovi, da Jakob med tekom spominja »na pikapolonico, ki v prevelikih gozdarjih teče čez gosto blato.« (Muck 2002b: 11) Ker podnevi nikjer ne moreta v miru trenirati, se dogovorita, da bosta vadila ponoči. Zelo ju je strah; zavedata se, da kršita pravila, saj ne bi smela biti zunaj. Najprej se ustrašita psa, nato osamljenega sprehajalca, poženeta se v beg in Jakob tako dobro teče kot še nikoli. Naslednji dan je pripravljen na šolski tek, dobro mu gre, a mu počí gumica na hlačah, zato jih skoraj izgubi. Učenci in učitelji se mu smeji, a tokrat ne zaradi teka, temveč zaradi nesreče. Anica nato mami zaupa vse o nočnem treningu, psu, ki ju je spremljal, in Jakobovi nesreči. Mama jo potolaži, da bo vse še prav.

Anica in Jakob (2002) odkriva medvrstniško prijateljsko razmerje med naslovnima likoma. Anica in Jakob sta namreč najboljša prijatelja, a se jima nekega dne zalomi: najprej Jakob igra računalniško igrico in se ne zmeni za Anico, ki pride k njemu na obisk, pozneje se situacija obrne, Anica gleda svojo najljubšo oddajo

⁸ Mama poskuša Anici pojasniti, da je bila tudi Mojca navdušena, ko so jo prinesli iz porodnišnice: »Nekaj dni si jo zanimala. Ves čas je hotela biti zraven. Potem pa se je naveličala in rekla: 'Zdaj je pa že en teden pri nas. Dovolj je! Odnesi jo nazaj v porodnišnico.' Bila je še premajhna da bi razumela.« (Muck 2001: 16).

in ignorira Jakoba, ki pride na obisk k njej. Sporečeta se in Anica zatrdi mami: »Za vedno bova skregana! Do smrti!« (Muck 2002a: 26). Izrečeta si besede, ki bolijo, drug drugega se nato izogibata, v bistvu pa oba trpita. Odrasli, ki jima želijo pomagati v premostitvi prepira, niso najbolj uspešni. Anica je na Jakoba celo tako jezna, da uniči njegovo risbo, ki visi na šolski razstavi. Isti dan se spet začne družiti z Jakobom, zato je njena slaba vest ob uničeni risbi še toliko večja, niti povedati mu ne more, kaj je storila. Naslednji dan vsi opazijo uničeno risbo, Anica pa prizna svojo krivdo. Kljub bolečini ji odleže in z Jakobom spet postaneta najboljša prijatelja.

Anica in velike skrbi (2003) upoveduje pomembno temo medvrstniškega nasilja, Desa Muck v njem poskuša nagovoriti otroke, da je potrebno o nasilju in nasilnežih takoj povedati odraslim. Anici in njenim prijateljem, Jakobu, Metki in Helenci, pa tudi drugim otrokom, namreč Brenclju ne bi mogel tako dolgo groziti in jim jemati denar, če bi staršem in učiteljem povedali o njegovem izsiljevanju. Anica se Brenclju najprej zoperstavi, čeprav jo drugi otroci svarijo, da je res nevaren, a potem postane strah tudi njo in tako tudi ona postane žrtev izsiljevalca. Ko nekega dne babica ne najde Jakoba, je Anica prepričana, da mu je Brenclju kaj storil, zato pove staršem, kaj se dogaja. Zgodba se za Anico in njene prijatelje srečno izteče: Brenclju poskušajo pomagati odgovorne osebe, v šoli ga učitelji ves čas nadzorujejo in pazijo na druge učence, starši so postali pozorni na nasilje. Pokaže se, da majhni otroci res ne morejo sami rešiti vseh svojih stisk, odrasli pa morajo biti pozornejši, da ne bi spregledali nasilja nad njihovimi otroki.

V delu *Anica in počitnice* (2004) je Anica Pivnik stara osem let in se s svojo družino, z očetom, mamo in starejšo sestro Mojco, ter s prijateljem Jakobom odpravlja na morje. Kot ponavadi si pripravi na kupe stvari, ki naj bi jih nujno potrebovala, saj »nikoli ne veš, kdaj ti bo kaj prišlo prav« (Muck 2005a: 7). Ko zagleda morje, na nujne reči, ki jih seveda nima s seboj, pozabi, saj sta voda in sonce kar dovolj za prave počitnice. Vse pa vendarle ne gre tako gladko: Jakob se noče sleči, ker se boji sončnih opeklin, ko pa ga Anica in njeni domači le prepričajo, da gre z njo v vodo, ju ves popoldan ni iz morja. Jakob je nato res opečen, pa še vnetje srednjega ušesa ga muči. K sreči bolezen kmalu mine in Jakob spet sme na plažo. Ko kasneje gredo še v lunapark, pa se Jakob in Anica izgubita. Mlado dekle ju pelje na policijsko postajo, kjer so že Aničini starši, in vse se uredi. Po vrnitvi domov Anica, varno spravljena v svoji postelji, komentira: »Toliko vsega se je zgodilo na teh počitnicah ... Zdi se mi, kot bi trajale sto let!« (Muck 2005a: 61).

Anica in velika skrivnost (2004) je delo, v katerem avtorica zelo tenkočutno opisuje skrivnost Božička. Anica je precej jezna, kadar jo starejši odpravijo z odgovorom: »Veš, Anica, vsega pa tudi ne moreš vedeti. So stvari na svetu, ki pač niso za otroke. Ko boš velika, boš razumela.« (Muck 2004: 32–33). Tretješolka Špela je v šoli rekla, da Božička ni, a Jakob in Anica sta ugotovila, da je, le tega ne razumeta, zakaj je Božiček tako krivičen, da revnim otrokom prinese manjša darila ali pa sploh nič, čeprav so pridni. Ko Anica ugotovi, da bo ta krivica doletela tudi sošolko Marico, se z Jakobom odločita, da ji bosta kupila darilo. Skrivaj ga nastavita pred njena domača vrata. Marica, ki je vedno dobivala darila le od Božička na javni proslavi, je naslednji dan žarečih lic pripovedovala, da je videla, kako ji je Božiček prinesel darilo domov. Anica in Jakob sta vedela, da svoje skrivnosti ne smeta izdati. Anici je njen globoki čut za socialno pravičnost pomagal do zelo pomembnega spoznanja: »In veš, mami, zdaj vem, zakaj Božiček ne obdaruje

vseh otrok enako. /.../ To stori zaradi nas, drugih, ki imamo vsega dovolj. Da to opazimo.« (Muck 2004: 60–61).

Delo *Anica in prva ljubezen* (2005) je postavljeno v ruralno okolje: med počitnicami gre Anica k sorodnikom na kmetijo, kar ji najprej ni pogodu, ker se ne bo mogla igrati s prijateljem Jakobom. Tudi ob prihodu k stricu Marjanu in teti Mici se zmrduje, še posebej, ker jo teta kliče Ančka, stric pa ji napove, da bo pomagala pri delu: »Anica se je dokončno odločila, da strica Marjana ne bo marala. Delala pa že ne bo! Saj so vendar počitnice.« (Muck 2005b: 14). A počitnice se obrnejo v zabavnejšo smer, ko se spoprijatelji s sestričnima, sosedovim Blažem in drugimi vaškimi otroki. Teden kar prehitro mine in na poti domov Anica hiti pripovedovati o dogodivščinah na kmetiji, o novih prijateljih; razmišlja o vsem, kar se ji je zgodilo, in potem mami pove, da se bo poročila z Blažem, kajti kadar razmišlja o njem, je hkrati srečna in žalostna. Mama ji odvrne: »Oh, Anica. Veš, da si prvič v življenju zaljubljena?« (Muck 2005b: 63).

Anica in skrivnostna maska (2007) je (doslej) zadnje delo iz serije o Anici. Anica Pivnik ima sicer rada pustovanje (za razliko od Jakoba, ki se pustnih mask boji, zato se nikoli ne našemi), a ker se njen oče vsako leto obleče v čudno pustno šemo, se ga Anica sramuje in zato ne mara pustovanj. Najbolj jo boli to, da je očetova maska drugim smešna in Anice ne razumejo, zakaj se pritožuje nad očetovimi norčijami. Ko se spet bliža pust, se Anica odloči, da bo »zbolela«, čeprav ima imeniten kostum morske deklice. Večer pred pustnim karnevalom zaupa mami svojo otroško stisko, naslednji dan odide s prijateljicami naokrog, a vseeno malce pogreša očeta, ki da je zbolel in ga sploh ni na spregled. Na karnevalu se ustraši kurentov, takrat pa jo reši prelep zlati princ, za katerega se izkaže, da je njen oče. Vse dopoldne sta očka in mamica pripravljala kostum za princa: »Tistega, ki sem ga imel že pripravljenega, res nisem mogel obleči. /.../ Oblekel ga bom, ko boš malo starejša in ti ne bodo hodile po glavi samo princeske, princi in morske deklice.« (Muck 2007b: 60). Šele ko bo Anica malo zrasla, bo njen očka pohojeni pajek.

2.2 Realistični romani

Avanturistična pripoved Dese Muck *Pod milim nebom* (1993) je prvoosebna pripoved glavne književne osebe Vlaste Korošec, učenke 6. c razreda. Na začetku je avtoričino⁹ posvetilo, temu sledi predgovor, ki vsebuje Vlastino razmišljanje o pisanju knjig. Zgodba je napisana v sintetični pripovedni tehniki. V pripovedi je veliko dialogov, ki natančno prikazuje glavno temo: beg od doma. Prvoosebna pripovedovalka Vlasta se odloči, da bo pobegnila od doma v Ameriko, kjer bo uspela kot pisateljica in igralka. Za svoj podvig pridobi tudi sošolko in prijateljico Tajjo. Dekleti skujeta načrt, da se bosta v Kopru kot slepi potnici vkrcali na čezoceansko ladjo, vendar kmalu ugotovita, da okoliščine na begu niso tako enostavne, kot sta si predstavljali. V Piranu spoznata tri klošarje, ki se jima zdijo krasni, svobodni ljudje. Ko morata plačati njihov zapitek in ostaneta brez denarja, si želita le še

⁹ »Ljuba moja Zala!

Ko sem pisala to knjigo, si bila še čisto majhen dojenček in zelo sem si želela, da ne bi nikoli ušla od doma, ko zrasteš. Če te pa že bo odneslo na potep po svetu, me, prosim, vzemi s sabo,

tvoja mami« (1993: 4).

domov, a si ne upata, ker jima je eden od klošarjev rekel, da vse begavčke zaprejo v popravne domove. Zdaj ne bežita več zaradi bogate ameriške kariere, ampak zaradi strahu pred kaznijo za svoj pobeg. Pred seboj imata en sam cilj: čim prej priti do Reke, kjer je več čezoceanskih ladij za pot v Ameriko. Lovi ju policija, zato se ves čas skrivata. Pripešačita do zapuščene vasice nad Porečem in se odločita, da se bosta tam nekaj časa skrivali. Po naključju se v eni izmed zapuščenih hiš že skrivata begavčka Marjan in Rudi, trinajstletna dečka z Jesenic. V dveh retrospektivnih vložkih povesta svoji tragični zgodbi. Spoprijateljijo se, zaslediti je tudi motiv prve ljubezni med Vlasto in Rudijem ter med Tajom in Marjanom. Dogovorijo se, da bodo najprej skupaj odpotovali v Grčijo, kamor sta bila namenjena dečka, ko pa bodo zaslužili dovolj denarja, se bodo vsi štirje odpeljali v Ameriko. Razplet je zelo hiter: zmanjka jim hrane, in ker predvidevajo, da policija išče dva dečka in dve deklici, se odločijo, da bodo šli po nakupih v parih. V Poreč se odpravita Vlasta in Rudi. Vlasta piše domov razglednico in po žigu na njej policisti hitro ugotovijo, kje se otroci skrivajo. Konec je nesrečno-srečen: Rudi gre živeti k babici, ker ga starša ne marata, Marjan gre v dom, Tajom prepišejo na drugo osnovno šolo, da se ne bi več družila z Vlasto, do Vlaste pa sta starša zelo popustljiva, saj jima je žal, da se nista bolj zanimala za hčer. Med jezikovnimi posebnostmi je v ospredju uporaba slenga, pogoste so fraze (biti čisto iz sebe, ostati v glavi), paradoksi in zamolki. Pomemben element je tudi situacijska komika,¹⁰ ki je zelo pogosta kljub resni temi književnega dela. Prvoosebna pripovedovalka obdrži humorno noto tudi v najbolj kočljivih situacijah. Ena takih je gotovo policistovo zasliševanje, kdo ju je nagovoril k pobegu in jima pri tem pomagal. Vlasta mu potrpežljivo odgovarja:

»Oh, to so bili Mark Twain, pa France Bevk, Fran Milčinski ... sem hitela vestno naštevati svoje idejne voditelje, človek pa si je skrbno zapisoval njihova imena. Marka Twaina sem mu morala še posebej črkovati.« (Muck 1993: 92).

Verjetnostna motivacija bega od doma je prikazana v slikovno-scenični perspektivi. Književni prostor se nenehno menjuje (Ljubljana, Koper, Piran, Portorož, Savudrija, Poreč, zapuščena vas nad Porečem), književni čas pa je zgoščen na tri tedne (druga polovica maja in prvi teden junija). Čeprav sodi književno delo *Pod milim nebom* med avanturistična književna dela,¹¹ se vendarle zdi, da nevsiljivo

¹⁰ Vlasta se najprej zaljubi v Marjana, nato v Rudija, vendar je rezultat obakrat enak: »Vse se je ujemalo: pospešeno bitje srca, vročica v licih, težave z govorjenjem in slaba koncentracija, zastoj v dihanju, stalna potreba po njegovi bližini, suha usta ... Vse točno tako kakor v knjigi Kaj mora dekle vedeti o sebi. Razburila sem se. No, zdaj pa še to. Menda ne bom zdaj kar zaljubljena hodila okrog!« (1993: 74).

¹¹ Lilijana Burcer pravi, da roman *Pod milim nebom* »ni klasičen primer pustolovskega romana, ampak vsebuje med seboj prepletajoče se primese kriminalne pripovedi, pretirane romantičnosti in robinzonade, ki jih pripenja na ogrodje okvirno pustolovske pripovedi.« (Burcer 1999: 33). V romanu je žanrski sinkretizem sicer moč zaznati, a se ta ne pojavlja v naštetih žanrih, saj imajo le-ti v osnovi drugačna izhodišča, kot jih uporabi v romanu Desa Muck. Temelj kriminalke ni v skrivanju, robinzonada ne govori le o preživetju, temveč je njen književni prostor otok, ki sam po sebi nosi ekstremne okoliščine za preživetje, romantičnost pa, upoštevajoč Vlastina leta, ni pretirana. Avtorica v istem članku poudarja tudi parodično medbesedilnost (predvsem v navezavi z Vlastinim omenjanjem vzornikov), ki pa jo lahko razumemo bolj kot parodijo na policista in ne na Vlasto. Glavna dekliška lika tudi ne čutita neugodja zaradi svoje spolne determiniranosti, čeprav je res, da v avanturistični književnosti vendarle nosijo glavno vlogo deški liki.

in predvsem nemoralizirajoče poskuša najstnikom prikazati stiske, ki jih povzroči beg od doma. Begavčki se ne izognejo težavam, temveč si z begom nakopljejo še nove, ki jih prej niso poznali, npr. razpad prijateljstva.

Hči lune (1995) je ljubezenski mladinski roman, ki poteka skozi dve vzporedni zgodbi: Lučkino realistično zgodbo o povprečnem najstniškem življenju in njeno izmišljeno/izsanjano zgodbo (morebiti celo bodoči roman), v kateri nastopa kot Lucijana Asterija. Zgodbi sta ločeni po grafični podobi, tako da je bralcu popolnoma jasno, v kateri sferi romana se giblje. Ob teh dveh prepletenih vzporednih zgodbah pa izstopajo še Lučkini monologi z luno, čeprav ona sama zase pravi, da se z luno pogovarja: »Bilo ji je sedem let, ko neko noč ni mogla zaspati. Dolgo je strmela v bleđi, materinski obraz lune in nenadoma je v sebi zaslišala njen glas. /.../ In tako sta se začeli pogovarjati.« (Muck 1995: 6), kar pojasnjuje tudi naslov romana. Hči lune se morebiti še bolj počuti zato, ker je posvojenka, česar njena krušna starša sploh ne skrivata, saj sta na Lučko zelo ponosna in celo pravita: »Ne verjameva, da bi nama uspelo spraviti skupaj tako srčkanega otroka, tudi če bi ga lahko!« (Muck 1995: 6). Lučka pa se, kot je to pri vseh petnajstletnicah pač v navadi, kuja, se z njima ne strinja, sama sebi se zdi grda in ima na splošno precej nizko samopodobo ... Niz dogodkov – Luciji se zdijo seveda usodni – se odvije v relativno kratkem času, in sicer od zadnjega dneva pouka v osnovni šoli do deset dni pred koncem počitnic in vstopom v prvi letnik gimnazije. Književni prostor je najprej Ljubljana, kjer Lučka živi s svojo družino, nato vasica na Dolenjskem, kjer dekle preživlja počitnice pri Omi. Lučka se že prvi dan, ko pride na počitnice, sporeče s sosedovim Binetom, kar je že nekako ritual, saj že vzdevek, s katerim jo kliče Bine, nakazuje njuno ne preveč prijateljsko razmerje: »Ime Besna glista je imelo enak učinek kot pred desetimi leti.« (Muck 1995: 18). Lučki je Bine zoprno, zdi se ji grdo, meni, da se ne zna se vesti ... skratka pripíše mu same negativne lastnosti, povzdiguje pa Krištofove vrline, saj je vanj zaljubljena. Tudi Krištof, dve leti je starejši od Lučke, pride na počitnice k sorodnikom (ti imajo vikend blizu Lučkine Ome), a ga začne Lucija spoznavati v drugačni luči. Ves čas romana je v ospredju dvojnost Krištofove podobe: njegova popolnost v Lučkinih zaljubljenih očeh in njegovo dejansko narcistično in egoistično ravnanje. Čeprav gre Krištof z Lučko do izvira zaljubljenec in tam celo spi je nekaj požirkov vode,¹² se potem začnejo stvari naglo obračati: kmalu po (za Lučko zoprnem) poljubu se odpravita proti domu, se izgubita, pridivja neurje ... Najdeta ju Blaž in Krištofova sestrična, še pred tem pa doživi Lučka Krištofovo zmerjanje in poniževanje. Takrat tudi ona ugotovi, da nekaj ni prav:

»Lučka je molčala. Tiho je ždela poleg njega in opazovala, kako se njena ljubezen spreminja v nekaj trdega, kar bo treba čim prej izpljuniti, da je ne bo več oviralo pri požiranju sline.« (Muck 1995: 71).

Posebno srhljiv efekt umiranja Lučkine ljubezni doseže avtorica čez nekaj odstavkov (prav tako str. 71) s ponovitvijo prve citirane povedi in stopnjevanjem spoznanja, da je resnični Krištof pravzaprav povsem drugačen od tistega, ki si ga je naslikala v svoji zaljubljeni glavi. Čeprav skorajda ni večnih najstniških ljubezni, je Lučkino spoznanje trpko. Stvari pa se vendarle uredijo tako, da je konec srečen:

¹² Torej zgodi se vse tako, kot pravi povedka, da obstaja »izvir zaljubljenec, in če dva ob polni luni pijeta vodo iz njega, ostaneta skupaj do smrti ...« (Muck 1995: 65).

Bine, ki ga je imela Lucija ves čas pred nosom, začne v njenih očeh rasti in ko je bila »sestavljanka v njeni glavi končana« (Muck 1995: 86), postane Luciji jasno, da je bila najbrž že vse življenje zaljubljena v Bineta. Zgodba se konča z njunim prvim poljubom in seveda se je v fiktivni zgodbi Lucijana srečala z resnično ljubeznijo.

Lažniva Suzi (1997), z večernico nagrajeni roman, ima že v naslovu izpostavljeno temo: Suzine laži, s katerimi se vedno bolj zapleta. Zgodba se začne približno mesec dni pred koncem Suzinega osnovnošolskega šolanja, njen učni uspeh je porazen, nima delovnih navad, njena velika ljubezen, sošolec Zoran, je zaljubljen v drugo sošolko ... skratka vse je narobe. Analitični del zgodbe razkrije, kako se Suzi sploh znajde v tako katastrofalnem položaju. Na začetku sedmega razreda (opisana je še osemletna osnovna šola), torej manj kot dve leti nazaj, se je Suzi prešolala na osnovno šolo, ki jo trenutno obiskuje. Da bi zbudila pozornost sošolcev, začne lagati o svojem življenju: o bogastvu (v resnici živijo v majhnem stanovanju brez kopalnice), o pomembnosti in karieri svojih staršev (v resnici sta starša manj izobražena in opravljata slabo plačane poklice), o fantu in svojih spolnih izkušnjah (v resnici nima fanta in ne spolnih izkušenj) ... Sošolka jo (po naključju) razkrinka in od takrat je Suzi izločena. Sledi še nespametna izguba nedolžnosti, strah pred nosečnostjo, prvi obisk pri ginekologu in potrditev, da ni noseča. V srednji šoli, kjer Suzi nihče ne pozna, začetek pouka obeleži z dobrimi sklepi ali načrtom novega življenja,¹³ ki se ji ga nekaj časa celo uspe držati. Tragikomična je tudi njena ljubezen z Matjažem, ki pa zaradi Suzinih laži razpade, in to ravno na dan, ko ji umre oče. Žalostna, osramočena in osamljena vidi rešitev v samomoru. Pravočasno jo najde mama, Suzi pa nato veliko razmišlja o življenju, sestavlja koščke, se pogovarja s terapevtom. Zgodba se zaključí julija, ko pride Suzi iz bolnišnice in se ji sredi stare Ljubljane naenkrat zazdi življenje lepo: z Matjažem sta prijatelja, kljub dolgemu izostanku od pouka ima le en popravni izpit, njena gledališka skupina je dosegla drugo mesto. V tistem trenutku pristopi k njej bodoči študent Peter in jo vpraša, kako se pride do študentskega naselja. Predstavi se mu kot Glorija, ki laže: »Suzi je živahno poskakovala poleg visokega fanta, ki jo je začaran opazoval, in prostodušno, z užitkom lagala.« (Muck 1997: 133). Morda pa bo nekoč uresničila vse svoje laži. V utemeljitvi ob podelitvi večernice za leto 1997 je žirija zapisala:

»V romanu *Lažniva Suzi* je novost tako glede na avtoričin dosedanji opus kot glede na mladinsko literaturo v celoti ta, da prikaže tudi temnejše, resne plati odraščanja. Nekateri motivi sodijo skoraj med 'tabuje' v mladinski književnosti: alkoholizem v družini, socialna beda, izguba nedolžnosti.« (Večernica za leto 1997: 94).

Res je roman načenjal vprašanja, ki so se v slovenski mladinski literaturi ob koncu drugega tisočletja komajda začela pojavljati; za tem delom je nastala množica socialno-psiholoških romanov, s katerimi doseže mladinska literatura detabuizacijo. Suzi je natančno izrisan lik, postavljen v realno mestno okolje, ki zaradi nevzdržnih socialnih razmer in odtujenega odnosa med družinskimi člani, beži v laži, te pa se izkažejo kot njena največja težava.

Sama doma (2001) je kriminalka, ki se pravzaprav zgodi po naključju. Zaplet nastopi, ko ostane petnajstletna Laura sama doma, kar je izraženo že v naslovu.

¹³ »1. Nikoli in pod nobenim pogojem ne bo več lagala. /.../ 2. Ne bo si poskušala pridobiti prijateljev s podkupovanjem. /.../ 3. Vse šolske obveznosti bo opravljala sproti. /.../ 4. Ne bo poskušala opozarjati nase.« (Muck 1997: 80).

Na njen dom pripelje sošolka veliko neznanih ljudi, ki si naredijo zabavo (na katero seveda niso povabljeni in ki naj je ne bi bilo). Ko neznanci končno zapustijo hišo, presenečenj še ni konec: v hišo se zatečeta pobegla kaznjenca Lado in Djuro, ki sta na begu pred policijo. Da bi se počutila varneje, vzameta Lauro kot talko s seboj na beg. Nekaj časa se kaznjenca uspešno skrivata, nato policija Laurino ugrabitev pozitivno razreši. Zgradba dela je sintetična, pred vsakim poglavjem je dodana točna ura dogodka. Književni čas je kratek, saj se celotna zgodba odvije od četrtka (od 18.30) do nedelje (ob 14.48). Književni prostor je najprej Ljubljana (Laurina hiša), nato Primorska (beg).

2.3 Fantastična proza

Čeprav je Desa Muck najbolj znana po realistični pisavi, je napisala tudi tri besedila z neresničnostno motivacijo, ki pa po svojih značilnostih sodijo vsaka v drugo književno vrsto. Med kratka iracionalna besedila sodita pravljica *Kakšne barve je svet* in sodobna povedka *Kokoška velikanka*, med daljša fantastična besedila pa *Kremplin*.

Kakšne barve je svet (2002) je pravljica o dveh krtkih. Peter in Rozi si priskrbita očala, s katerimi lahko gledata na zemlji. Čeprav ju mama svari, da so krti ustvarjeni za življenje v rovih pod zemljo, se iz radovednosti odpravita na površje. Srečata kravo, ovce, prašiča, kokoš, konje, gosi, mačko. Živali se prepirajo, kakšne barve je svet. Vsaka žival vidi druge barve, zato sta krtka zmedena. Kokoš vztraja, da morata krtka delati, če želita živeti med njimi; ker že dolgo nista nič jedla, omagata, kokoš pa se izkaže, saj jima prinese črve in ju nasiti. Krtka srečata tudi živalske samce, ki jih napačno imenujeta (besedna komika): oven – ovčar, kozel – kozjek, bik – kravjak, prašič – svinčnik, petelin – kurjek. Po vrnitvi domov obljubita, da ne bosta šla nikoli več na površje, a zvečer se že pogovarjata, kako lep je svet v barvah, čeprav je lepa tudi tema.

Kokoš velikanka (2007) je bila velika kot Šmarna gora, ime ji je bilo Mimi in živela je v tistih časih, ko je bilo vse še zelo veliko (na primer kokoši so bile večje od dinozavrov). Z ljudmi se je kar dobro razumela, saj so bili tudi oni dobri do nje: hranili so jo z velikanskimi praprotnimi semeni, rešili so jo, ko se je zataknila pri vhodu v Postojnsko jamo ... Mimi jim je v zameno preorala travnike in s krepeljci rahljala zemljo. Ko pa je Mimi izlegla jajce, so si ga hoteli ljudje prilastiti, velikanska kokoš se s tem nikakor ni strinjala. Iz jajca je pričivkal velik piščanec in ker ga je hotela kokoška obvarovati pred ljudmi, sta pobegnili. Potem je nastopila ledena doba, ljudje so se prepirali za zemljo, kot to »počnejo še danes marsikje na svetu. Oblika dežele Slovenije je zavoljo tega vedno bolj spominjala na podobo bežeče kokoši in je še danes taka.« (Muck 2007a). Kadar besedilo opisuje nekaj resničnega – v tem primeru je to oblika naše države, omenjeni so tudi resnični kraji, na primer Cerkniško jezero, Postojnska jama – vse druge stvari pa so izmišljene, ga uvrščamo med povedke. *Kokoš velikanka* je v isti knjigi prevedena tudi v angleščino, prevedla jo je Erica Johnson Debeljak, naslov dela je *The giant hen*. Delo je izšlo kot ilustrirana knjiga, ilustracije sta prispevala Polona Kunaver Ličen in David Ličen.

Romantična grozljivka *Kremplin* (1996) po besedah Igorja Saksida »sodi brez dvoma po snovi in obliki med pomembnejše dosežke slovenske mladinske proze« (Saksida 2001: 451). V delu gre za preplet različnih žanrov (žanrski sinkretizem),

v ospredju pa so vendarle značilnosti grozljivega romana. Desa Muck v *Kremplinu* ohranja celo enega izmed najpogostejših motivov gotskega romana kot podtipa grozljivega romana, to je nesmrtnost. Na nesmrtnost se navezujejo vse druge tipične lastnosti:

» V gotskem romanu ima dominanten položaj fabula, njej se podreajo vse ostale prvine besedila. /.../ Gotski roman potrebuje za svojo moralno shemo – boj med dobrim in zlim – močno kontrastne like.« (Bogataj-Gradišnik 1001: 30)¹⁴

Zgodba o Kremplinu, naslovnem liku romana, se začne in medias res: v sodobnosti je Kremplin izganjalec duhov in zlih sil. Na pomoč ga pokliče gospa Petek, saj se njej in slepemu dvanajstletnemu sinu Darijanu začnejo dogajati same čudne stvari (okvara avtobusa, s katerim se pelje Darijan, njegov padec po stopnicah, izginotje albuma z družinskimi fotografijami, mami se dogaja skrivnostno boleče zbadanje po rokah ...). Gospa Petek najde v časopisu Kremplinov mali oglas, ga pokliče po telefonu in tako se prepletejo življenja Kremplina, Darijana in njegove mame. Že na prvem obisku pri Petkovih začne Kremplin razlagati svojo življenjsko zgodbo in pripoveduje jo do konca romana. Zgodbi iz sedanosti in preteklosti se ves čas tako prepletata, da tvorita celoto. Kremplin pripoveduje o Evelin, o njenih prevarah in njegovem hrepenenju po njej. Gotska zgodba se na mestu, ko začne Kremplin razlagati o svojem prvem stiku z eliksirjem mladosti, prevesi v vampirsko zgodbo: Kremplin in Evelin se znajdeti v gradu, kjer živijo Sinuhe, njegova žena in hči. Z eliksirjem življenja, ki ga morajo zaužiti vsakih sto petdeset let, so preživeli že od davnih Teb.¹⁵ V času srednjega veka, ko se Kremplin rodi, se odločijo, da ne bodo več živeli, ker razpadajo (Ob eliksirju morajo nujno piti še človeško kri, ker se jim drugače njihova lastna preveč strjuje. Podložniki jim tudi sicer večinoma služijo zgolj kot delovna sila za preživetje: upravljajo njihovo gospodarstvo, saj Sinuhe in njegova družina zaradi razpadanja pri živem telesu ne morejo delati). Sinuhejeva hči Gise se zaljubi v Kremplina, zato mu podari najpomembnejše znanje: nauči ga brati.¹⁶ Vendar Kremplin o Sinuheju ugotavlja:

¹⁴ Zavedamo se, da so gotski romani nastajali v Angliji v obdobju med leti 1764 in 1820, vendar je precej značilnosti gotskega romana najti ravno v *Kremplinu*: »Gotska zgodba je sestavljena iz dveh plasti. Eno sestavljajo dogodki, ki so sicer nenavadni, vendar ne čudežni. /.../ Posebnost gotskega romana pa je tista plast, iz katere posegajo v dogajanje nadnaravne sile in dogodki. Poleg prikazni, demonov, vampirjev in stikov z onostranstvom, sodijo v to območje tudi magija in razne psevdoznanstvene praktike, kakor so alkimija in druge okultne vede, ter predmeti kakor čudežno ogledalo, kamen modrijanov, eliksir nesmrtnosti itn.« (Bogataj-Gradišnik 1991: 40).

¹⁵ Iz Teb zbežijo v Rim, nato v Bizanc, od tam proti severu Evrope, kjer so v različnih mestih ostali največ po dvajset let, nato so se vselili v Krvoseški grad, kjer jih spozna Kremplin. Povsod so zaradi svoje drugačnosti začeli zbujati pozornost, na Krvoseškem gradu pa jih vsi pustijo pri miru (tu gre za še eno vzporedno zgodbo, ki govori o kruti grofici in njenem očetu).

¹⁶ Kljub temu da Kremplin sovraži učenje in Gise, oboje tudi globoko občuduje: »Govorila je, kakor da bi poznala moje srce. Najbolj me je prizadelo, kadar se je posmehovala mojemu neznanju. Ona je namreč ogromno vedela. Verjetno je vedela vse, kar se je v tistem času dalo vedeti na tem svetu, in sumil sem jo, da ve celo več kakor njen oče.« (Muck 1996: 79). Pretresljiv dokaz Gisine ljubezni do Kremplina je njeno pismo, v katerem mu izpove svoja najgloblja čustva (Muck 1996: 104–105).

»Zdelo se mi je smešno, da je potreboval tri tisoč petsto let, da je spoznal o ljudeh tisto, kar sem jaz že pri enajstih vedel mnogo bolje. Da so ljudje muhasti, zavistni in površni in da je edina stvar, ki jo resnično ljubijo – denar in oblast. Lahko tudi v nasprotnem vrstnem redu.« (Muck 1996b: 78).

Najraje od vsega je Kremlin s Sinuhejem, ki nanj prenaša znanje o zdravilstvu, svojih izumih in še o marsičem. Kremlin ugotavlja, da še ni videl človeka, ki bi si tako strastno želel živeti. (Muck 1996b: 84). Sinuhe in njegova žena umreta v napadu na grad, pred tem pa Sinuhe prosi Kremplina, naj skrbi za njegovo hčer. Nauči ga postopka za ohranjanje življenja, imenovanega *preporod*. Ta postopek izvede tudi na Kremplinu. Bežeče zajamejo sovražniki in Gise se žrtvuje za Kremplina: zamenja ga v ječi, ker ve, da je njeno življenje brez staršev in z razpadajočim trupom ničvredno. Kremlin in drugi se naselijo v Ameriki, pri šestindvajsetih letih se Kremlin zaljubi v deset let mlajšo Evelino, ki mu pravi: »Vedno boš samo moj! Vzela ti bom srce in nikoli več ga ne boš dobil nazaj!« (Muck 1996b: 107). Evelina je edina, ki ji Kremlin da eliksir (na poročno noč) in jo pripelje iz svojega časa, vsi drugi umrejo naravne smrti in ne poznajo Kremplinove skrivnosti. Ko bi morala Evelin vzeti eliksir tretjič, ji ga Kremlin ne da, ker ga Evelina ne prepriča več, spoznal je namreč vso njeno zlobo. Kremlin se prostovoljno odloči, da je tristo let življenja dovolj. Zgodba se zaključi v sodobnosti: Kremlin pred svojo smrtjo izroči eliksir in navodila za uporabo Darijanu, prepusti mu odločitev o tej možnosti podaljševanja življenja.

Kremlin ima tipično zgradbo gotskega romana tudi s stališča časovne perspektive, v »kateri je sedanje dogajanje nasledek krivde ali skrivnosti iz preteklosti. Zato je v časovnem obrazcu kronološki potek dogodkov pretrgan z retrospektivno zgodbo.« (Bogataj-Gradišnik 1991: 50). Roman-uganka, ki se razkriva v sedanjosti, a skozi zgodbo iz preteklosti pokaže svojo celotno sliko šele ob koncu zgodbe. V primeru zgodbe o Kremplinu pa je tudi konec odprt.

3 Sklep

Desa Muck je začela svojo pisateljsko pot v mladinski literaturi s tremi dekliškimi romani: *Pod milim nebom*, *Hči lune* in *Lažniva Suzi*. V vseh treh romanih je glavni literarni lik najstnica, ki v občutljivem obdobju odraščanja išče pot v odraslost, a se iskanje pogosto izgubi v stranpoteh: v prvem delu je to beg od doma, v drugem romantiziranje zaljubljenosti (a tudi z bolečimi spoznanji o njej), v tretjem pa zatekanje v laž. Literarnim likom uspe premostiti težave, zato se zgodbe precej srečno razpletejo. Zelo podoben postopek upovedovanja uporabi avtorica tudi v mladinski kriminalki *Sama doma*. Sledi serija *Blazno resno ...*, ki obsega pet knjig, v katerih Desa Muck na zelo inovativen način s prepletanjem informativnega in umetnostnega besedila podaja mladostnikom nevsiljene rešitve ali vsaj odgovore na pomembna vprašanja v obdobju odraščanja. Tema posamezne knjige je izražena že v naslovu, vsako delo pa ima več kratkih poglavij, v katerih avtorica postavi v ospredje posamezne motive. V literarnem delu zgodb so glavni literarni liki najstniki, ki se z naslovno temo srečujejo v občutljivem obdobju odraščanja, zato je logično prepletanje pripovedne in izpovedne literarne perspektive, obe pa vsebujeta komične elemente, ki bistveno blažijo resnost izbrane teme. Motivacija v književnih delih je realistična, od sheme odstopa le delo *Blazno resno popolni*,

v katerem uvede avtorica iracionalni književni lik Nezemljana. Med informativno literaturo se je avtorica posvetila še primernemu vedenju ob telefoniranju (*Fon-ton*) ter razumevanju opere in njenega dogajanja, ki ga je opisala skozi pravljlično perspektivo, zato je besedilo primerno že za predšolske otroke (*Čudež v operi*). Pravljičica *Kakšne barve je svet* se ukvarja z drugačnostjo, *Kokoš velikanka* pa je besedilo, ki izrablja formo povedke, s pomočjo katere avtorica na simpatičen način pojasnjuje obliko naše države. Največjo inovativnost je pokazala Desa Muck v delu *Kremlin*, v katerem skozi formo gotskega romana dosega hkrati grozljivost in privlačnost Kremplinskega življenja. V zadnjih letih avtoričinega ustvarjanja je opazen premik od najstniške k otroški literaturi, saj je že leta 2001 začela nastajati serija del o Anici Pivnik. Ta serija z naslovom *Anica* je v slovenskem knjižnem prostoru edina serija, namenjena otrokom med šestim in devetim letom starosti. Serija je domišljena, značaji književnih likov so natančno izrisani, jezikovni spekter je prilagojen potencialnim bralcem/poslušalcem. Serija desetih del o Anici Pivnik ima skupno podobo: gre za ilustrirane knjige manjšega formata, v katerih so tudi tiskarske možnosti (veliko barvnih ilustracij, tudi celostranskih, velikost črk je primerna, malo vrstic na eni strani) dobro prilagojene otrokom v bralnem razvoju začetnega opismenjevanja, saj so knjige s stališča izbora in velikosti pisave zelo lahko berljive. Avtorica se v seriji ukvarja s temami, ki naj bi se dotaknile vsakega otroka v začetnem obdobju šolanja. Anica Pivnik je stara osem let, kar je povedano na začetku vsake knjige. Anica, Jakob in njuni družini nastopajo v vseh desetih knjigah, drugi liki so epizodni (večinoma so omenjeni v eni knjigi, izjemi sta Aničini sošolki Metka in Helenca, pojavljata se v več delih, čeprav tudi onidve nimata pomembne vloge). Anica Pivnik je zelo natančno opisana, ob posameznih dogodkih skozi celotno serijo pa bralec spoznava njene karakternih lastnosti: je poštena, dobra, pravična, sočutna ... Čeprav je včasih prikazana tudi kakšna njena negativna lastnost (zamerljivost, prepirljivost), ima bistveno več pozitivnih kot negativnih lastnosti. Anica ima poseben čut za različne stiske in težave, ki jih sama ali s pomočjo odraslih vedno pozitivno razreši. Serija Anica je postavljena v družinsko in šolsko okolje, v katerem je v posameznem književnem delu kot primer opisan en dogodek, književni čas pa je zelo kratek (nekaj dni, npr. počitnice na morju, okrog božiča). Serija sodi med realistične (resničnostne) pripovedi z verjetnostno motivacijo, razrešitev posameznega zapleta, ki je vedno plemenita in visoko etična, pa deluje nevsiljivo vzgojno. Preprosta zgodba, tudi v tragičnih trenutkih podprta s humorjem, predstavlja zgled za ravnanje v težavah. Družina je tista, ki nudi otrokom varnost in pomoč, zato je potrebno odraslim težave zupati. Leta 2003 je bila Desa Muck z delom *Anica in velike skrbi* nominirana za večernico, ob tej priložnosti je dejala:

»Anice so naporno pisanje, ki zahteva veliko discipline. Še nikoli prej nisem pisala za tako majhne otroke, a zmeraj rada poskusim kaj novega. Ko sta izšli prvi dve, se mi nista zdela nič posebnega. Potem pa sem na šolah videla odziv, videla sem male, ko jo imajo res radi, ki ji pišejo, ki ji preko mene pošiljajo pozdrave, ker mislijo, da je živa. Učiteljice in knjižničarke so mi govorile, kako otroci komaj čakajo, da bo izšla nova. No, potem je pisanje postalo velika, velika odgovornost.« (Marinovič, Muck 2004: 86).

Literatura

- Bogataj-Gradišnik, Katarina: *Grozljivi roman*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon; 38).
- Burcar, Lilijana, 1999: Pod milim nebom pustolovskega romana – dekliški liki in njihovo nelagodje. *Otrok in knjiga* 48. Str. 26–36.
- Utemeljitev žirije, 1998: Večernica za leto 1997. *Otrok in knjiga* 46. Str. 94.
- Haramija, Dragica, 2006: Sodobna slovenska mladinska proza. V: *Preseganje meje*. Slovenski slavistični kongres Zagreb. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 281–294.
- Marinovič, Glorija; Muck, Desa, 2004: Zmeraj kakšna Živa za smetiščnega mačka. V: *Otrok in knjiga* 61, Str. 84–87.
- Saksida, Igor, 2001: Mladinska književnost. V: *Slovenska književnost III*. Ljubljana: DZS, 426–468.

Viri

- Muck, Desa, 2001a: *Anica in grozovitež*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2002a: *Anica in Jakob*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2001c: *Anica in materinski dan*. Mladinska knjiga.
- –, 2005a: *Anica in počitnice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2005b: *Anica in prva ljubezen*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2007b: *Anica in skrivnostna maska*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2002b: *Anica in športni dan*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2004: *Anica in velika skrivnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2003: *Anica in velike skrbi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2001b: *Anica in zajček*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1993: *Blazno resno o seksu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2000: *Blazno resno o šoli*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1995: *Blazno resno popolni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1998a: *Blazno resno slavni*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1996a: *Blazno resno zadeti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 2001d: *Čudež v operi*. Ljubljana: Rokus.
- –, 1998b: *Fonton: priročnik telefoniranja za mularijo*. Ljubljana: Telekom.
- –, 1995: *Hči lune*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Knjigožer).
- –, 2002a: *Kakšne barve je svet*. Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva družba.
- –, 2007a: *Kokoš velikanka*. Ljubljana: Sodobnost International (Zbirka Spominčice).
- –, 1996b: *Kremplin*. Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva družba.
- –, 1997: *Lažniva Suzi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Knjigožer).
- –, 2001c: *Sama doma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Maja Smotlak
Trst

MLADINSKA REVIIJA GALEB

Članek povzema glavne ugotovitve krajše raziskovalne naloge o zamejski mladinski reviji *Galeb*, ki izhaja neprekinjeno že od leta 1954. Avtorica revijo (njena naklada se giblje od 2200 do 2500 izvodov), ki jo od šolskega leta 2001/2002 dalje prejemajo brezplačno vsi prvošolci šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji, podrobneje predstavi, osvetli pa tudi vsebine, ki so se izkazale kot posebej kvalitetne in uporabne tudi za učitelje in starše, predvsem pri razvoju mladega bralca v prvem in delno tudi drugem triletnju osnovne šole. Vsa objavljena besedila so izvirna dela sodobnih slovenskih avtorjev iz zamejstva in Slovenije ter so bila posebej napisana za prvo objavo v *Galebu*. Prispevek skuša odgovoriti še na vprašanje, zakaj naj bi otroci in učitelji iz matične domovine ob množici slovenskih revij posegali tudi po reviji *Galeb*.

The article resumes the main findings of a short research project concerning children's magazine *Galeb*, which has been published in Italy without interruption since 1954. Since 2001/2002 the magazine (its circulation ranging from 2200 to 2500 copies) has been free of charge for all pupils attending first class of elementary schools in Italy with Slovene as the language of instruction. The article brings a detailed presentation of the magazine, also highlighting the contents which proved useful and good for teachers and parents alike, particularly with regard to education of a young reader in the first and partly second trimester of elementary school. All the published texts are original works of contemporary Slovene authors from Slovenia and the neighbouring countries, and were specifically written for the first publication in *Galeb*. The article finally tackles the question what makes the magazine attractive to children and teachers from the parent state, considering the abundance of Slovene periodicals.

1 Uvod

Galeb je slovenska mesečna mladinska revija, ki izhaja v Italiji deset mesecev v letu, in sicer od septembra do junija že vse od leta 1954. Revija je namenjena mlajši populaciji bralstva od šestega leta do približno enajstega leta starosti. Zasnovana je literarno, a vsebuje tudi delež uporabnih didaktičnih prispevkov in dopise bralcev. Besedila spremljajo številne ilustracije in fotografije. Revijo izdaja Zadruga Novi Matajur iz Čedadada, grafično pa jo oblikuje ter tiska tiskarna Graphart v Dolini v približno 2200¹ izvodih mesečno. Od leta 1992 jo sofinancirajo Ministrstvo za

¹ Od šolskega leta 2001/2002 dalje prejemajo *Galeba* brezplačno vsi prvošolci šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji, zaradi česar je septembra natisnjenih okrog 2500 izvodov, oktobra pa med 2200 in 2300.

kulturo Republike Slovenije oz. Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, Slovenska kulturna gospodarska zveza in priložnostno tudi tiskarna Graphart.

Revija *Galeb* je zlasti v zadnjih nekaj letih pridobila pomembna priznanja slovenske strokovne javnosti in se z začetnega pretežno zamejskega prostora v Italiji postopoma začela širiti tudi onkraj slovensko-italijanske »meje«, toda v še vedno precej omejenem obsegu. Kljub poskusom promocije ostajajo bralstvo, učitelji in starši v osrednji Sloveniji premalo seznanjeni s samim obstojem te mladinske revije, še bolj pa z njeno izvorno vsebinsko-besedilno in likovno-oblikovno podobo. In ravno v tem je razlog, da ne morejo in ne znajo izkoristiti tega, kar *Galeb* lahko ponudi mladim bralcem. Jasni pokazatelj nizke prepoznavnosti je tudi dejstvo, da je dosedanji nabor strokovnih študij v slovenskem prostoru o *Galebu* dokaj skromen. Ravno zato je namen članka, ki povzema glavne ugotovitve krajše raziskovalne naloge,² predstavitev revije v glavnih obrisih z osvetlitvijo vsebin, ki se kažejo (in so se v zamejstvu izkazale) kot še posebej kvalitetne in uporabne za učitelje in starše, predvsem pri razvoju mladega bralca v prvem in delno tudi drugem triletju osnovne šole. Kot izziv pa si postavljamo vprašanje, zakaj bi naj otroci iz Slovenije ob kopici drugih slovenskih revij brali še zamejsko mladinsko revijo *Galeb*?

2 Pogled v preteklost

Mladinska revija *Galeb* ima dolgoletno tradicijo, saj izhaja v Trstu neprekinjeno že štiriinpetdeset let. Prvič je izšla oktobra leta 1954, navezujoč se na revijo *Novi rod*, ki je nastajala v času med obema vojnama do fašistične prepovedi. Začetni namen nove revije, katere glavna pobudnica je bila **Mara Samsa**, je bil »socialnodomoljuben in proslovenski« (Brglez (ur.), 1999: 130). Temeljna načela, ki so bila postavljena ob samem začetku in so se ohranila, so bila poudarjanje slovenske narodne zavesti, spodbujanje slovenskih otrok v zamejstvu k ljubezni do svojega prvega jezika in do šole s slovenskim učnim jezikom. Naslednik prve urednice je bil **Milan Jereb**, leta 1969 pa je njegovo mesto prevzel **Lojze Abram**, ki je revijo urejal petindvajset let. V času njegovega urednikovanja se revije *Galeb* še ni dalo dobiti v prosti prodaji, temveč je bila dostopna otrokom le preko slovenskih šol v Italiji, pri čemer pa so jo »mnogi učitelji« (Abram, 2004: 14) odločno odklanjali, saj so »menili, [...], da je revija, [...], 'levičarska'« (Abram, 2004: 14).³ Obenem se je dogajalo, da so revijo, ki je prihajala v Jugoslavijo »kot dolžnostni izvod [...] vsem sodelavcem in ilustratorjem« (Abram, 2004: 14), jugoslovanske oblasti zaplenile zaradi objav literarnih besedil na temo božiča, velike noči in podobnih za tedanje oblast »spornih« praznovanj. Z družbeno-političnimi spremembami in šibitvijo nekaterih povojnih grenkob in strasti, naj bi od srede 70-ih do srede 80-ih

² Raziskovalna naloga temelji na analizi celotnega 53. letnika (2006/2007) *Galeba*, ki ga sestavlja deset številčk. Študija se opira na strokovno literaturo slovenskih in posredno tujih avtorjev oz. raziskovalcev s področja mladinske književnosti. Izčrpen vir informacij predstavljajo tudi izbrani članki o *Galebu* iz dnevnega časopisja, ki so izšli po letu 2002, in najnovejši podatki ter material, pridobljen preko intervjuja z glavno urednico revije Majdo Železnik, za kar se ji na tem mestu še posebno zahvaljujem.

³ V krogih, ki so očitali reviji »levičarstvo«, je celo krožila domneva o tem, da je revija dobila ime po eni izmed ladij Josipa Broza Tita.

let nekateri izvodi revije že začeli neovirano zahajati tudi v Slovenijo, a v zelo majhnem številu. Medtem ko so v istem času zamejske šole s slovenskim učnim jezikom začele sprejemati *Galeba* do take mere, da je imel naklado 2200 izvodov in tako postal najbolj razširjena revija v zamejstvu.

Organizirane promocije revije v Sloveniji se je prva in z zadovoljivim uspehom⁴ lotila Abramova naslednica **Majda Železnik**, ki je od leta 1992 glavna urednica *Galeba*. Majda Železnik je z nekaterimi novostmi in spremembami vdahnila reviji svežino in današnje vsebinsko ter vizualno podobo, ne da bi se pri tem izneverila njenemu večidel umetniškooliterarnemu značaju in prvotnemu nagovarjanju zamejskih otrok.

Vsak urednik je z vpeljevanjem določenih novosti in spreminjanjem *Galeba* tako na vsebinski kot tudi na oblikovni ravni prispeval k sodobnejši podobi revije.

3 Sodobna podoba *Galeba* in njegova prepoznavnost

Galeb je revija srednje velikega formata (26,5 × 18,5 cm), a želja sedanje glavne urednice Majde Železnik je, da bi dobila obliko formata A4 in tako postala otrokom še preglednejša in priročnejša. Revija običajno obsega šestinpetdeset strani, ki pa se ob posebnih priložnostih, kakršne so začetek in konec šolskega leta, božič in velika noč, pomnožijo tudi na dvainsedemdeset strani. Revija je v celoti barvna, natisnjena na gladkem in nekoliko debelejšem papirju. Naslovnico krasijo otroški likovni izdelki, kar je v preostalem slovenskem tisku prava redkost, če že ne izjema, ki pa se je do danes izkazala za ustrezno, saj ponuja otrokom možnost soudeležbe in izražanja lastne kreativnosti.⁵

Otroku prijazna je tudi notranja oblikovanost in razporeditev besedila ter ilustracij, ki se najpogosteje prepletajo in tvorijo celoto, t. i. »likovno-tekstovne monolite« (Kobe, 1987: 69), ki jih otrok doživlja literarno in likovno hkrati. Poleg tega je za dostopnost revije otrokom različnih starostnih stopenj poskrbljeno z ohranjanjem skladnega razmerja med vsebinami besedil za mlajše in starejše bralce. Večina krajših in jezikovno ter vsebinsko manj zahtevnih besedil je natisnjena z velikimi tiskanimi črkami, kar omogoča večjo dostopnost revije in samostojno listanje po njej tudi najmlajšim bralcem, ki šele usvajajo osnovne veščine branja. Besedila z malimi tiskanimi črkami so daljša in vsebinsko zahtevnejša, saj so namenjena otrokom, ki so v branju že nekoliko spretnejši.

⁴ Leta 2002 je naredila Zadruga Novi Matajur pomemben korak s tem, ko se je prvič udeležila knjižnega sejma v Ljubljani, kjer vsako leto poleg revije *Galeb*, ki jo na sejmu ponudijo v 150 brezplačnih izvodih, razstavlja še *Galebov šolski dnevnik* in *Galebove knjige* »mladinskih pisateljev in ilustratorjev iz zamejstva in Slovenije, ki so izšle v zadnjih letih ob reviji *Galeb*« (Udovič, 2002: 28).

⁵ O mnogih spremembah, ki jih je vpeljala sedanja urednica Majda Železnik, priča podoba, ki jo je imel *Galeb* v preteklosti. Pred letom 1992 je običajno obsegal dvaintrideset strani, ki so bile črno-bele z izjemo naslovnice in vmesne priloge, ki je obsegala dve strani. Strani so se količinsko povečale ob izidu občasne dvojne številke. Naslovnice so do leta 1974 ustvarjali likovni umetniki. Prvo platnico je izdelal Robert Hlavaty, pozneje pa je eno pripravil tudi Avgust Černigoj. Pred letom 2000 je imel *Galeb* tudi manjši format (24 × 17 cm) od današnjega.

Vsa *Galebova* besedila, ne glede na zvrst, so izvirna dela sodobnih slovenskih avtorjev iz zamejstva in Slovenije⁶ ter so bila posebej napisana za prvo objavo v njem. Doslej namreč še ni prišlo do črpanja besedil iz starih številok oz. letnikov ali že predhodno izdanih knjig. Opaziti je, da revija ohranja v enem letniku bolj ali manj iste sodelavce, a se obenem zavzema za to, da se imena istih avtorjev pogosto ne ponavljajo v več zaporednih letnikih.⁷ Za zadnje desetletje je značilno tudi pogosto vzporejanje besedil zamejskih avtorjev z ilustracijami ustvarjalcev iz Slovenije in obratno, kar je odsev želje, da bi »otrokom nudili najboljše, kar na tem področju nudi slovenski prostor« (Železnik, 2002: 28), in tako postali tudi čezmejna revija.

Vsebino *Galeba* lahko razdelimo na tri osrednje dele (glej Shemo 1 in 2) glede na prevladujoči tip besedil, ki jih zajema, in sicer:

- a) prvi del zajema **umetnostna** besedila s področja:
 - pripovedne proze
 - verzificirane lirike
 - zvrstno mejnih področij
- b) drugi del sestavljajo **neumetnostna** besedila:
 - poljudnoznanstvena
 - praktičnosporazumevalna besedila
- c) tretji del pa je zasnovan kot kotiček, namenjen **otroški ustvarjalnosti** v:
 - likovni govorici in umetnostnih ter neumetnostnih besedilih.

a 63 %	b 19 %	c 18 %
------------------	------------------	------------------

Shema 1:⁸ *Trije osrednji vsebinski sklopi revije Galeb v odstotkih*

lirski b. 25 %	pripovedna b. 35 %	mejna b. 3 %	poljud- noznan- stvena b. 15 %	praktičnosporazumevalna b. 4 %	otroška b. 18 %
-----------------------	---------------------------	--------------	---	--------------------------------	------------------------

Shema 2: *Dodatna členjenost treh osrednjih vsebinskih sklopov revije Galeb v odstotkih*

⁶ Sodelujoči avtorji so bili sprva skoraj v celoti iz zamejstva in zaradi pomanjkanja denarnih sredstev so bili prispevki skromnejši.

⁷ Zlasti od leta 1992 se število sodelujočih povečuje in nenehno obnavlja z vsakoletnimi novimi ustvarjalnimi silami, ki jim *Galeb* zna prisluhniti in ponuditi pogosto tudi prvo priložnost.

⁸ Podatki se nanašajo na analizirani 53. letnik (2006/2007) revije *Galeb*.

4 Vsebinsko-besedilna podoba

4.1 Umetnostna besedila

Revijo *Galeb* odpira obsežen sklop različnih umetnostnih besedil v približno enakem razmerju s področja verzificirane lirike in pripovedne proze. Leposlovna besedila niso zajeta v neko zamejeno rubriko in zavzemajo več kot polovico revije (glej Shemo 1), kar jasno kaže na osrednji namen revije, ki želi posredovati predvsem leposlovne besedilne zvrsti, kakršne so pravlјice, povesti, zgodbice, basni, pesmi itd. Vsebine in teme besedil s strani uredništva niso predpisane, temveč avtorji svobodno izbirajo med tistimi, za katere menijo, da bi lahko bile najbolj zanimive in dostopne mladim bralcem. Za končni izbor in pregled besedil skrbi glavna urednica.

Najobsežnejši del besedil *Galeba* tvori pripovedna proza.⁹ Ta se kaže v obliki samostojnih zgodb in zgodb v nadaljevanjih, ki vzbujajo v otroku radovednost in pričakovanje, obenem pa so lahko tudi zelo zanimive iz didaktičnega stališča.¹⁰ Ob natančnejši zvrstni opredelitvi *Galebove* pripovedne proze naletimo na pisan izbor besedil, in sicer na avtorsko iracionalno oz. **neresničnostno** prozo, zlasti na kratke sodobne pravlјice z otroškim glavnim literarnim likom kot tudi na **realistično** oz. **resničnostno** prozo, predvsem na pripoved s človeškimi osebami.¹¹ Omenjena besedila pripadajo najpogosteje perspektivi čudenja in resničnostni perspektivi, pri čemer pa ne gre za uredniške odločitve, temveč se v njih odraža smer, v katero se očitno premika sodobna mladinska literatura. Poleg tega vsaka številka revije vsebuje še kakšno basen, kratko sodobno pravlјico s poosebljeno živaljo kot glavnim literarnim likom in ljudsko (pri)povedko. Mejni zvrsti, ki se pojavljata v vsaki številki revije, sta **strip** in **slikopis**.

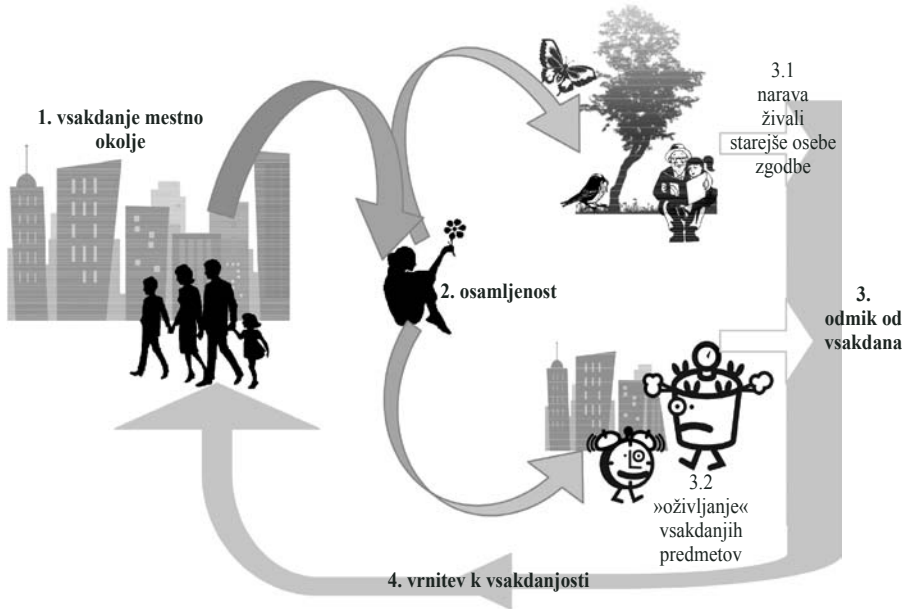
Pripovedna proza *Galeba* sledi v glavnih potezah toku, ki je prisoten v mladinski književnosti nekje od sedemdesetih let in ga je izpostavila že Marjana Kobe (1987: 40). Skuša prisluhniti otrokovi senzibilnosti z novih in različnih zornih kotov. Osrednji literarni liki so namreč najpogosteje majhna, še ne povsem dorašla bitja (otroci, živalski mladiči, majhna in mlada fantazijska bitja), v svojem bistvu dobra, duhovno »neomadeževana«, radovedna, razigrana, preprosta, altruistična, zmožna čudenja, zaupanja, ljubezni, a so kljub navidezni naivnosti v ključnih trenutkih iznajdljiva. Ti »mali ljudje« so obenem nosilci lastnosti, kot so trma, nerodnost, neprevidnost, ljubosumje, rahlo uporništvo, jezikavost, laganje, tekmovalnost, znajo pisati, preden gredo v šolo, vedo o nosečnosti povedati veliko več, kot si starši predstavljajo, so kritični do odraslih in sveta. Vse to pa jih spreminja iz potencialno pravlјičnih, idealiziranih in stereotipnih otroških likov v povsem običajne osebnosti, s katerimi se sodobni otroški bralec z lahkoto identificira. In ravno taki liki so v literarnozvrstnih in perspektivno raznolikih besedilih postavljeni predvsem v dvoje temeljnih situacij, in sicer:

⁹ Pripovedna proza zaseda približno 58% prostora namenjenega leposlovnim besedilom in 35% celotne revije.

¹⁰ Učitelj jih lahko na primer ponudi kot iztočnico, na podlagi katere vsak otrok poskusi s pomočjo lastne domišljije sestaviti svoje nadaljevanje zgodbe v likovni, gledališki ali besedni govorici.

¹¹ Po tipološki razvrstitvi Igorja Saksida (2001: 426–455).

- **sodobni mestni otroški vsakdan**, ki se pogosto odvija v nakupovalnih centrih ali na mestnih ulicah v stiku z vrstniki in odraslimi.¹² Prevladujoča tematika je »otrokovo soočanje z realnim svetom« (Kobe, 1987: 40) in znotraj tega tudi z nekaterimi t. i. tabujskimi temami¹³ sodobne družbe, s katerimi so otroci med 6. in 11. letom posredno ali neposredno seznanjeni,

Shema 3: Pogosti dogajalni vzorec¹⁴ v Galebovi pripovedni prozi

- otrokov **kratkotrajni odmik** od vsakdana, ki se sproži ob otrokovi osamljenosti in dolgočasju. Kaže se zlasti v nonsensni perspektivi domišljjskega »oživljanja« vsakdanjih predmetov, moderni pravljичni perspektivi spreminjanja predmetov v čarobne prehode, ki peljejo v druge svete, ali v perspektivi čudenja

¹² Odnosi med otroki in odraslimi so redko konfliktni, saj se otroci upirajo avtoriteti odraslih le v zelo blagi obliki in predvsem v želji po večjem uveljavljanju lastnih potreb in želja. Celotno tedaj, ko se pojavijo spori, se zaradi nesporazuma v komunikaciji in se kmalu razrešijo v splošni končni pomiritvi.

¹³ V analiziranem letniku 2006/2007 naletimo v proznih besedilih na naslednje teme: seznanitev otroka s smrtjo in minljivostjo človeka, otrokove težave z učenjem, nevarnost petard, ločitev staršev, socialna stiska samohranilk, potepanje, popivanje in kajenje mladostnikov, osamljenost in maščevanje zaradi te, otrokova kritika matere odsotnosti in potrnosti ob očetovem odhodu k drugi ženski, pomanjkanje dialoga med otroki in starši, odsotnost očeta, zmote nekaterih staršev, ki imajo otroke prezgodaj za samostojne in odrasle, ko so ti še potrebni nežnosti in pozornosti, otrokova odvisnost od računalnika, zaničujoč človekov odnos do narave brez zavedanja o lastni odvisnosti od nje idr.

¹⁴ Kljub pogostemu »vzorcu« še zdaleč ne moremo govoriti o trivialnosti Galebovega besedila, saj v besedilih ni mogoče zaslediti preostalih značilnih elementov zanjo, kot so na primer bipolarne in stereotipne oznake literarnih oseb, eksotični kraji in čas, poudarjanje elementov čustvenosti itd.

nad podeželsko naravo. Ta je namreč za mestnega otroka poseben svet, prežet z neodkritimi skrivnostmi in pravljničnim vonjem preteklosti, kjer se sreča z živalmi (te so pogosto poosebljene) in s starejšimi ljudmi,¹⁵ ki so še edini zmožni pripovedovanja dragocenih in redkih zgodb, za katere prezaposleni starši¹⁶ nimajo časa; prevladujoča tematika je v tem primeru »svet otrokove ustvarjalne in domišljiske igre« (prav tam: 40).

Vrednote, ki jih zgodbe posredno izpostavljajo, so zlasti altruizem, prijateljstvo, spoštovanje narave in njenih bitij, ohranjanje otroške zmožnosti čudenja, preprostost, ljubezen, drugotni pomen materialnosti v odnosu do čustev, zmaga življenja nad minljivostjo, pomembnost izročila in spominjanja, stik med generacijami.

V posebno kategorijo besedil, ki ne vsebujejo vseh zgoraj opisanih značilnosti spada kratka basen. V središču te pripovedi je prvoosebno podajanje razmišljanja vsakič druge živali, preko katerega se razpleta kritika nekaterih splošno znanih človeških slabosti, kot so npr.: zavist, samovšečnost, samozadostnost, omejenost ali poudarjanje določenih pozitivnih življenjskih vrednot. Zgodbe so tako lahko vzgib za otrokovo razmišljanje o osebnem in splošnem človekovem odnosu do sveta, narave in bitij, ki živijo v njej. Poleg tega se v analiziranem letniku *Galeba* kot stalnica pojavljajo ljudske pravljice in (pri)povedke iz slovenskih pokrajin in drugih, bližjih ter bolj oddaljenih dežel (npr. Tunizije, Grčije, Hrvaške, Italije, Izraela). Preko zgodb otrok spoznava tuje besede,¹⁷ različna ljudska slovstvena izročila, drugačne vrednote in poti razmišljanja od tistih, ki so značilne za evropsko družbo, zato so tudi most k medkulturnosti. Zaradi tega so lahko te zgodbe zelo zanimive tudi za odraslega bralca. Kratka sodobna pravljica s poosebljenimi živalmi kot glavnimi literarnimi liki pa ni posebna zaradi zvrsti ali same vsebine, ki jo obravnava, temveč zaradi drugačne oblike glede na ostala besedila. Vsak izsek kratke in vsebinsko preproste zgodbe je namreč ilustriran, tako lahko otrok že preko ilustracij razume vsebino zgodbe ali pa jo »prevede« po logiki lastne ustvarjalne domišljije« (Kobe, 1987: 47), s čimer se lahko uri tudi v svoji pripovedovalni zmožnosti.

V sklop umetnostne pripovedne proze znotraj revije lahko umestimo tudi dvoje »mejnih« zvrsti, ki jih označimo kot take predvsem zaradi drugačne oblike in delno tudi funkcije. **Slikopis** in »otroški komični **strip**« (Saksida, 1998: 114) lahko postaneta še posebej uporaben in učinkovit didaktični pripomoček pri otrokovem usvajanju bralne tehnike, saj je besedila malo, pisano je z velikimi tiskanimi črkami in podkrepljeno ter dopolnjeno s slikovnim gradivom oz. ilustracijami. Predvsem slikopis je lahko zelo uporaben pri usvajanju večšine pisanja in pri prvih korakih uzaveščanja jezikovnih pravil, saj otroka spodbuja k ustreznemu dopolnjevanju

¹⁵ Odnos, ki ga otrok vzpostavi s starejšimi, je odnos občudovanja in spoštovanja, živali pa dojema kot sebi »enake«, nebojlene, potrebne zaščite in igre, zato z njimi sočustvuje.

¹⁶ Revija *Galeb* presega v prikazovanju staršev podobo mame, ki »kuha kosilo«, in očeta, ki »sedi na kavču in bere časopis«, in se s tem oddaljuje od stereotipnih prikazov. Najpogosteje sta oba starša zaposlena in v mnogih delih predstavljena kot žrtvi lastnega poklica. V nekaterih zgodbah je celo mama tista, ki je službeno bolj obremenjena od očeta. V ozadju nekaterih pripovedi se kažejo težave odraslih, ki so značilne za sodobni čas, na primer nevarnost izgube službe v primeru zanositve, prepogosta odsotnost ...

¹⁷ V ljudski prozi iz oddaljenih krajev se pojavljajo tudi tuje besede, ki jim je zato pripisana razlaga.

sintaktične in semantične ravni besedila. Posebno motivacijo za delo z besedilom predstavlja končni predlog, naj otrok slikopis prepíše in ga dopolni v povedih ter pošlje na uredništvo za nagradno žrebanje. Osrednji namen končnega stripa je zabavati bralca na razigran in sproščen način, preko katerega posreduje »tudi stalne besedne zveze (pregovore)« (Saksida, 1998: 91) v sicer rahlo spremenjenih različicah, ki prevzemajo podobo »duhovitih 'komentarjev' dogajanja« (prav tam: 91).

Verzificirana lirika¹⁸ *Galeba* zajema pretežno **sodobne umetne pesmi** za otroke. Na prvo mesto je vselej postavljena pesmica, ki je tematsko povezana z mesecem izida revije, z dogodki, ki so za otroka pomembni, ali s kakšnim praznikom, lepo mislijo, ki kot nekakšna dobrodošlica izpostavi življenjske vrednote in pospremi otroka v branje, v nov mesec, nov začetek. V nadaljevanju so pesmice različnih avtorjev, ki slogovno in tematsko sledijo trendu, po katerem se sodobni avtorji mladinske poezije poslužujejo zelo različnih perspektiv, ki »tematizirajo otroštvo v vseh njegovih doživljajskih, izkustvenih in interesnih razsežnostih« (Kobe, 1987: 40), podobno kot predhodno opisana pripovedna proza. Pri tem pa se pesmi bolj kot na pripoved osredotočajo na ustvarjanje zelo različnih vrst vzdušja in izpovedovanje čustvenih odtenkov.

Perspektive, ki so v *Galebovem* naboru pesmi najpogostejše in pogosto soprisotne, so nonsensna perspektiva, ki se pojavlja kot predstavnica in izrazni nonsens, perspektiva čudenja in parabolična perspektiva. **Predstavnica nonsens** se kaže najpogosteje v pesmih, v katerih nastopa radovedni otrok, ki postavlja sebi in odraslim vprašanja »brez odgovorov«, ali v obliki pesmi o »narobe svetu«. Najpogosteje pa gre za **izrazni nonsens** oz. za sproščeno preoblikovanje jezika, razigrane, šaljive, nepredvidljive besedne igre, nove besedne skovanke, besedno razstavljanje in lepjenke, v katerih so poudarjeni glasbenost izraza, rime, igrivost, šaljivost, ki pa ne prestopa meje estetskega in se ne spušča v perspektivo oporekanja oz. v besedno »subverzivno igro«. **Perspektiva čudenja** se v *Galebovih* pesmih posveča zlasti občudovanju narave, besednega sveta in njegove neskončnosti, tradicije, ki ima združevalno vlogo, iskanju vzporednic med naravo in človeškim svetom preko poosebljanja živali, mesecev, letnih časov. Otrok, ki se pojavlja v tej poeziji, je večidel nedolžen, razigran, občutljiv in pozoren do majhnih bitij, ki jih doživlja kot sebi podobne ali celo enake in zato išče stik z njimi in se nanje globoko naveže. Pogosto je prisotna otrokova samorefleksija in samospraševanje o njemu nepojasnljivih vprašanjih. Izraz pesnikov je navadno »mehak«, nežen in ustvarja prijetno vzdušje, ki deluje na bralca pomirjevalno, včasih izredno pozitivno, mestoma pa že melanholično. **Parabolična perspektiva** se kaže predvsem znotraj pesmi s perspektivo čudenja oz. preko pravljичnih elementov, v katerih nastopajo škrti, vile, coprnice, poosebljene živali in predmeti, a čiste parabolične perspektive je v *Galebovih* pesmicah malo.

Preko **resničnostne perspektive** se nekateri avtorji poleg otroškega vsakdana, ki zadeva predvsem šolo, otrokovo domače okolje in družino ter igro, dotaknejo tudi t. i. tabujskih tem,¹⁹ ki prikažejo svet kot »odčaran«. Skozi otrokov pogled, ki

¹⁸ V povprečju zaseda približno 43 % prostora, namenjenega leposlovnim besedilom, in 25 % celotne revije.

¹⁹ V analiziranem letniku 2006/2007 zasledimo v verzificirani liriki naslednje tabujske teme: ločitev staršev, bolečino ob izgubi, smrti, odsotnosti ljubljene osebe in posledično žalost,

presega pravljice in domišljijo, je tako predstavljeno zavedanje realnosti, v kakršni živijo bralci revije. Otrok se v tem primeru izkaže kot zmožen kritičnega pogleda na svet odraslih, a obenem tudi sočustvovanja s tistim, ki je v stiski.

Edino stalno rubriko znotraj pesniškega sklopa analiziranega letnika predstavljajo pesmi treh kraških pesnikov – Srečka Kosovela, Iga Grudna in Miroslava Košute, preko katerih otrok posredno spoznava pomembne pesnike z določenega geografskega območja. Ob besedila treh pesnikov je postavljena glasbena partitura, in sicer z namenom, da bi revija pripomogla tudi k razvoju otrokovega glasbenega občutka in zmožnosti.²⁰

4.2 Neumetnostna besedila

Neumetnostna besedila obsegajo manj prostora od umetnostnih²¹ in so postavljena v drugi del revije. Zajeta so v stalne rubrike, ki so razdeljene glede na tematike besedil oz. védenja in področja, ki jih ta obravnavajo. Razmerje med številom poljudnoznanstvenih in praktičnosporazumevalnih besedil ni enakomerno, temveč prevladujejo prva.

Poljudnoznanstvena besedila se v različnih letnikih posvečajo različnim tematikam. V analiziranem letniku najdemo na primer rubrike s poljudnoznanstvenimi besedili s področja narave in psihologije.

Rubrika o naravi je namenjena starejšim bralcem. Ob rabi nekaterih strokovnih izrazov, primerjav neznanega z otroku že znanim, podajanju lastne izkušnje in vzpostavljanju posebne vrste dialoga z bralcem obravnava predvsem posebnosti in zanimivosti posamezne živalske vrste iz kraško-primorskega okolja. S tem poskuša vzbuditi v bralcu radovednost, ki naj ga vodi pri in k opazovanju narave, a ga tudi opozarja na nevarnosti, na katere lahko naleti ob stiku z določeno živaljo. Tudi zaradi tekočega, jasnega, mestoma šaljivega jezika lahko postane znanstvena snov bralcu katerekoli starosti (tudi odraslemu) izredno zanimiva, dostopna in prijetna. Besedilo spremljajo vselej izvirne fotografije, ki pritegnejo bralečvo pozornost in radovednost ter ga tako spodbudijo k prebiranju.

V *Galebu* je tudi rubrika, ki si postavlja za ciljnega bralca odraslega, vzgojitelja oz. kateregakoli bralca, ki ga zanima psihologija otrok. Posveča se obravnavi različnih vzrokov in samih težav ter ovir, vezanih na otroka in šolo, izobraževanje, družino ter vzgojo, na otrokov čustveni in družbeni razvoj. Ob tem ponudi tudi nekaj načinov razreševanja lažjih težav.²²

Sklop praktično-sporazumevalnih besedil sestavljajo rubrike, ki so namenjene raznolikim področjem, in sicer otrokovemu besednemu, likovnemu, računskemu in motoričnemu razvoju. Podoben namen imajo tudi razne *Galebove* igrarije, ki ravno

osamljenost, zapiranje v lastni svet enega izmed staršev, ranljivost odraslih, a tudi njihova grobost ob lastni jezi, egoizem, nepremišljenost, mučenje živali, hlepenje po denarju, gra-bežljivost, neusmiljenost pred trpljenjem šibkejšega, otrokovi strahovi itd.

²⁰ Rubrika je v zamejskih šolah požela poseben uspeh, saj so jo nekateri učitelji uporabili pri pouku glasbene vzgoje in posledično za šolske prireditve ter nastope, tako da se je uredništvo *Galeba* odločilo za izdajo pesmarice z naslovom *Poezije v notah za otroški glas*.

²¹ Neumetnostna besedila zasedajo 19% celotne revije.

²² Zaradi številnih pozitivnih odzivov na rubriko namerava *Galebovo* uredništvo pripraviti knjižno izdajo teh strokovnih člankov.

tako spodbujajo otrokov vsestranski psihofizični razvoj. Stalne rubrike obravnavajo področje likovnega ustvarjanja, kulinarike ter branja.

Likovna umetnost je predstavljena kot nekaj veselega, razgibanega, spodbudnega in otroku dostopnega, saj otrok lahko zlahka izdelava likovne stvaritve s pripomočki, potrebščinami, materiali in predmeti iz vsakdanjega življenja (npr. milo, pesek, ščipalke, cvetlični lončki itd.). Postopek izdelave in uporabe različnih likovnih tehnik je zapisan v preprostem, jasnem, otroku dostopnem jeziku. Navodila spremljajo fotografije, ki prikazujejo natančen potek izdelave in so lahko izdelovalcu v veliko pomoč, saj nazorno podkrepijo besedno razlago.²³

Na podoben način so prikazani tudi **preprosti recepti**, ki omogočajo otroku aktivno sodelovanje pri pripravi jedi. Recepte spremljajo fotografije, ki prikazujejo posamezne faze postopka priprave jedi, ki so v svojem končnem videzu neobičajne, inovativne, igrive in uspešno približajo otroku najrazličnejše vrste hrane. Na podlagi tega lahko torej trdimo, da je rubrika med drugim lahko uporabna tudi za spodbujanje otroka k raznoliki in zdravi prehrani.

V eno izmed stalnih rubrik so delno zajeta publicistična besedila, delno pa kvizi. **Publicistična besedila** poskušajo posredovati ljubezen do branja. Zajemajo poročila in novice, povezane z **bralno značko, branjem in knjigami** nasploh. Poleg tega so v rubriki pogosto predstavljeni t. i. **Galebovi kvizi**,²⁴ ki vsebujejo konkretne vaje, dopolnjevanke, vprašanja, črkovne premetanke, vaje za sestavljanje povedi, ki se navezujejo na bralno značko ali predhodno številko *Galeba*. Učitelj jih lahko izkoristi kot uvod v novo bralno leto ali učno uro slovenskega jezika, vedoželjni šolarji pa jih uporabijo tudi za samostojno delo in preizkušanje lastnih bralnih zmožnosti.

V reviji *Galeb* sta igrarijam v povprečju namenjeni dve do tri strani, ki vsebujejo **križanke, družabne igre** s kocko in figurami ter dodatne **besedne in računske igre**. Zlasti igre, ki predvidevajo pošiljanje rešitev na uredništvo v zameno za knjižno nagrado, motivirajo otroke k temu, da v velikem številu pristopijo k njihovem reševanju.

Piktogramske križanke *Galeba* se nanašajo na junake in dogodke iz knjig *Galebove zbirke*.²⁵ Na dnu strani se običajno pojavlja tudi vprašanje o avtorju in ilustratorju referenčne knjige. Izpolnjevanje križanke postane tako priložnost za

²³ V kratkem se obeta zbirka teh besedil v samostojni publikaciji.

²⁴ *Galebovi kvizi* presegajo preproste igrarije, saj imajo obnem tudi močan izobraževalni značaj, z njihovo pomočjo se otrok lahko uri v iskanju podatkov po starejših številkah revije, knjigah (zlasti tistih iz *Galebove zbirke*) in slovarjih, v memoriranju, razvrščanju, dopolnjevanju, ubesedovanju lastnih izkušenj in čustev, spretnosti obnavljanja, pisanja (zapisovanje lastnega zaključka zgodbe), razvrščanja, postavljanja v pravilno zaporedje, povezovanju, risanju po lastni domišljiji, spoznavanju novih zvrsti besedila. Pri reševanju nekaterih vaj (npr. tistih, ki zahtevajo poznavanje podatkov iz slovenske kulture in skupnega spomina) je potrebno znanje, ki zahteva daljše brskanje po knjigah ali učiteljevo pomoč. Učitelj lahko izkoristi priložnost za posredovanje nekaterih učnih vsebin preko igre.

²⁵ *Galebova zbirka knjig* nastaja od leta 1999 in trenutno šteje približno štirideset naslovov izvirnih slovenskih mladinskih leposlovnih in v manjši meri tudi praktičnosporazumevalnih besedil, ki dobivajo potrditve tako od strokovne kritike kot tudi na samem tržišču. Zaradi želje, da bi nekatere izmed najbolj branih, priljubljenih in visoko kakovostnih zgodb z bogatimi ilustracijami, objavljenih v *Galebu*, dobile tudi trajnejšo obliko v večjem formatu, je vsako leto izdanih od pet do sedem knjig.

brskanje po spominu, listanje ali prvo prebiranje knjige, na katero se posamezna križanka nanaša, iskanje in zbiranje temeljnih informacij. Igre z igralno kocko in figurami sestavljajo stran z ilustracijo **igralnega polja**, ki je v vsaki številki drugače tematizirano. Igra se iz meseca v mesec spreminja glede na zahtevnostno stopnjo in naloge, ki jih zastavlja igralcu. Zaznamujejo jo besedno-ustvarjalne, matematično-logične in motorične dejavnosti, ki jih zastavljajo otroku kot igro.²⁶

Rubrika **Šolarji pišejo in rišejo: vaš kotichek**, s katero se revija zaključuje, je namenjena otroški ustvarjalnosti in je ena najuspešnejših že skozi vsa leta izhajanja revije. V njej so objavljeni likovni izdelki šolarjev v različnih tehnikah, fotografije ročnih del, dopisi v obliki pisem uredništvu, spisov, pesmic, poročil o posebnih dogodkih na šolah, o šolskih izletih, obiskih katere od inštitucij. Večinoma jih spremljajo tudi fotografije. Uredništvo se zavzema za to, da bi bile vse šole, ki pošljejo prispevke, zastopane v približno enaki meri. Rubrika obsega od štiri do štiriindvajset strani, kar pa je odvisno od tega, koliko objavljivega materiala prejme uredništvo v določenem mesecu. Za otroke je rubrika pomembna, saj se tudi zaradi objave svojih pisnih in likovnih izdelkov počutijo pri reviji aktivno soudeležene in zato revijo lažje sprejmejo za »svojo«.

Revija ne vsebuje oglaševalskih besedil. Pojavijo se le izjemoma, pri čemer gre za oglaševanje same revije *Galeb* ali *Galebvih knjig* založbe Novi Matajur in s tem za promocijo branja.

4.3 Likovno-oblikovna podoba

Naslovnica je opremljena z izbrano otroško risbo oz. risbami ali fotografijo likovnega izdelka.²⁷ Kriterija za izbiro sta tematska primernost glede na mesec izida in barvitost.

Ilustracije imajo v mladinski reviji posebej pomembno vlogo, saj ne bogatijo samo literarnega dela z dodatno vsebino in detajli, ampak pogosto predstavljajo tudi bralčev prvi stik z besedilom in prvo motivacijo za branje, zlasti manj veščim bralcem, katerim vizualni del nudi oporo in pomoč. Ob tem razvijajo splošne intelektualne sposobnosti – npr. povezovanje, iskanje detajlov na ilustraciji, željo po preizkušanju novih likovnih tehnik in oblikovanje estetskega čuta. Ob izbiri ilustratorjev glavna urednica upošteva ilustratorjevo poznavanje snovi, pogled na otroka in otroštvo ter njegovo značilno likovno tehniko in izražanje.²⁸ V posameznem letniku najpogosteje tvorita avtor besedila in ilustracije »stalni ustvar-

²⁶ Igra pogosto temelji na otrokovem snovanju in pripovedovanju, iskanju ustreznih besed za poimenovanje ilustriranih živali, rastlin ali predmetov, računskih operacijah (predvsem seštevanju in odštevanju), gibalnih, motoričnih nalogah, zlogovanju besed, prepoznavanju fonemov, opazovanju in posnemanju itd.

²⁷ Do leta 1992 so za naslovnico razpisovali natečaj, a ker so bile risbe, ki so prihajale na uredništvo, pogosto zelo številne, a tematsko podobne, so se pozneje odločili za izbor med risbami, ki jih dobijo v uredništvo za objavo v rubriki *Šolarji pišejo in rišejo*.

²⁸ Ko gre v zgodbi na primer za razgibanost, se urednica Majda Železnik najraje odloči za ilustracije Klavdija Palčiča, ob potrebi po liričnosti pridejo v poštev ilustracije Mojce Cerjak ali Vesne Benedetič, ko si želi pospremiti besedilo z duhovitostjo, se pogosto odloča za Marjana Mančka ipd.; v pripravi je tudi novo sodelovanje z ilustratorjem Zvonkom Čohom.

jalni tim« (Kobe, 1987: 35), s tem da je likovni oblikovalec sicer stalen, »toda ustvarjalno povsem samostojen ilustrator besedil istega avtorja« (prav tam: 35). Seveda pa ni nujno, da gre zmeraj za daljše sodelovanje. Povezave med avtorjem in ilustratorjem, ki se ohranijo skozi ves letnik, so otrokom praviloma ljube, saj ustvarjajo vzdušje domačnosti.

Ilustracije zajemajo v *Galebu* velike površine, najpogosteje kar celotno stran in se razlijejo »čez svoj rob« (Kobe, 1987: 37) med besedilo, ki šele tako zaživi v vsej svoji polnosti. V redkejših primerih pa zasledimo še druga dva tipa razporeditve besedila in ilustracij: »klasično knjižno ilustracijo« (prav tam: 37), za katero je značilno, »da je vsaka ilustracija samostojna slika« (prav tam: 37)²⁹, in tip ilustracije, v katerem je izsek teksta vključen v samo ilustracijo. Ilustracije z besedilom stopajo najpogosteje v odnos dopolnjevanja (slike vskočijo, kjer v besedilu nastane t. i. bela lisa oz. ko besedni del zapolni tisto, kar ni prikazano v ilustraciji) in odnos simetrije (ilustracija in besedilo ponujata isto pripoved). Nekatero ilustracije postavljajo v ospredje osebe, njihovo čustveno razpoloženje in medsebojna razmerja, druge kraj dogajanja.

Fotografije v *Galebu* so izvirne in visoko kakovostne. Pojavljajo se zgolj ob poljudnoznanstvenih in praktičnosporazumevalnih³⁰ besedilih ter občasno v rubriki, namenjeni otroški ustvarjalnosti. Podobno kot ilustracije so tudi fotografije najpogosteje v dopolnjevalnem in simetrijskem odnosu do besedila. Pomembne so predvsem pri navodilih (npr. za izdelovanje likovnih del, pri receptih), kjer dodatno pojasnjujejo natančen postopek priprave.

5 Spremembe letnika 2007/2008

Zunanja členjenost in vsebinska struktura 53. letnika – 2006/2007 se je ohranila v podobni obliki tudi v številkah 54. letnika – 2007/2008.³¹ Naj na tem mestu omenimo le nekaj pomembnejših sprememb, ki jih je uredništvo vneslo v zadnje številke najnovejšega letnika. Te so:

- prestavitev kazala z notranje strani naslovnice na notranjo stran hrbtno strani revije, zato da bi bila revija še bolj pregledna in bralcu prijetnejša,
- prestavitev križanke na hrbtno stran revije namesto stripa,
- tematizacija slikopisov, in sicer z osredotočenostjo na resnično obstoječe muzeje, ki jih otroci lahko obišejo,³²
- nadomestitev poljudnoznanstvenih besedil o naravi, receptih in branju z naslednjimi vsebinami:
 - nova rubrika o izletih v znamenite kraje po Sloveniji z izpostavitvijo ogleda vrednih zanimivosti in s končnimi informacijami, s katerimi poskuša *Galeb*

²⁹ Ponekod gre za izmenjavo celostranskega besedila in celostranske ilustracije, drugod pa za sorazmerno razdeljenost strani na tekstovni in likovni delež.

³⁰ V letniku 2006/2007 je posebej zanimiva kombinacija fotografije in ilustracije, ki se resno pojavlja v rubriki z recepti. Fotografija končnega videza jedi je vpletena v ilustracijo, ki se sklada z uvodno zgodbo, pri čemer pa gre za zahtevno likovno tehniko, ki zadeva usklajevanje ilustracije in fotografije.

³¹ V času pisanja članka 54. letnik 2007/2008 *Galeba* še ni bil zaključen.

³² Rubrika je že v tekočem letu motivirala učitelje, da so organizirali obiske v omenjene muzeje in o tem poročali v dopisih uredništvu.

- spodbuditi učitelje k organizaciji takega izleta in jim hkrati olajšati iskanje osnovnih organizacijskih informacij,
- nova rubrika, ki preko zgodbe predstavi bralcu stalne besedne zveze, primerjave, frazeme, pregovore in izštevanke, ki so izpostavljeni s krepkim tiskom in povezani vsakič z drugo živaljo.

6 Priloge

Stalna priloga revije *Galeb* je vsakoletni *Galebov šolski dnevnik*, natisnjen v približno 2500 izvodih. To je samostojna publikacija oz. rokovnik, ki ga septembra brezplačno prejmejo vsi šolarji zamejskih šol s slovenskim učnim jezikom kot darilo slovenskih zamejskih bančnih zavodov.

Prvič je izšel leta 1983 z namenom, da bi šolarji v šolah s slovenskim učnim jezikom lahko uporabljali slovenski rokovnik namesto dotedanjih italijanskih. Sprva je imel skromnejšo obliko in zgolj uporabno vrednost, kateri se je sčasoma pridružil pečat kvalitetnih ilustracij in moderne grafične oblikovanosti. Vsako leto je za likovno opremo *Galebovega dnevnika* zadolžen eden od zamejskih ilustratorjev, pri čemer obravnava in interpretira neko določeno temo, ki je literarna ali poljudna (na primer ptice primorskega okolja, ljudsko pripovedništvo, organizacijo tabornikov in skavtov ...). Poleg stalne priloge je *Galebovo* uredništvo ob izjemnih priložnostih v preteklosti že pripravilo tudi posebne priloge.³³

7 Bralci v Sloveniji in uporabnost revije

V Sloveniji je po letu 1992 revija pridobila »preko 600 naročnikov« (Železnik, 2004: 15), to število pa se je do leta 2002 zmanjšalo na današnjih »nekaj sto« (Železnik, 2002: 28), postopoma pa spet narašča, saj se šole in knjižnice v Sloveniji začenjajo zanimati za revijo. Poleg tega je leta 2005 revija *Galeb* dobila strokovno podporo s strani Sekcije za mladinsko književnost Društva slovenskih pisateljev in dr. Igorja Saksida, izrednega profesorja na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Kot prednosti revije so prvi izpostavili dejstvo, da gre za kakovostno periodiko, ki se jim ne zdi komercialno naravnana ter premore mnoge estetske in umetniške literarne vrednote za otroke in mladino, zaradi česar bi morala po njihovem mnenju najti pot v slovenske osnovne šole in do novih bralcev. Dr. Igor Saksida (2005) je ocenil slovenska mladinska besedila, ki jih objavlja revija, kot kvalitetna in podprl prizadevanje, »da bi revija *Galeb* postala dopolnilno branje« pri književnem pouku in obšolskem branju za vse učence slovenskih šol.

Že od začetka so namreč vsebinski oblikovalci *Galeba* težili k temu, da bi revijo učitelji uporabljali kot šolski učni pripomoček, vendar ji ni nikoli uspelo postati splošno izobraževalno dopolnilo. Kljub temu pa so sčasoma učitelji v zamejstvu začeli črpati material iz revije prvotno pri pouku slovenščine, postopoma pa še pri drugih šolskih predmetih, kar je zelo pomembno zlasti v zamejstvu, saj nekateri otroci prebirajo *Galeba* samo v šoli, nato v poplavi raznolike ponudbe slovenskih

³³ Na primer ob 50-letnici *Galeba* (2004) sta kot enkratna priloga med vse šolarje poleg *Galebovega dnevnika* prišla tudi žepni koledarček in *Galebov stenski koledar*.

in italijanskih revij nanj pozabijo. Literarnoumetniška kvaliteta teh pa je pogosto vprašljiva. Za dodatno motivacijo k branju revije je uredništvo označilo nekatera besedila, ki se nadaljujejo v vseh desetih številkah enega letnika, z znakom *Bralne značke*, kar pomeni, da učitelj lahko upošteva zgodbo, prebrano v vseh njenih desetih nadaljevanjih, kot knjigo za bralno značko.

8 Sklep

V sodobnem času je tako med otroki kot med odraslimi močno uveljavljena vizualno podprta pripoved (predvsem televizija, vse bolj pa tudi internet), zato je toliko pomembnejše, da poleg knjig izhajajo tudi kakovostne literarne revije za otroke, ki vsebujejo krajša literarna besedila, ki so lahko uvod pristopanja k daljšim besedilom. Ena takih revij je tudi *Galeb*, ki se s posredovanjem modernih literarnih besedil usmerja k senzibilizaciji bralca, saj preko zanimivih literarnih junakov, zgodb, različnih besedilnih zvrsti in slogov ter ilustracij poudarja bogastvo raznolikosti sveta ter bralcu ob tem implicitno postavlja nekatera vprašanja etike, spodbuja doživljanje različnih bralnih užitkov. Bralca poskuša aktivirati na najrazličnejših področjih ter tako razvijati različne zmožnosti, pri katerih naj se vzpostavi tudi sodelovanje med otrokom in odraslim. Ob tem se zavzema tudi za razvijanje otrokovega estetskega čuta na besednem in likovnem področju s posredovanjem skrbno izbranega besedilnega in vizualnega gradiva – ilustracij priznanih in uveljavljajočih se umetnikov, ki so nestereotipne, žive in prepričljive, izdelane v različnih tehnikah in za otroka privlačne. Mlademu bralcu *Galeba* omogoča užitek umetniške besede, bogastvo čustev, raznovrstnost zaznavanja, ustvarjanje domišljjskih podob, spodbujanje inovativnosti, kritično identifikacijo s književnimi osebami, zabavo, komentiranje realnosti, prepoznavanje kulturnih vzorcev raznolikosti sveta in še marsikaj. Toda *Galeb* ni le revija za otroke, temveč tudi revija otrok, saj so njeni soustvarjalci. Velika želja uredništva je, da bi revija lahko dosegla vse otroke, tako bi lahko končno *Galebovo* vsakomesečno »zbirko« pesmi, pravljic, zgodbic, razvedril ob pisanih in bogatih ilustracijah učenci in učitelji uporabljali tudi kot učni pripomoček. Nenazadnje bi lahko odrasli spodbujali mlade bralce iz osrednje Slovenije, da sežejo po reviji *Galeb* tudi kot po priložnosti za širjenje lastnih spoznavnih obzorij in zavedanja o skupnem kulturnem prostoru zamejstva in Slovenije.

Viri in literatura

Abram, L. (2004): Lojze Abram o začetnih in »svojih« letih pri reviji. V: Caharija, M.: Pisani *Galeb* je že pol stoletja prijeten in zvest spremljevalec mladih bralcev. *Primorski dnevnik*, leto 60, 25. 1. 2004. Trst, 14–15.

Blatnik Mohar, M. (ur.) (2003): *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. Ljubljana, Mladinska knjiga. 94–135.

Brglez, A. (ur.) (1999): *Tiskano listje za smrklje in firbce: slovenska mladinska periodika 1994–1998: raziskava*. Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo. 130–132.

Gabrovec, I. (ur.) (2007): *Galebov šolski dnevnik 2007–2008*. Trst, Zadruga Novi Matajur.

- Kobe, M. (1987): *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Saksida, I. (1998): *Petdeset zlatnikov*. Tržič, Učila.
- Saksida, I. (2001): Mladinska književnost. V: J. Pogačnik ... et al.: *Slovenska književnost III*, Ljubljana, DZS, 403–468.
- Sturman, P. (2008): Založba Novi Matajur lepo skrbi za mlade in najmlajše. *Primorski dnevnik*, leto 64, 4. 1. 2008. Trst, 10.
- Udovič, D. (2002): Založbi Novi Matajur in Drava razstavljata. *Primorski dnevnik*, leto 58, 26. 11. 2002. Trst, 28.
- Železnik, M. (2004): Majda Železnik: »Delovna izkušnja je zelo lepa in dragocena«. V: Caharija, M.: Pisani Galeb je že pol stoletja prijeten in zvest spremljevalec mladih bralcev. *Primorski dnevnik*, leto 60, 25. 1. 2004. Trst, 14–15.
- Železnik, M. (ur.) (2006/2007): *Galeb: mladinska revija*, 53. letnik. Čedad, Zadruga Novi Matajur.
- Železnik, M. (2008): *Majda Železnik, urednica mladinske revije Galeb*. Ustno izporočilo.

Andrej Adam
Gimnazija Ravne na Koroškem

GOSPODAR MUH IN POUČEVANJE DEMOKRACIJE

V prispevku bom poskušal pokazati, kako je mogoče roman Williama Goldinga *Gospodar muh* (oziroma njegove posamezne dele) uporabiti v šoli pri pouku državljanske vzgoje in etike. Moja teza je, da je mogoče z njegovo pomočjo (in s pomočjo filma, ki se od knjige bistveno ne oddaljuje) pripraviti zanimive razprave o demokraciji z učenci osmih razredov, pri tem izhajati iz izkušenj otrok in izpolnjevati nekatere temeljne cilje sodobnega poučevanja državljanske vzgoje oziroma demokratičnega državljanstva. Ti cilji na primer so: usposabljanje za avtonomno učenje, samostojno raziskovanje, razvijanje sposobnosti kritičnega razmišljanja, usposabljanje za participacijo in družbeno-politične dejavnosti, razvijanje kulture dialoga, spoznavanje nekaterih temeljnih vrednot in norm zahodne civilizacije (zlasti demokracije) itd. Na ta način pa ne spodbujamo le medpredmetnega sodelovanja (zlasti s slovenščino), temveč želimo dejavno prispevati tudi k razvijanju bralne kulture.

The article attempts to demonstrate the possible use of William Golding's novel *Lord of the Flies* (or of some of its parts) in school classes of citizenship and ethics. The author proceeds from the thesis that the novel (or the film which doesn't essentially differ from the book) can be used as a basis of interesting discussions with pupils of the eight class, thereby considering children's experience, along with fulfilment of some primary aims of modern instruction of citizenship education and democratic citizenship. These aims are: training for autonomous learning, autonomous research, promotion of the ability of critical thinking, training for participation and socio-political activities, promotion of the culture of dialogue, getting acquainted with some basic norms of the western civilization (especially democracy), etc. This is a way to stimulate inter-subject cooperation (especially with the Slovene language), as well as to actively contribute to the promotion of the reading culture.

1 Uvod

V okviru Pedagoškega inštituta že leta nastajajo različni modeli za poučevanje državljanske vzgoje, etike, demokracije itd. V začetku aprila 2008 sem se pridružil skupini razvijalcev didaktičnih modelov pod vodstvom dr. Janeza Justina. Kot ljubitelj literature, sem se naloge lotil s pomočjo romana *Gospodar muh* Nobelovega nagrajenca Williama Goldinga.

Na tem mestu ne bom govoril o odličnosti roman, temveč bom poskušal pokazati, kako je mogoče roman (oziroma njegove posamezne dele) uporabiti v šoli pri

pouku državljsanske vzgoje in etike. Moja teza je, da je mogoče z njegovo pomočjo (in s pomočjo filma, ki se od knjige bistveno ne oddaljuje) pripraviti zanimive razprave o demokraciji z učenci osmih razredov, pri tem izhajati iz izkušenj otrok in izpolnjevati nekatere temeljne cilje sodobnega poučevanja državljsanske vzgoje oziroma demokratičnega državljanstva. Ti cilji na primer so: usposabljanje za avtonomno učenje, samostojno raziskovanje, razvijanje sposobnosti kritičnega razmišljanja, usposabljanje za participacijo in družbeno-politične dejavnosti¹, razvijanje kulture dialoga, spoznavanje nekaterih temeljnih vrednot in norm zahodne civilizacije (zlasti demokracije) itd.

Poleg tega upam, da bodo razprave v šoli spodbudile posamezne učence, da bodo knjigo prebrali. Na ta način ne spodbujamo le medpredmetnega sodelovanja (zlasti s slovenščino), temveč želimo dejavno prispevati k razvijanju bralne kulture, kar se zdi v času, ko generacije mladih vse manj berejo, še posebej pomembno. Uporabljanje literarnih del pri pouku ima tako dvojno prednost: s pomočjo literature (oziroma zgodb) je učence lažje motivirati, spodbuditi njihovo domišljijo in samostojni premislek, hkrati pa si z branjem širijo obzorja in se uvajajo v občo kulturo.

Preden preidem k sami temi, povzemam vsebino knjige. Tina Tarter² na spletni strani – http://www.rtv slo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=19&c_id=37651 – pravi takole:

»Na neimenovan tropski otok v Tihem oceanu strmoglavi letalo, na katerem je večja skupina britanskih šolarjev, starih od šest do dvanajst let. Otroci ostanejo brez nadzora odraslih, kar se jim, potem ko premagajo prvi strah, za nekaj časa zazdi celo zabavno. Za poglavarja izvolijo svetlolasega Ralpa. Njegov »razumni prišepetovalec« iz ozadja je Pujsek, debelušček z naočniki in astmo. Mesto poglavarja mika tudi Jacka, a se na začetku podredi Ralpu.

Velikanci, kot si pravijo najstarejši fantje, in ficki, torej tisti, ki so stari samo šest, sedem let, se precej hitro prilagodijo življenju na otoku in upajo na čim hitrejšo rešitev. [...] Na Ralfov in Pujskov predlog na hribu s pomočjo Pujskovih naočnikov zakurijo ogenj, da bi dim opozoril ladje, ki bi morebiti plule v bližini. Fantje ob morju postavijo koče, določijo, kje bo stranišče, in starejši se celo razdelijo na tiste, ki bodo lovili hrano, in tiste, ki bodo skrbeli za ogenj. Najprej se vse zdi kot igra, a ko se med dečke vtihotapi strah pred neznano pošastjo, ki naj bi prežala na njih, začnejo vezi civilizacije popuščati. Jack in njegovi pristaši se vse bolj upirajo Ralpu. Jackova prva skrb je lov prašičev, Ralp pa ves čas misli na to, da mora ogenj vseskozi goreti. Jacku je za ogenj kmalu bolj ali manj vseeno – to ravnodušje pomeni, da si fantje sploh ne želijo, da bi jih kdo rešil.

Dečki, ki jih vedno bolj hromi strah pred pošastjo, postajajo drug do drugega vse bolj nasilni in nezaupljivi. Družčina se končno razcepi – skoraj vsi se pridružijo upornemu Jacku, ki jih premami tudi s kosom pečenega mesa. Ko bistri Simon razvozla uganko pošasti in se pozno popoldne vrne v tabor, ga fantje zamenjajo za pošast in pobijejo do smrti. Začne se popolna vojna, v kateri tragično konča tudi Pujsek. Ralp, nekakšen simbol demokracije in civilizacije, na koncu ostane popolnoma sam in Jack se odloči, da je treba tudi njega ubiti in darovati pošasti. Lahko podivjane dečke sploh kaj ustavi, ali bodo ponovili neumnosti, ki jih počnejo odrasli? [...] (Tarter, 2007.)«

¹ Karlheinz Dürr: *Strategije za učenje demokratičnega državljanstva*, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici, Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 35, Ljubljana 2005, str. 65.

² Tarter, Tina: http://www.rtv slo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=19&c_id=37651; Knjižna polica, 10. marec 2007, Ljubljana – MMC RTV SLO.

2 Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije

Učenci v osnovni šoli razpravljajo o demokraciji pri različnih predmetih: slovenščini, zgodovini, filozofiji za otroke, državljski vzgoji in etiki ... Cilji, ki jih morajo učenci doseči pri državljski vzgoji in etiki, so naslednji:

- Spoznavajo demokracijo kot način urejanja skupnih zadev in določanja pogojev življenja.
- Spoznavajo pomembnost udeležbe vseh pripadnikov družbe (obeh spolov in vseh socialnih plasti) pri določanju in doseganju ciljev.
- Uvajajo se v praktično uporabo načel družbenega sožitja, kot so: pravičnost, enakost, svoboda, humanost, solidarnost, strpnost. Razvijajo občutek soodgovornosti za urejanje skupnih zadev.
- Spoznavajo ključne značilnosti delovanja pravne države, zlasti pomembnosti nadzora nad nosilci oblasti; pomen civilne družbe.
- Spoznavajo posebno odgovornost nosilcev oblasti za urejanje temeljnih pogojev življenja in drugih skupnih zadev.

V nadaljevanju bom prikazal, kako je mogoče te cilje, in tiste, ki sem jih navedel zgoraj, izpolniti. Stava je enostavna: ker je pripravljenost na strpno in kritično razpravo nujen pogoj demokratičnega mišljenja in življenja, si razvijanje takšne države lahko obetamo le, če pri pouku dejansko poskušamo biti strpni do drugih mnenj in če dejansko kritično razmišljamo. To med drugim pomeni, da učitelj ne predava o posameznih temah demokracije, temveč demokracijo neposredno uvaja v pouk oziroma v življenje pri pouku. To pa nadalje ne pomeni nič drugega, kakor da z učenci razpravlja o posameznih temah, pri čemer predlagamo, da se vsaj na začetku ravna po Lipmanovih napotkih, ki jih v slovenskem prostoru poznamo po zaslugi filozofije v srednji in osnovni šoli. Ti napotki učitelju so v osnovi naslednji:³

- izvajanje pogledov ali mnenj
- pomoč učencem pri izražanju: pojasnitev in preoblikovanje trditev
- eksplicacija pogledov učencev
- interpretacija (izpeljevanje logičnih implikacij, izpeljava sugeriranega)
- iskanje konsistentnosti
- zahteva po definiranju
- iskanje predpostavk
- odkrivanje napak
- zahteva po razlogih
- povpraševanje učencev, kako vedo
- iskanje in raziskovanje alternativ
- usklajevanje diskusije

Hkrati verjamem, da nam naslanjanje na neko pripoved, zgodbo ali literaturo bistveno olajša delo. Učenci se namreč v neko zgodbo z lahkoto vživijo in jo primerjajo s svojim življenjem. Pri naslanjanju na literaturo pa nam ne gre zgolj za motivacijski dejavnik, temveč tudi za negovanje obče kulturne razgledanosti, kamor lahko umestimo tudi ljubezen do branja in literature. Ker pa te ljubezni ne

³ Primerjaj: Lipman, Mathew, Vodenje filozofskega dialoga. V: *Filozofija v šoli*, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1996, str. 99–122.

moremo nikomur vsiliti, lahko mladim, ko dosežejo primerno starost, literaturo približamo na različne zanimive načine. Eden izmed njih je tudi uporaba leposlovja pri obravnavanju občečloveških vprašanj, kakršno je vprašanje demokracije.

3 Didaktični modeli

Ker na samem začetku razprav še ne moremo pričakovati, da bodo učenci knjigo *Gospodar muh* prebrali (čeprav pričakujemo, da bodo sčasoma nekateri po njej posegli), si je mogoče pomagati s filmom, ki je nastal po Goldingovi knjigi. Ogled filma je priporočljivo organizirati v okviru kakšne medpredmetne povezave – v tem primeru je najbolj naravna povezava med slovenščino ter državljsko vzgojo in etiko. Po tem, ko so učenci seznanjeni z vsebino, jim ne bo težko slediti delovnim listom, na katerih so posamezni odlomki iz knjige.

V nadaljevanju bom nekaj takšnih odlomkov predstavil. Tem bodo vsakič sledili predlogi načrtov razprave z učenci in kratek komentar. Ob tem velja poudariti, da je vsak načrt za razpravo v resnici zgolj predlog; nemara si bodo z njim v večji meri pomagali tisti učitelji, ki se šele uvajajo v vodenje razprav, medtem ko bodo izkušenejši učitelji v njem lahko videli zanimivo idejo, kako se lotiti problema. Vprašanj poleg tega ni mogoče vnaprej predvideti (z izjemo neke splošne usmeritve). Pri umetnosti zastavljanja vprašanj je pomembna zlasti njihova usklajenost z zgoraj navedenimi cilji. To pomeni, da učitelj z njimi išče pojasnitve za posamezna stališča, razloge, drugačne možnosti, implikacije itd⁴. Še zlasti pomembno je, da učitelj ohranja zastavljeni logični nivo razprave in logično rdečo nit. Tako nikakor ni potrebno zastaviti vseh vprašanj, ki so podana pod posameznim načrtom za razpravo; bolje se je prilagoditi poteku ure, kar pa je seveda posledica izkušenj.

3.1 Odlomek iz knjige *W. Goldinga Gospodar muh* (str. 21–22)

»Tiho,« je odsotno rekel Ralph. Vzdignil je školjko. »Zdi se mi, da si moramo izbrati poglavarja, ki bo o vsem odločal.«

»Poglavarja! Poglavarja!«

»Jaz moram biti poveljnik,« je s prostaško nesramnostjo dejal Jack, »ker sem načelnik razreda in prvi odličnjak. Lahko zapojem visoki C.«

Spet je zašumelo.

»No, torej,« je dejal Jack; »jaz sem ...«

Obmolnil je. Nazadnje se je zganil Roger, temni deček, in spregovoril.

»Napravimo volitve.«

»Tako je!«

»Volimo predsednika!«

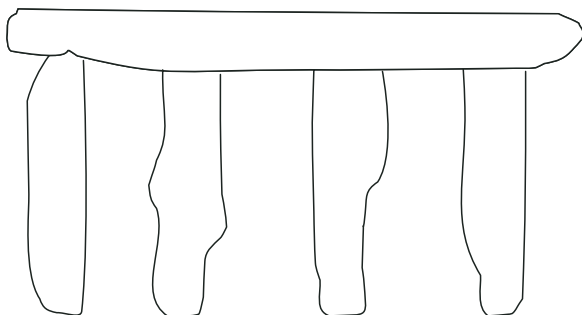
»Glasujmo ...«

[...] Jack je začel ugovarjati, vendar sta se hrušč in trušč iz vsesplošne želje po predsedniku sprevrгла v volitve, pri katerih je bil z vzdigovanjem roke izvoljen Ralph. Nobeden od dečkov ne bi vedel povedati nobenega pravega vzroka; če bi šlo za to, kdo ima največ soli v glavi, bi se tehtnica najbrž nagnila v prid Pujska, popolnoma očitno voditeljske vrline pa je imel Jack.

⁴ Primerjaj: Marjan Šimenc, Vprašanja za nadaljnja razmišljanja. V: *Misliti samostojno – priročnik za učitelje filozofije*, Zavod republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana 2001, str. 146–150.

Načrt razprave z učenci:

1. Kaj se dogaja v odlomku?
2. Ali meniš, da si mora vsaka skupnost izbrati vodjo oziroma poglavarja?
3. Kako, s kakšnimi razlogi to utemeljuješ?
4. Ali so razlogi, ki so jih navedli posamezni sošolci dobri? Kakšen sploh je dober razlog? (Učitelj lahko ob tem vprašanju napove krajši ovinek, saj lahko razprava o dobrih in slabih razlogih traja nekaj časa.)
Kakovost razlogov lahko ponazorimo s skico:

Horizontalni lik ponazarja trditev, odločitev, misel ipd. Navpični liki pa razloge, ki podpirajo našo trditev ali odločitev. Toda kaj, če je kateri izmed podpornikov slab?

5. Ali so razlogi, ki jih navaja Jack za to, da mora biti poveljnik, dobri ali slabi? Zakaj?
6. Ali dečki v odlomku vedo, zakaj so izvolili Ralpa?
7. Ali misliš, da bi ljudje nasploh morali vedeti, zakaj nekoga izvolijo? Utemelji svoj odgovor!
8. Kaj misliš, kako je pri nas? Ali pri nas ljudje vedo, zakaj nekoga izvolijo?
9. Predlog za domačo nalogo: Učenci naj doma vprašajo starše ali druge odrasle, zakaj, na osnovi kakšnih razlogov so volili, tako kot so. Kaj je posledica volitev? (Učitelj razvija razpravo tako, da ta pelje k ugotovitvi, da je posledica prenos moči in odgovornosti na izvoljene predstavnike. Ni priporočljivo, da to kar takoj pove, ker je bolje, če se učenci sami dokopljejo do tega sklepa.)
10. Koga bi vi raje volili: Jacka ali Ralpa? Zakaj?
11. Ali bi morali izvoljeni predstavniki posedovati kakšne posebne lastnosti?
12. Kaj pa če dobri in pošteni posamezniki izberejo slabega vodjo? Ali je to sploh mogoče?
13. Recimo, da so izvoljeni posamezniki slabi. Kako se utegne to odraziti pri drugih ljudeh? Ali bodo še tako svobodni, kot so bili?
14. Kako bi bilo, če bi vsi državljani vedno odločali o vseh zadevah?
15. Kaj meniš, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da lahko govorimo o demokratično urejeni skupnosti? Utemelji svoje odgovore!

Komentar:

Didaktični model izhaja iz cilja, zapisanega v učnem načrtu.⁵ Ta se glasi: Učenci spoznavajo demokracijo kot način urejanja skupnih zadev in določanja pogojev življenja.

Kot sem omenil zgoraj, naloga učitelja pri uresničevanju tega cilja ni enostavno ta, da učencem razloži, kaj je demokracija, temveč je njegova naloga – ta je v cilju implicitno prisotna – da učenci ponotranjijo »demokratsko« držo. To je med drugim razlog za »logični« ovinek v tem modelu. Ovinek se nanaša na prvi pogoj kritičnega mišljenja, torej na argumentacijo in sklicevanje na razloge.

Druga stvar, ki se ji posveča ta model, so volitve, ena izmed temeljnih in vsem znanih lastnosti demokracije. Alternativna možnost je razprava o volitvah na ravni razreda. Učitelj se lahko z učenci pogovarja o tem, ali vedo, zaradi katerih razlogov so izvolili predsednika razreda in nato te razloge ocenijo.

Učenci lahko izvedejo tudi kakšno simulacijo volitev ali pa (seveda ob primer- nem času) dejanske volitve (denimo za predsednika razreda), ki se bodo ravnale po znanjih, pridobljenih pri državljski vzgoji in etiki.

3.2 Odlomek iz knjige W. Goldinga *Gospodar muh* (str. 32–34)

Ralph se je odkašljal. [...]

»Smo na otoku. Ravno smo se vrnili z vrha gore, kje smo videli vodo okoli in okoli. Nikjer nismo odkrili ne hiš ne dima ne človeških sledov ne čolnov ne ljudi. Smo na neobljudenem otoku in razen nas ni na njem nikogar.«

Jack mu je segel v besedo:

»Kljub temu nam je potrebna vojska – da bo hodila na lov. Na lov na prašiče ...«

»Tako je. Na otoku so prašiči.« [...]

»In tako, vidite,« je nadaljeval Ralph, »so nam potrebni lovci, da nam priskrbe živeža. In drugih reči.«

Privzdignil je školjko na kolenih in se ozrl naokoli po obrazih, opečenih od sonca.

»Nikjer ni nobenega odraslega. Morali bomo skrbeti sami zase.« [...]

»In še nekaj. Ne bomo trpeli, da bi govorili vsi hkrati. Kdor bi rad kaj povedal, mora vzdigniti roko kakor v šoli.«

Vzdignil si je školjko pred obraz in pogledal po njenem ustju:

»Potlej mu bom dal bisernico.«

»Bisernico?«

»Tako se namreč pravi tej školjki. Dal bom bisernico tistemu, ki bo imel prihodnji besedo.

Ko bo govoril, jo bo lahko držal v roki.« [...]

Jack je planil na noge. »Postavili si bomo pravila!« je razburjeno zaklical. »Veliko pravil! In če jih bo kdo kršil ...«

»Penk!«

»Prima!«

»Bomba!«

»Tresk!«

Načrt razprave z učenci:

1. Ali za skupno življenje poleg vodje potrebujemo tudi pravila? Utemeljite odgovor!

⁵ *Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Državljska vzgoja in etika.* Pripravila Predmetna kurikularna komisija za državljsko vzgojo in etiko, Janez Justin [et al.], Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 2000.

2. Ali morajo biti pravila pravična?
 3. Kaj pomeni beseda pravičnost? Kdaj so torej pravila pravična?
 4. Ali se ti zdi pravično, da se v neki skupnosti lahko vsakdo prikladi k besedi in da lahko govori le, če se drži določenih pravil?
 5. Ali imamo kakšna pravila skupnega življenja tudi v naši državi? Ali so kje zapisana? Kakšna so ta pravila?
 6. Kaj pa, če imajo ljudje v skupini različne interese? Kateri interesi naj prevladajo? Ali je nujno, da vedno prevladajo interesi nekoga, ali pa je mogoče razlike uskladiti kako drugače?
 7. Ali morajo pravila posamezne interese kako omejevati ali pa to ni nujno?
 8. Ali morajo pri usklajevanju interesov prevladati takšne rešitve, ki prispevajo k skupnemu dobremu?
 9. Kdo določa, kaj je skupno dobro?
 10. Ali lahko navedete nekatere stvari, ki so dobre za vse oziroma sodijo v skupno dobro?
 11. Ali se vi držite kakšnih pravil?
- Itđ., ipđ.

Komentar:

Ta didaktični model izhaja iz enakega cilja kot prejšnji, le da se osredotoča na drugi pojem. Če se je prejšnji model osredotočil na volitve, potem se ta na pravila in njihove različne lastnosti oziroma razsežnosti. Tudi tukaj je mogoče razpravo povezati z vsakdanjimi izkušnjami učencev, a hkrati ohraniti določeno raven abstraktnega razmisleka.

3.3 Odlomek iz knjige *W. Goldinga Gospodar muh* (str. 38–46)

Ralph je pomahal s školjko.

»Mirujte! Stojte! Poslušajte!«

Na krilih zmagoslavja je sredi molka nadaljeval:

»[...] Če se bo ladja peljala mimo otoka, nas mogoče ne bodo opazili z nje. Zato moramo zakuriti grmado vrh hriba. Napraviti moramo kres.«

»Kres! Zakurimo kres!« [...]

»Glavo stavim, da je že pet proč,« je dejal Pujsek. »Ne vem, kaj mislijo, da hočejo še zdajle na hrib!«

Spoštljivo je pobožal školjko, potlej pa se ustavil in se ozrl:

»Ralph! Slišiš! Kam pa greš?«

Ralph se je že pretikal čez prvo podrto drevje na gozdni brazgotini. Nekje daleč pred njim sta odmevala lomastenje in smeh.

Pujsek je kisle volje gledal za njim.

»Kakor tropa otročajev ...«

Zavzdihnil je, se sklonil in si zavezal čevlje. Trušč potujočega zbora se je oddaljeval navkreber. Potlej je Pujsek pobral školjko in se z izmučenim izrazom staršev, ki se morajo sprijazniti z brezglavo razposajenostjo otrok, obrnil proti gozdu in začel počasi lesti po vse navzkriž podrte brazgotine.

[...]

Pujsek je izgubil živce.

»Jaz imam školjko! Zato me poslušajte! Najprej bi si morali napraviti kakšno zavetje na bregu. Ponoči bo tam spodaj še enkrat manj mraz kakor tule zgoraj. A naj je Ralph samo znil 'kres', ste že odtulili in odevilili sem gor na hrib. Kakor trop otročaje!»

Načrt razprave z učenci:

1. Zaradi česa sta se sprla Ralph in Jack?
2. Ali je Jackovo ravnanje demokratično? Pojasni svoj odgovor!
3. Pri branju prvega odlomka smo videli, da je svojo željo po oblasti utemeljeval tudi s tem, da lahko zapoje visoki C. Ali so sedaj njegovi razlogi kaj boljši?
4. Ali te ti razlogi ne prepričajo, da bi dejansko moral biti vodja?
5. Ali so fantje ravnali prav, ko so izvolili Ralpha, ali pa bi bilo bolje, če bi izbrali vodjo, ki drugih ne bi poslušal in bi o vsem odločal sam? Pojasnite razliko v načinu vodenja!
6. Kako ste pri zgodovini imenovali diktaturo enega človeka? [Na tej točki – v toku razprave – lahko učitelj vpelje pojma *diktatura* in *totalitarna oblast*.]
7. Ali tiran upošteva kakšna pravila ali sploh nobenih? Česa ni želel upoštevati Jack v našem odlomku?
8. Kaj mislite, katera pravila in omejitve mora upoštevati vsakokratna oblast v Republiki Sloveniji? Kaj mislite, da bi se zgodilo, če teh pravil nenadoma ne bi več upoštevala?
9. Ali se lahko tisti, ki so na oblasti, kdaj motijo? Razložite, kako je vprašanje oziroma priznanje zmote povezano z demokratično vladavino?
10. Ali je lahko tiranija kdaj dobra?
11. Kaj mislite, zakaj ljudje pristanejo na življenje v tiranski državi?
12. Ali se še spomnite, katere lastnosti demokracije smo obravnavali pri prejšnjih urah?
Itd., ipd.

Komentar:

Ta didaktični model podobno kot prva dva sledi istemu cilju – to je spoznavanju demokracije kot načelu urejanja skupnih zadev. A če smo se v prvem in drugem modelu posvetili volitvam in pravilom, tedaj se v tem osredotočamo na različne načine vodenja skupnosti in na razlike med temi načini.

***3.4 Odlomek iz knjige W. Goldinga Gospodar muh* (str. 161–162)**

Ralph se je siloma stresel in stopil tesneje k Pujsku, [...].

»Moral se bom odpovedati poglavarstvu. Poslušaj jih!

»Joj, moj bog! Joj, nikar!«

Pujsek je pograbil Ralpha za roko.

»Če bi bil Jack poglavar, bi hodili samo na lov in ne bi imeli ognja. Potlej bi morali do smrti ostati tukaj.« [...]

Načrt razprave z učenci:

1. Kaj skrbi Pujska v odlomku?
2. Zakaj misliš, da je tako zaskrbljen?

3. Ali bi moralo tudi državljane skrbeti zaradi dejanj tistih, ki imajo oblast? Zakaj?
4. Ali bi se morali državljani zanimati za politiko in vprašanja vladanja? Zakaj?
5. Ali bi se morali vsi državljani aktivno udeleževati političnega življenja ali pa je bolje, če se zanimajo za šport, modo itd., odločanje v politiki pa prepustijo drugim, pametnejšim od sebe?
6. Ali poznate koga, ki se ukvarja s politiko?
7. Kaj pravijo tisti, ki jih politika ne zanima, o tem, kako bi morali ljudje živeti?
8. Na otoku so sami dečki oziroma fantje. Kaj misliš, kako bi bilo, če bi bila z njimi tudi dekleta?
9. Ali bi lahko dekleta sestavila lovsko skupino in hodila na lov?
10. Kaj bi odvrnili tistim, ki pravijo, da se morajo dekleta učiti kuhati in šivati?
11. Ali bi lahko bila katera izmed deklet vodja celotne skupine? Utemelji svoj odgovor!
12. Zelo slaven mislec (gre za Platona, za katerega ste slišali pri pouku zgodovine, ko ste obravnavali atensko demokracijo) si je nekoč zastavil naslednja vprašanja: »Oglejmo si, kako je z ovčarskimi psicami! Ali morajo opravljati iste posle kakor psi, čuvati z njimi čredo, hoditi na lov itn.? Ali ostajajo doma, ker zaradi kotenja in hranjenja mladičev niso sposobne za druge stvari, samci pa se trudijo in sami skrbijo za čredo?«
 (Tukaj lahko učitelj napravi krajši ovinek in učencem predstavi analogijo:
 - Kaj misliš, je želel Platon s tem povedati?
 - Temu sklepanju pravimo analogija. Kaj misliš, zakaj nosi takšno ime?
 - Ali je ta analogija dobra? Kaj misliš, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni, da je analogija dobra? (Nato se učitelj vrne k vsebini analogije.)
 - Kaj bi lahko rekel tisti, ki se ne bi strinjal s Platonom, se pravi tisti, ki meni, da ženske ne morejo zasedati vodilnih položajev?
 - Kako bi odgovorili temu nasprotniku?)
13. Ali lahko odločajo o skupnih zadevah tudi priseljenci? Razložite, kaj mislite?
14. Kaj pa bogati in revni? Kdo je po vaše bolj usposobljen za odločanje o skupnih zadevah in za delo v politiki? Ali je premoženje sploh pomemben dejavnik, na osnovi katerega lahko presojava, kdo lahko odloča o skupnih zadevah in kdo ne?
15. Ali se še spomnite, katere lastnosti demokracije smo obravnavali pri prejšnjih urah?
16. Kaj torej pomeni demokracija? Kako bi jo definirali oziroma opredelili?
17. Ali obstaja še kakšna pomembna lastnost demokracije, ki je doslej še nismo omenili?

Komentar:

Tudi ta model je še zavezan istemu osnovnemu cilju kot prejšnji trije. Poleg tega tako kot prvi uvaja neko logično nalogo oziroma kar dve takšni nalogi. Najprej ocenjevanje analogij. Analogije so eden najpogostejših prijemov, ki jih uporabljamo pri argumentiranju, vendar tudi eden od najbolj spornih prijemov. Dejstvo je

namreč, da uporaba analogij – zaradi njihove približnosti in retoričnosti – omogoča argumentacijske zlorabe in zmote. To seveda ne pomeni, da kakovostnih analogij ni, to je takšnih, ki nam dejansko pomagajo pri razmisleku.

Z vsebinskega vidika se ta model posveča dvema vprašanjema: participaciji in enakosti oziroma enakopravnosti.

Model proti koncu zopet preide na logičen nivo, to je k problemu opredelitve samega pojma demokracije. Na tej točki razprav so se namreč učenci seznanili s pojmi volitev, pravil, različnih načinov vodenja, participacije in enakopravnosti. Vse to omogoča učitelju, da vpraševanje v razredu usmeri v iskanje definicije (opredelitve) pojma »demokracija«. Učitelj naj pri tem zastavlja takšna vprašanja, ki učencem omogočajo odkrivanje nujnih in zadostnih pogojev (lastnosti demokracije), pri čemer pazi in opozarja učence, da definicija ni preozka ali preširoka, da ni krožna, da res nastopajo bistvene značilnosti *določenca* oziroma tistega, kar definiramo itd.⁶

4 Še nekaj splošnih napotkov in opomb

Poleg branja odlomkov in razprav z učenci se učiteljem pri obravnavi vprašanja demokracije ponuja tudi obilo drugih možnosti, s katerimi lahko obogatijo delo v razredu. To so različne socialne igre oziroma simulacije, ki jih najdemo v priročnikih, kot sta, denimo, *Kompas*⁷ in *Vsi drugačni – vsi enakopravni*.⁸

V zgornjih *načrtih razprav* nisem posebej označil mest, kjer se zdi primerno uvajanje vsebin ali nalog, ki so zapisane v razpoložljivih učbenikih in v delovnem zvezku.⁹ Kdaj oziroma na kateri točki razprave bo učitelj uvedel učbeniško znanje, je odvisno od njegove odločitve; najbolje pa takrat, ko je to smiselno in povezano z razpravo. Čeprav menim, da je ustrezen trenutek težko predvideti – podobno kot, katero vprašanje bo naslednje – sem to vseeno poskušal nakazati.

Sodobna učna sredstva in opremljenost učilnic omogočajo tudi ogled številnih kratkih filmov na temo demokracije ali človekovih pravic (glej literaturo). Večina teh filmov je sicer v angleščini in trenutno še nima slovenskih podnapisov, a nekaj jih bo v bližji prihodnosti zagotovo prevedenih.

Za učenje demokratičnega državljanstva potemtakem obstaja obilo možnosti. Predstavljeni predlog je – kot rečeno – v resnici le predlog. Vesel bom, če ga bo

⁶ Dostopna priročnika, kjer najdemo nekaj več o pravilih dobrega definiranja sta: Olga Markič, *Logiški pojmovnih za mlade*, Šentilj, Aristej, 2000; Danilo Šuster, *Moč argumenta: logika in kritično razmišljanje*, Maribor, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, 1998.

⁷ Patricija Brander [et al.]: *Kompas: priročnik za učenje mladih o človekovih pravicah*, prevod in priredba Alenka Elena Begant, Ljubljana, DZS, 2005.

⁸ Patricija Brander [et al.]: *Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih*, zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 43, Ljubljana, Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Urad RS za mladino, Svet Evrope, 2006.

⁹ *Državljska vzgoja in etika: učbenik za 8. razred* (ur. dr. J. Justin). Pogl. Urejanje skupni zadev: vprašanja demokracije; Milharčič-Hladnik, Mirjam: *Državljska vzgoja in etika: učbenik za 8. razred devetletne osn. šole*. Pogl. Demokracija v šoli in razredu; *Državljska vzgoja in etika: delovni zvezek za 8. razred* (ur. dr. J. Justin). Pogl. Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije.

kdo (zlasti učitelj na začetku svoje poklicne poti) uporabil, in še bolj, ko ga bo prerasel.

Literatura:

Patricija Brander [et al.], 2005: *Kompas: priročnik za učenje mladih o človekovih pravicah*. Prevod in priredba Alenka Elena Begant. Ljubljana: DZS.

Patricija Brander [et al.], 2006: *Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK; Urad RS za mladino; Svet Evrope (Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 43).

Oscar Brenifier, 2007: *Kaj pomeni živeti skupaj?* Ljubljana: Tehniška založba Slovenije (Zbirka Filozofki).

Janez Justin [et al.], 1999: *Državljska vzgoja in etika*; delovni zvezek za 8. razred. Pogl. Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije.

Janez Justin [et al.], 1999: *Državljska vzgoja in etika*; učbenik za 8. razred. Pogl. Urejanje skupnih zadev: vprašanja demokracije.

Karlheinz Dürr [et al.], 2005: *Strategije za učenje demokratičnega državljanstva*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici (Zbirka Slovenija in Svet Evrope, št. 35). Str. 65.

William Golding, 1965: *Gospodar muh*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Justin, Janez; Sardoč, Mitja & Klemenčič, Eva (2008). *Učenje in izobraževanje za demokratično državljanstvo: zbirka gradiv – zgoščenka*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Mathew Lipman, 1996: Vodenje filozofskega dialoga. V: *Filozofija v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Str. 99–122.

Olga Markič, 2000: *Logiški pojmovnik za mlade*. Šentilj: Aristej.

Mirjam Milharčič-Hladnik, 2004: *Državljska vzgoja in etika*: učbenik za 8. razred devetletne osn. šole. Pogl. Demokracija v šoli in razredu.

Marjan Šimenc, 2001: Vprašanja za nadaljnja razmišljanja. V: *Misliti samostojno – priročnik za učitelje filozofije*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo. Str. 146–150.

Danilo Šuster, 1998: *Moč argumenta: logika in kritično razmišljanje*. Maribor: Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru.

Janez Justin [et al.], 2000: *Učni načrt*: program osnovnošolskega izobraževanja. Državljska vzgoja in etika. Pripravila Predmetna kurikularna komisija za državljsko vzgojo in etiko; Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport; Zavod RS za šolstvo.

Vključimo otroke! Priročnik za spodbujanje soudeležbe otrok in preprečevanje socialne izključenosti; Ljubljana: UNICEF Slovenija. 2004.

Tina Tarter: http://www.rtvlo.si/kultura/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=19&c_id=37651; Knjižna polica, 10. marec 2007; Ljubljana – MMC RTV SLO.

Kratki filmi o človekovih pravicah: <http://www.youthforhumanrights.org/watchads/index.html>; <http://www.whydemocracy.net/film/22>

IBBY NOVICE

31. SVETOVNI KONGRES IBBY

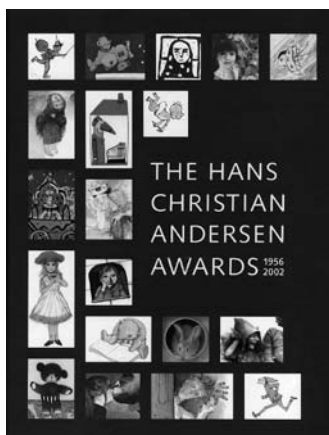
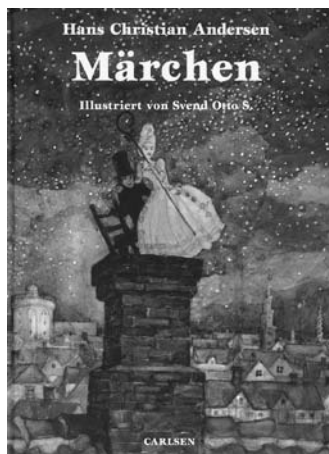
31. svetovni kongres IBBY je potekal od 7. do 10. septembra 2008 v danski prestolnici, kjer se je zbralo več kot 500 udeležencev. Na temo **Zgodbe v zgodovini – zgodovina v zgodbah** so vsak dan od 9.00-12.30 potekala plenarna predavanja, na katerih smo lahko prisluhnili dvanajstim povabljenim referentom. Svoja razmišljanja, izkušnje in spoznanja so nam predstavili:

Fernando Savater (Španija), Torben Weinreich (Danska), Michèle Petit (Francija), Grete Haagenrud (Norveška), Ana Maria Machado (Brazilija), Ngarpun (Jane) Vejajiva (Tajska), Sharif Kanaana (Palestina), Ondjaki Ndalú de Almeida (Angola), Rukhsana Khan (Kanada), Mats Wahl (Švedska) in Peter Sís (Združene države Amerike).

Popoldnevi so bili namenjeni delu v petindvajsetih sekcijah/seminarjih, ogledom različnih razstav, prireditev in znamenitosti. Ob večerih pa so bila družabna srečanja s kulturnim programom, ki smo se jih vsi trije predstavniki iz Slovenije (Darja Mazi Leskovar, Polonca Kovač in Darka Tancer-Kajnih) z veseljem udeleževali, saj smo na njih lahko sproščeno navezovali in tudi utrjevali stike s kolegi iz najrazličnejših koncev sveta.

Vsi udeleženci smo prejeli bogato kongresno gradivo in prav posebno darilo: Andersenove pravljice (v danščini, angleščini, nemščini ali španščini) z ilustracijami znamenitega Svenda Otta, ki je bil leta 1978 tudi Andersenov nagrajenec. Na kongresu je bilo možno dobiti in kupiti zelo zanimive publikacije, med katerimi je bila seveda tudi vedno znova aktualna knjiga o dosedanjih Andersenovih nagrajencih.

V tej številki objavljamo prevoda prvih dveh plenarnih predavanj, v naslednjih dveh številkah pa bomo objavili še prevod angolskega pisatelja in sociologa Ondjakija Ndalú de Almeida in prispevek, ki ga je za 17. seminar/sekcijo z naslovom Kako je zastopana kulturna in etnična dediščina v mladinski literaturi pripravila Darja Mazi Leskovar.

Fernando Savater

Španija

PRIPOVEDNO MIŠLJENJE: ZGODBE, LEPOSLOVJE IN FILOZOFIJA

Če se Borges ne moti, občudovanja vredni korpus zahodne misli ni nič drugega kot zgodovina nekaj znanih metafor: Platonove votline, Descartesovega zlobnega genija, Kantovega goloba (ki je hotel leteti v brezračnem prostoru, misleč, da ga zrak ovira, čeprav ga v resnici podpira), Nietzschejevega nadčloveka (Übermensch) ... To torej pomeni, da prgišče drznih zgodb podpira streho naših idej in hrani naše najpomembnejše ideologije. Te zgodbe (ali miti, če vam je ta izraz ljubši) ne ilustrirajo le dosega naših misli, ampak nanje tudi resnično vplivajo. Navsezadnje gre le za vprašanje *intenzivnosti*. Teoretska misel je seveda prodorna in zapletena, toda dobre zgodbe človek nikoli ne pozabi. Dejstvo je, da znanje, ki smo ga osvajali korak za korakom in pri tem celo uživali, pogosto pozabimo, po drugi strani pa nam za vedno ostane v spominu pripovedna podoba, ki jo morda razumemo samo na pol. Tu ne gre samo za filozofijo, ampak tudi za pomembna literarna dela: Cervantesov znameniti roman vsebuje lepo število dialogov med don Kihotom in Sančem, ki učenjake navdušujejo, bralci – pa tudi mnogi, ki knjige sploh niso prebrali – pa don Kihota poznajo le po njegovem nepozabnem boju z mlino na veter, ki jih ima za velikane. Roman ima sicer tisoč strani, epizoda z mlino pa je opisana le na eni ... vendar je nepozabna. Navsezadnje gre res samo za vprašanje intenzivnosti.

Površno gledano se zdi značilno abstraktno mišljenje filozofije v popolnem nasprotju z razmišljanjem pripovedovalca zgodb, ki se osredotoča na konkretno in podrobno. Tisti, ki se giblje v območju idej, razmišlja le o najbolj splošnem,

tistemu, ki pripoveduje zgodbe, pa je pomembno individualno. Pri filozofiji gre za razumevanje nespremenljive zgradbe stvari in pomenov, ki jih nenehne spremembe v svetu ne zadevajo; to je veda, ki se ne ozira na površinske razlike, ampak išče bistvo, ki je skupno vsem živim bitjem. Filozofijo zanima »prava resničnost«, ki nima časovnega okvirja in je danes enako resnična, kot je bila pred tisočletji in bo v daljni prihodnosti. Nasprotno pa je pri zgodbah vedno v ospredju to, kar je edinstveno, neprimerljivo, in se je prvič in edinkrat zgodilo na določeni točki v času in prostoru. Zgodba je nekaj, kar se je zgodilo, in ne nekaj, kar ostaja; nihče ne pripoveduje o nečem, kar se dogaja neprestano, kakor tudi ne o minljivosti vsega, kar obstaja. Filozof posplošuje, pripovedovalec zgodb personalizira; znanstveno usmerjeni antropolog proučuje Človeka, pesnik pa se navdušuje nad Odisejem, podobno kot nekateri učenjaki študirajo botaniko, drugi pa slavijo vrtnico, ki se je pravkar razcvetela, a bo že v nekaj urah ovenela.

Kljub temu pa je bila filozofija na sebi lastni način že od svojega izvora dalje neločljivo povezana z zgodbami in pripovedmi. Že prvi veliki mislec, ki se je poglobljajal v abstraktno in splošno, Parmenides – razvil je teorijo o nespremenljivem Bitju – je svoje razmišljanje ubesedil v pripovedni pesmi, v kateri modra boginja pouči in razsvetli sramežljivega smrtnika, ki se je k njej zatekel v iskanju znanja. Da ne govorimo o Platonu, ki ni zaslužen samo za razvoj filozofije kot take, ampak je ustvaril tudi enega najbolj nepozabnih likov v zahodnem pripovednem spominu: bistrum-

nega, prebrisanega in na svoj način junaškega Sokrata. Čeprav Platonove razprave o pravičnosti sveta niso najlažje za razumevanje, noben bralec njegovih dialogov ne more ostati hladen ob nedvomno zanimivem liku Sokrata, kakor tudi ne ob njegovi osebni usodi glasnika vesti, zaradi katere je Sokrat zašel v spor s someščani, pristal v zaporu in bil nazadnje celo obsojen na smrt. Seveda nas Platonova filozofija zelo zanima, vendar gre zasluga za to v veliki meri izjemnemu liku Sokrata, skozi katerega nam jo posreduje in čigar tragična usoda gotovo ni nič manj ganljiva kot Ahilova, Hektorjeva, Hamletova ali don Kihotova. Skratka – kaj bi bilo s Platonovo filozofijo brez zgodbe o Sokratu?

Zgodbe, ki ilustrirajo filozofsko misel, niso vedno tako nedvoumne kot v Platonovih dialogih, a jih kljub temu ni težko najti. Včasih so celo avtobiografske, tako kot Descartesova prigoda v njegovem delu *Razprava o metodi*, kjer pripoveduje, kako je sedeč ob peči v vojaškem taboru doživel razodetje – če lahko temu tako rečemo – in odkril metodološki skepticizem. Njegova anekdota ni nič manj nazorna in nepozabna kot Combrayeve znamenite magdalenice na začetnih straneh *Iskanja izgubljenega časa* (pravzaprav bi imela *Razprava o metodi* lahko tudi proustovski naslov *V iskanju prihodnjega časa*). Prav Descartes je s hipotetično iznajdbo tako imenovanega »zlobnega genija«, ki naj bralca zapelje v navidezno, a lažno resničnost, v krotki in umirjeni svet filozofije uvedel prvi strašljivi lik; to je bil daljni predhodnik izvenzemeljskih bitij, ki so se s pojavom znanstvene fantastike na začetku 20. stoletja polastila človeškega uma in ga podvrgla svojemu varljivemu diktatu. Leposlovje lahko najdemo tudi med temeljnimi deli sodobne politične filozofije. Angleški filozof Hobbes si je naprimer izmislil tako imenovano naravno stanje, v katerem je bilo življenje

revno, bedno, surovo in kratko; ljudje naj bi bili tako živeli vse do tistega namišljenega trenutka družbene pogodbe, ko se je družba organizirala v državo. Vse to so seveda zgolj legende, vendar bi nam Hobbes brez njihove narativne podpore težko posredoval svoja briljantna razmišljanja o pomenu političnega sistema. Tudi opis tako imenovanega »naravnega stanja«, s katerim francoski filozof Rousseau začne svojo *Razpravo o neenakosti*, sodi v vrsto ad hoc izmišljenih zgodb. Vendar Rousseau svojemu bralcu odkrito prizna, da ta izmišljeni svet brez neenakosti in tekmovalnosti najbrž ni in nikoli ne bo v resnici obstajal; za filozofa je zgolj miselno orodje, s pomočjo katerega lažje teoretizira o perečih problemih človeštva.

V tako imenovanem razsvetljenstvu so se razsvetljenski pisci prav tako izdatno zatekali k pripovednosti, če so hoteli svoje ideje na razumljiv način posredovati laičnemu občinstvu, v katerem je bilo več preprostih radovednežev kot študentov in akademikov. Zlasti Voltaire in Diderot sta rada uporabljala zgodbe, alegorije in dialoge. Spomnimo se le kratkega Voltairovega romana *Kandid*, katerega namen je kritika Leibnitzovega iluzornega optimizma, kakor tudi Diderotovega *Rameaujevega nečaka*, dramatisiranega eseja o težavnosti ločevanja med moralnim in nemoralnim v svetu, ki se je odrekel svojim tradicionalnim temeljem in mu vladajo dvomljiva družbena pravila. Oba francoska avtorja sta se nedvomno zgledovala po drugih zgodbah s filozofskim navdihom, predvsem tistih, ki jih je pisal irski satirik Jonathan Swift. Spomnimo naj še na velikega škotskega učenjaka Davida Humea; njegovo najpomembnejše, pa tudi najbolj revolucionarno delo *Dialogi o naravni religiji* – prodorna in neizprosna kritika razumske podlage kakršnih koli verskih nauk – je pisano v obliki dvogovora med osebama, ki ne le izražata, temveč

tudi utelešata dve različni, nasprotujoči si percepciji sveta.

Celo ne preveč čustveni Kant je svoje teorije kdaj pa kdaj rad podkrepil s kakšno anekdoto ali kratko zgodbo. Omenili smo že zgodbico o letečem globu, ki si, ko pod krili začuti zračni upor, začne domišljati, da bi bilo letenje v brezračnem prostoru lažje. Kant zgodbico uporabi, da bi ovrigel zmotno prepričanje, da bi naš spekulativni um deloval veliko bolje, če ne bi bil pod vplivom čutil. S podobno ironijo upraviči tudi naslov svojega kratkega, a slavnega eseja *Večni mir*; ta namreč pripoveduje o krčmi – resnični ali namišljeni –, ki se imenuje »Večni mir« in ima nad vhodom tablo z risbo pokopališča. Schopenhauer, Kantov najbolj samosvoj učenec, je svoje teorije prav tako zelo rad razlagal z anekdotami in kratkimi zgodbicami, ki so celo literarno kakovostne, saj je bil v nasprotju z drugimi filozofi tudi zelo dober pisec. K »narativni filozofiji« je na svojstven način prispeval tudi Schelling; napisal je namreč filozofijo mitologije, v kateri klasične mite obnovi z vidika metafizike, čeprav je treba priznati, da z vidika bralca to morda ni bil najbolj posrečen pristop. Celó Hegel, najbolj spekulativno in abstraktno usmerjeni mislec med vsem filozofi, je včasih povedal kakšno zgodbo; nepozabna je na primer tista o gospodarju in služabniku iz *Fenomenologije duha*, ki je pozneje navdihnila Marxa, upam pa si trditi, da tudi filmskega režiserja Josepha Loseya, ki jo je na filmsko platno prenesel pod naslovom *Služabnik*.

Najbrž ni treba posebej poudarjati, da sta bila tudi Kierkegaard in Nietzsche izrazito narativno usmerjena. Kierkegaardovi številni sinonimi (Johannes de Silentio, Victor Eremita, Constantinus Constantius, Johannes Climacus, Frater Taciturnus, itd.) niso zgolj avtorjeve krinke, temveč tudi intelektualni liki z lastnimi značajmi in obsedenostmi. Tako

zasnovani junaki tudi nastopajo v delih z izrazito pripovednim slogom: dnevniku zapeljevalca, prigodah Zvestega viteza ali Don Juana, itd. Navsezadnje je vsa Kierkegaardova filozofija neposredno ali posredno avtobiografska; ko razglablja o težavnosti in grozi obstajanja, tega ne počne zgolj teoretično, pač pa izhaja iz lastne življenjske izkušnje. Prikriti ali pa kar očitne narativne formule v vseh svojih delih nenehno uporablja tudi Nietzsche. *Tako je govoril Zaratustra* je nekakšna metafizična, poučna in moralna pripoved, ki slogovno spominja na *Biblijo*, z domišljijo pa so prepletene tudi druge njegove knjige, še posebej znameniti potopis norca, ki išče Boga in po njem sprašuje posmehljivo množico, ki še ni izvedela strašne novice o njegovi smrti. K literarnim, pripovednim in dramatičnim virom se je zatekala tudi filozofija 20. stoletja, kar dokazujejo dela Miguela de Unamona, Georgea Santayane (njegove čudovite in žal premalo znane *Dialoge v vicah* še posebej priporočam), Jeana-Paula Sartra in Alberta Camusa, da ne omenjam piscev, kot so Thomas Mann, Musil, Canetti ali Thomas Bernhard, ki so s pisanjem leposlovja v pravem pomenu te besede ustvarjali neakademsko, a kljub temu sijajno filozofijo. Človek bi skoraj lahko rekel, da se je v prejšnjem stoletju najboljša filozofija pojavljala v romanih in dramah ...

Če torej povzamemo, se filozofsko mišljenje ne izraža le skozi abstraktne kategorije in spekulativno dokazovanje, pač pa uporablja pripovedne oblike in pripoveduje zgodbe. Kakšne zgodbe pa? Kot pravi Aristotel v svoji znameniti *Poetiki*: »Zgodovinar pripoveduje o tem, kar se je že zgodilo, pesnik pa o tem, kar bi se lahko.« V resnici je zgodbe, s katerimi filozofi ilustrirajo in predstavljajo svoje razmišljanje, težko uvrstiti v kateri koli žanr; ne gre namreč za konkretne dogodke, ki so omejeni na določen čas in prostor, kot tudi ne za izmišljene do-

godke, ki bi se lahko zgodili kadar koli. Gre bolj za opisovanje dogodkov, ki so v bistvu izmišljeni, tako kot je izmišljeno »naravno stanje«, ki ga Rousseau razloži kot nekaj, kar ni obstajalo, ne obstaja in tudi nikoli ne bo, a je v nekem smislu vendarle resnično, ker nam omogoča razumeti preteklost, sedanost in večnost. Hočem reči, da filozofi ne pripovedujejo zgodb, ki so se ali ki bi se lahko zgodile, pač pa zgodbe, ki se ne dogajajo, a trajajo in so vedno tu ... obstajajo kot hipoteze, s svojimi lastnimi problemi in rešitvami. Kot rečeno, čas ni nič drugega kot gibljiva metafora za večnost, zgodbe filozofov pa zasilne metafore za večno in nespremenljivo. Filozofi nam ne poskušajo prodajati

zgodb, ampak bi nam radi pomagali spoznavati, predvsem pa bi nas radi zbudili iz sna. Tudi naše življenje je – tako kot literatura – zmes minljivih prividov, zgodb in naključij, katerih končni namen je ponavljanje in utrjevanje nujnih oblik, ki ostajajo nespremenjene. Shakespeare pravi v *Viharju*, da smo ljudje iz take snovi kot sanje; filozofi tega ne zanikajo, samo dodajajo, da so sanje večne in da se skozi večnost pletejo in razpletajo po vedno enakih vzorcih. Je to pikolovska vzvišenost ali globoka modrost? Ne vem, in si tudi ne upam odgovoriti.

*Iz angleščine prevedla
Marjeta Gostinčar Cerar*

Torben Weinreich

Danska

ODSEV ZGODOVINE V OTROŠKI KNJIŽEVNOSTI IN VPLIV ZGODOVINSKIH DOGODKOV NA ZGODBE ZA OTROKE

Naj se najprej zahvalim Mednarodni zvezi za mladinsko književnost, ki me je povabila, da o otroški oziroma mladinski književnosti spregovorim z zgodovinskega vidika.

V referatu obravnavam odnos med družbo in mladinsko književnostjo ter vpliv družbe na to zvrst književnosti, tako z vidika oblike, vsebine in promocije – pogosto povsem določenega žanra mladinske književnosti – v knjižnicah, šolah in drugih inštitucijah.

Preden se lotim tega konkretnega odnosa in izhajajoč iz predpostavke, da se vsi strinjamo, da ima družba s svojimi inštitucijami res velik vpliv na mladinsko književnost, bi rad opozoril še na dejstvo, da ta vpliv ne poteka le na relaciji družba – mladinska književnost, ampak tudi obratno. Mladinska književnost namreč prav zares vpliva na družbo.

Naj kar takoj navedem nekaj konkretnih primerov, začenši z najbolj znanim literarnim delom, vsaj kar zadeva socialno tematiko in svobodo odločanja – romanom *Koča strica Toma* iz leta 1852 avtorice Harriet Beecher Stowe. Ta ganljiva pripoved o obupnih življenjskih razmerah črnskih sužnjevc na ameriških plantažah je doživela neznanski uspeh in bila že v prvem letu po izidu v reviji *The National Era* prodana v več kot 300.000 izvodih. Knjiga je bila v svojem času tako rekoč obvezno branje. Obstaja anekdota, da je ameriški predsednik Abraham Lincoln pisateljico ob predstavitvi pozdravil z besedami »majhna dama, ki je zmagala v veliki vojni«, pri čemer je mišljena ameriška secesijska vojna.

Seveda obstajajo tudi drugi primeri neposrednega vpliva mladinske književnosti na družbo, prav gotovo pa se je njen največji vpliv odražal na našem odnosu do otrok. V zgodovini je bilo napisanih veliko knjig, ki so veljale za sporne, ker so otroke obravnavale v drugačni luči. Spomnimo se samo *Alice v Čudežni deželi* Lewisa Carrolla, *Petra* Pana J. M. Barrieja in *Pike Nogavičke* Astrid Lindgren. Da ne govorimo o Hansu Christianu Andersenu, ki je postavil popolnoma nova merila mladinske proze, še posebej z uporabo umetniško predelanega otroškega jezika, kar pa bom podrobneje osvetlil v nadaljevanju. Prepričan sem, da se vsi tukaj zbrani, ki prihajate iz najrazličnejših koncev sveta, spomnite podobno prelomnih primerov iz lastnih književnosti.

Če se za začetek zadržimo pri vplivu mladinske književnosti na družbo – in ne obratno –, bi rad predvsem poudaril, da mladinska književnost še zdaleč ni kakšen krhek, majcen čolniček, ki ga nemočno premetava po viharjih vodah civilizacije. Ne, nikakor ne gre za »ubogo« mladinsko književnost, saj je imela slednja velik vpliv na posameznike in na družbo kot celoto. Kakor tudi na našo miselnost in vedenje.

Toda naj se zdaj posvetim še pomembnosti družbe za mladinsko književnost in posebej izpostavim svojo najpomembnejšo hipotezo, da je bila mladinska književnost že od nekdaj na presečišču umetnosti in pedagogike. Družba oziroma odrasli so imeli z njo vedno svoje namene. A začnimo pri začetku.

Začetek je bila zgodba. Jezik so uporabljali za posredovanje in pomnjenje dogodkov. Človek je s pomočjo jezika lahko pojasnil tudi stvari, ki niso bile razložljive na prvi pogled, in jih umestil v širši zorni kot.

V bistvu so bili vsi dejavni; vsakdo je lahko povedal svojo zgodbo ali prispeval k že obstoječim. Zgodbe so se nenehno spreminjale, in to ne samo s širjenjem od ust do ust, ampak tudi v pripovedni situaciji, v kateri so poslušalci lahko sodelovali z morebitnimi popravki ali novimi elementi. Predstavljati si moramo lestvice pripovedovalcev, ki so bili deležni različnega zanimanja občinstva, ki je bilo odvisno od njihovega družbenega položaja, razgledanosti in daru pripovedovanja. Zelo mogoč, če že ne kar verjeten, je tudi širok razpon narativnih subkultur – ženske so pripovedovale zgodbe ženskam, otroci otrokom. Kakor koli že, otroci potrebnega znanja in veščin niso črpali zgolj iz neposrednih izkušenj, ampak tudi iz poslušanja zgodb.

V osnovi so bili vsi proizvajalci in potrošniki hkrati. Oziroma poslušalci. In kar je še pomembnejše – v teku pripovedovanja so bili vsi hkrati zbrani v istem prostoru.

Današnji svet je v tem pogledu popolnoma drugačen. Čeprav določena okolja še vedno ohranjajo klasično ustno izročilo, se danes zgodbe pojavljajo v drugačnem okolju in z drugačnim namenom. Izhajajo v knjigah, revijah, stripih in časopisih, skratka tiskanih medijih, pojavljajo pa se tudi na radiu, televiziji in na računalnikih. In da ne pozabimo – dostopne so nam kadarkoli in kjerkoli, tako rekoč štiriindvajset ur na dan.

Zgodbe danes niso več omejene na lokalne skupnosti. Ljudje nismo več proizvajalci v nekdanjem smislu, smo pa zato toliko večji potrošniki. Prišlo je do nekakšne specializacije – nekateri pripovedujejo, drugi pa gledajo in poslušajo. Hkrati pa sta se pripovedovalec

in poslušalec prostorsko ali časovno odmaknila drug od drugega; pravzaprav – in to je že skoraj pravilo – živita tako v različnem času kot v različnem prostoru. Pripovedništvo se je v tem procesu nenehno razvijalo in doživelo nekaj nenadnih prelomnic. Prvi korak naprej je bil razvoj pisnega jezika, ki je bil sprva preprost, sčasoma pa je postajal vse bolj zapleten. Naslednja stopnja je prišla, ko so ljudje začeli pisati na papir, tako kot na primer menihi v srednjem veku. Razvila se je preprosta oblika množične komunikacije, ki pa je dobila močan pospešek, ko je Gutenberg v 15. stoletju izumil tisk oziroma tehnologijo, ki je v naslednjih stoletjih doživela nesluten razmah. Tehnološki napredek je prispeval k nižjim cenam knjig in demokratizaciji branja. Druga dva dejavnika, ki sta bila prav tako odločilna za demokratizacijo branja, sta bila uvedba šol in pozneje knjižnic, ki so knjige posojale zastonj, država oziroma skupnost pa jim je za to plačevala.

Komunikacija se je skozi zgodovino razvijala od preproste do bolj zapletene oblike, kar pa pogosto povzroča izgubo pristnosti in izvirnosti v zameno za plitkost in površnost. Lahko bi rekli, da je bilo to, kar smo imeli nekoč, »izgubljeni raj«. Seveda pa se je v vsem tem procesu razvijalo tudi samo pripovedništvo, pri čemer imam v mislih predvsem knjige kot medij in pa književnost. Razvoj pisnega jezika nam je prinesel nove možnosti uporabe jezika; zdaj lahko spreminjamo in dodajamo, si premislimo in popravljamo.

Posledica vsega tega je razvoj zapletenega pisnega jezika. Pripovedništvo je v veliki meri postalo literatura. In umetnost. Ljudski miti niso več samo pravadne pripovedi, ki se pripovedujejo naprej. Danes so to zgodbe, ki so napisane v novem, zapletenem jeziku; nekatere so nove, druge pa izhajajo iz ljudskega izročila in so jih verjetno zbrali ter zapi-

sali. Spomnimo se le, kako je Hans Christian Andersen v devetnajstem stoletju pisal svoje pravljice.

To je le kratek pregled zgodovine pripovedništva, literature in knjige. Prepad med proizvajalcem in potrošnikom se je vseskozi povečeval, še posebej pa v zadnjem stoletju. Vsi mediji so postali množični, pojavili pa so se tudi novi. Ljudje in seveda tudi otroci po vsem svetu imajo dostop do neverjetne množice zgodb. Če sta nekoč prevladovala govorni oziroma pisni jezik, nas danes z leposlovjem zalagajo virtualne pripovedi na televiziji, predvsem filmi in televizijske nadaljevanke. Knjiga še vedno obstaja, a je le eden izmed medijev.

V nekaterih deželah, zlasti pa v tako imenovanih državah blaginje, ki otrokom omogočajo zastoj šolanje in uporabo knjižnic, država posega v dogajanje, ki bi bilo sicer popolnoma podrejeno komercialnim interesom. Pedagogi, učitelji in knjižničarji imajo nalogo otrokom ter drugim približati književnost. Komericalna ponudba je omejena – ponekod neposredno z zakonodajo, drugje z lažjim dostopom do leposlovja v knjižni obliki.

Zdaj pa se za trenutek osredotočimo na otroka. Čim razmišljamo o otrocih kot o posebni kategoriji ljudi, jim samodejno pripišemo določene lastnosti. Izhajamo iz stališča, da se mora otrok marsičesa naučiti, da se bo lahko razvil v polnopravnega člana družbe ter v zrelega in samostojnega posameznika, hkrati pa ta otrok potrebuje zaščito, za katero smo odgovorni mi – starši in učitelji. Splošno mnenje je, da obstajajo stvari, ki naj bi jih otroci spoznali šele, ko dosežejo določeno stopnjo razvoja oziroma določeno starost. Če ta pravila niso upoštevana, otrok lahko utрпи škodo.

Mladinska književnost je morala že od nekdaj upoštevati posebne potrebe otrok. To se je odražalo zlasti v naslednjih pravilih:

- književnost (ali vsaj književnost, ki naj bi jo otroci prebirali brez pomoči odraslih) mora biti taka, da jo otrok res lahko bere. To pomeni, da mora biti zanj primerna tako po obliki kot po vsebini, čemur strokovnjaki za mladinsko književnost ponavadi rečemo »priredba«. To pomeni krajše stavke in manj težkih besed, kakor tudi, da mora biti vsebina za otroka zanimiva in razumljiva;
- književnost mora upoštevati tako otrokove kot družbene potrebe. Ena od otrokovih potreb je na primer potreba po varnosti, kar lahko pomeni, da so opisi določenih vidikov človeškega življenja v književnosti nezaželeni. Potreba družbe pa je po drugi strani seznaniti otroka s svetom, v katerem živi tukaj in zdaj, ter ga poučiti, kakšna je v tej družbi vloga odraslega človeka. Na tem mestu moram poudariti, da tako imenovane »otrokove potrebe« določajo odrasli, ki knjige proizvajajo – pišejo, izdajajo in prodajajo. Zelo težko je vedeti, katerim potrebam je zadoščeno – družbenim ali otrokovim.

Danes živimo v času, ko se veliko razpravlja o osnovni naravi mladinske književnosti, h čemur so med drugim prispevali tudi novi tokovi v tej vrsti literature. Morda se bosta sčasoma izoblikovali dve vrsti otroške oziroma mladinske književnosti:

- književnost, ki je tudi v estetskem smislu bližja prvotni pripovedi in ki – vsaj do neke mere – še vedno služi obveščanju in izobraževanju. Ta književnost je namenjena širokemu krogu bralcev in se pogosto uporablja v šoli;
- druga zvrst književnosti, ki ima bogatejši jezik in v večji meri stremi k temu, da bi bila prepoznana kot umetnost; hkrati je to oblika mladinske književnosti, ki si zavestno prizna-

deva ugajati odraslim bralcem, kar ji tudi uspeva. Nekateri strokovnjaki odkrito govorijo o »adulteraciji« kot trendu sodobne mladinske književnosti, drugi pa o »dvoumnosti«.

Zdaj pa bi se rad vrnil h konkretnjšemu odnosu med družbo in mladinsko književnostjo, kajti družba po eni strani vpliva na mladinsko književnost, po drugi strani pa se v njej tudi zrcali.

Družba postavlja kulise mladinski književnosti. Skrbi za razvoj tehnologije, kar je predpogoj, da se medij knjige (in otroških revij) sploh lahko razvija. Naj navedem značilen primer. Knjige so imele že v začetnem obdobju zgodovine mladinske književnosti barvne ilustracije, vendar niso poznali tehnologije, s katero bi jih tiskali, saj so jo iznašli šele sredi devetnajstega stoletja. Do takrat so vse risbe barvali oziroma »iluminirali« na roke, kar so pogosto delali kar otroci sami. Stotine in stotine otrok je barvalo črno-bele risbe, knjigo za knjigo, zlasti v velikih tovarnah v Nemčiji, kjer se je otroška delovna sila imenovala »Malerbatzen«. Iznajdba barvnega tiska je povzročila pravo revolucijo, tako kot pozneje razvoj strojev, ki so omogočili tisk v večjih in cenejših nakladah. To je pripeljalo do demokratizacije branja knjig, h čemur so v veliki meri pripomogle tudi javne knjižnice, v katerih so si otroci lahko izposojali knjige.

Družba je tista, ki mora z ustrezno zakonodajo in predpisi poskrbeti, da mladinska književnost res doseže otroke in najde svoje mesto v knjižnicah, vrtcih in šolah. V mnogih državah, vključno z Dansko, je predpisano, da morajo imeti otroci dostop do dobre literature in da jim morajo to omogočati šolske knjižnice. Mladi ljudje, ki se izobražujejo za knjižničarje in učitelje, morajo poznati tudi mladinsko književnost, kar je določeno že v učnem načrtu. Z drugimi besedami, družba smatra mladinsko

književnost za pomembno, zato za nakup in podporo otroških knjig tudi namenja določena denarna sredstva.

Tak odnos je za vplivnost in ugled mladinske književnosti očitno zelo pomemben, seveda pa vpliva tudi na žanr, ki v določeni državi prevladuje. Položaj je pač tak, da družba ne podpira le mladinske književnosti nasploh, ampak predvsem določeno zvrst. Lahko bi tudi rekli, da je mladinska književnost v nekem smislu v službi družbe, kar ni nujno pozitivno. Spomnimo se samo, kako so jo skozi zgodovino izrabljali totalitarni režimi.

Nazadnje smo prišli tudi do pomena družbe za samo književnost, oziroma za *kaj* in *kako* pisanja, pri čemer mislimo na literarno vsebino in obliko. Družbene vrednote najjasneje odsevajo v zgodovinskih romanih, ki otrokom pripovedujejo o zgodovini in hkrati krepijo njihovo nacionalno zavest, naj bo to dobro ali slabo. Na splošno velja, da družbene okoliščine vedno pustijo pečat na literarnem delu, ne glede na avtorjev namen. Že prej sem omenil, da družba vpliva na literarno vsebino in obliko, pri čemer oblika ni nič manj pomembna. V zgodovini se ni razpravljalo zgolj o tem, *kaj* se sme povedati otrokom, pač pa tudi o tem, *kako* se to napiše, oziroma bi se moralo napisati. Nazoren primer te trditve so Andersenove pravljice.

Ko so leta 1835 na Danskem izšle prve pravljice Hansa Christiana Andersena, so ga na široko kritizirali. Pravljice naj bi bile nemoralne in otrokom škodljive. Andersen je pisal v slogu, ki ga bralci niso bili vajeni; uporabljal je namreč pogovorni jezik obojih, odraslih in otrok. Neki kritik je zapisal: »Besedilo za tisk ne sme biti sestavljeno na isti razpuščen način, ki ga uporabljamo v pogovoru.«

Leta 1842, ko je bil Andersen že uveljavljen pisec pravljič, je imel podobne pripombe tudi neki drugi kritik: »Uporabljati poseben slog pisanja pravljič

za otroke ali preproste ljudi, oziroma v umetnosti posnemati njihov naravni, a tudi dolgovezni, nerodni, nepovezani, če že ne kar otročji način in ton, pomeni kvariti otroke na posebej neokusen način.«

Andersen pa je kljub kritikam še naprej pisal v svojem slogu, ki ga je poimenoval »naravni« slog. V svoj dnevnik je zapisal: »Pustite mi, da sledim svojemu naravnemu nagonu. Čemu bi se uklanjal modi in hitel? Če dolgovezim, to počnem zato, ker mi tak ritem ustreza.«

Pogosto pozabljamo, da gre prav Andersenu zasluga za to, da je pogovorni jezik prodril v mladinsko književnost. To je bila revolucija! Sam Andersen je o tem pisal, kot bi šlo za neke vrste poetiko: »V vsakem književnem delu se mora slišati pripovedovalca, torej se mora pogovorna oblika odražati v jeziku. Pravljice so sicer namenjene otrokom, vendar morajo biti napisane tako, da jih lahko poslušajo tudi odrasli.« Leta 1835 je na novoletni dan zaupal dobremu prijatelju, da piše pravljice: »Rad bi osvojil nove generacije, veš!« je rekel.

Andersen je zelo dobro vedel, da bodo njegove pravljice odrasli naglas prebirali otrokom. Leta 1843 je v pismu nekemu danskemu pisatelju zapisal: »Zgodbe pripovedujem iz lastne glave; vzamem zgodbo za odrasle in jo povem otrokom, vendar se vseskozi zavedam, da me pogosto poslušata tudi oče in mati, in da ju moram zato upoštevati.«

Sodobni teoretiki mladinske književnosti bi temu rekli »dvoumnost« ali »dvojna naslovljenost« /dvojni naslovnik otroške zgodbe, kar pomeni, da imamo v književnem delu za otroke več poslušalcev in bralcev hkrati.

Če se zdaj vrnemo k sodobni mladinski književnosti in tisočim naslovom, ki jih vsako leto natisnejo na vseh koncih sveta, se moramo vprašati, kaj se lahko naučimo od H. C. Andersena? Lahko se na primer strinjamo z njegovo zahtevo,

da morajo pisatelji slediti lastni poti, sami izbirati svoje zgodbe in jih pisati tako, kot jim ustreza. Če ne bi imeli pisateljev, ki izzivajo naša prepričanja o tem, kaj je dobra literatura, bi mladinska književnost že izgubila svoj družbeni pomen. Ne pozabimo, da še dandanes najraje prebiramo mladinsko literaturo, ki je v svojem bistvu elitistično in eksperimentalno naravnana, skratka taka kot Andersenove pravljice. Otroške knjige, ki so nekoč morda veljale za čudne in sporne, so danes literarna klasika in jih še vedno radi prebiramo.

Ali to pomeni, da bi morali pisati in izdajati vsakovrstne otroške/mladinske knjige? Odgovor je da, če s tem ne kršimo avtorskih pravic drugih avtorjev ali zakonov demokratičnih držav. Načelo svobode govora namreč velja tudi za otroško oziroma mladinsko književnost.

Ali je to isto, kot če bi rekli, da morajo biti vse tiskane mladinske knjige obvezno branje za mlade bralce? Ni nujno. V vsakodnevnem življenju so za otroke odgovorni odrasli, torej starši in med drugim tudi učitelji, ki morajo knjige izbirati odgovorno, še posebej, če so namenjene glasnemu branju. Kajti ni pomembna samo svoboda tiska, ampak tudi možnost proste izbire. To pa seveda pomeni tudi možnost zavrnitve določenih naslovov.

Prav nič ne dvomim, da imajo različne dežele oziroma kulture različne predstave o kakovostni mladinski književnosti, kakor tudi ne dvomim, da je koristno kršiti družbene norme in pravila. Naj to ponazorim s primerom. Predstavljajte si knjigo z zelo posebno vsebino: dva otroka, bratec in sestra, po očetovem jutranjem odhodu v službo ostaneta sama doma. Ker jima je dolgčas, sežeta po očkovih cigarah. Nato se začeta igrati z njegovo žago in na koščke razžagata pohištvo v hiši. Deček v igralni vnemi deklici po nesreči odžaga roko, a nič hudega – z lepilom in obliži jo prilepita

nazaj na ramo. Nato pijeta bencin in ga zanetita, da jima iz ust švigajo ogromni plameni. Nazadnje zakurita še oljni grellec in poženeta hišo v zrak. Ko se očka vrne domov, mirno ugotovi, da hiše ni več, otroka pa odpelje v bližnjo restavracijo na sendvič. Ali človek lahko napiše in izda tako knjigo? Odgovor se glasi »da«, kajti natanko taka knjiga resnično obstaja. Izšla je na Danskem, njen naslov pa je *Lars in Lone sama doma*. Ko je bila pred nekaj leti predstavljena na potujoči razstavi »Evropa – sanje v slikah«, je dvignila nemalo prahu.

Knjiga je v resnici seveda parodija na tako imenovane »zgodbe zle sreče«, ki so bile še posebej priljubljene v poznem osemnajstem in v začetku 19. stoletja. Podobno se je iz tovrstne literature leta 1844 ponorčeval tudi nemški pisatelj Heinrich Hoffmann s svetovno znano uspešnico *Der Struwwelpeter* (Kuštravi Peter). Nekateri se bodo morda zbal, da bodo otroci, ki bodo to zgodbo prebrali, nenadoma začeli kaditi cigare, piti bencin in metati hiše v zrak, spet drugi pa menijo, da jih bodo ta očitna pretiravanja zabavala in da jih bodo tako tudi razumeli – kot pretiravanja, ne pa kot potencialno resnične zgodbe. Kakor koli že, ta knjiga je prav gotovo izziv za vse naše predstave o mladinski književnosti in njenih žanrih.

Odločil sem se, da bom danes govoril o medsebojnih vplivih med družbo in mladinsko književnostjo v preteklosti in sedanjosti. Poudaril sem, da je bila družba v mnogih pogledih že od nekdaj zelo pomembna za mladinsko književnost, tako za njeno obliko in vsebino kot tudi za njeno navzočnost v šolah in knjižnicah. Če se ozremo v prihodnost z vsem njenim tehnološkim napredkom, ki se bo gotovo dotaknil tudi mladinske književnosti, se lahko upravičeno vprašamo, ali bodo ljudje čez deset, dvajset ali petdeset let sploh še pisali, izdajali in brali otroške knjige.

Smrt knjige napovedujejo že od konca 19. stoletja, sploh pa vsakič, ko se pojavi kak nov medij. Najprej so bili to filmi in stripi, nato televizija, video in računalnik, danes pa še svetovni splet. A knjiga je kljub vsemu preživela, tudi kot medij. Preživeli sta tako književnost kot umetnost. In tako bo tudi v prihodnje.

Zdaj pa si oglejmo svet, v katerem živimo tukaj in zdaj – svet knjige. Še nikoli v vsej zgodovini ni bilo napisanih toliko knjig. Še nikoli niso izhajale v tako velikem številu. Še nikoli ni bilo prodanih toliko naslovov in izvodov. In še nikoli se jih ni toliko prebralo. To velja tudi za mladinske knjige, o čemer pričajo podatki o branju v vrtcih, šolah in v prostem času. Če število mladih bralcev nenehno narašča, to lahko vsaj deloma pripišemo dejstvu, da smo uspešni v boju proti nepismenosti. Po podatkih Unicefa na svetu še nikoli ni bilo tako malo otrok, ki ne hodijo v šolo in se ne učijo brati. Upajmo, da se bo ta boj proti nepismenosti nadaljeval. Še posebej pa upajmo, da bodo v šolo hodile tudi deklice vsega sveta. To je njihova osnovna pravica.

Najpreprostejša razlaga uspešnosti knjige je, da je to sijajna tehnologija. V mnogočem je zelo praktična, vsekakor precej bolj kot sodobni mediji. Kot mi je zaupala enajstletna deklica, ko sem raziskoval bralne navade današnjih otrok: »Knjige so dobre, ker ne povzročajo hrupa in jih lahko beremo pod odejo ali vzamemo s seboj na stranišče.« In prav zato bo knjiga prav gotovo preživela. Za njeno prihodnost bodo poskrbeli močni socialni dejavniki, zlasti šole in knjižnice, prav tako pa tudi knjižni navdušenci vsega sveta, kakršni smo člani Mednarodne zveze za otroško in mladinsko književnost (IBBY).

*Iz angleščine prevedla
Marjeta Gostinčar Cerar*

IBBY NAGRADE 2008

IBBY (Mednarodna zveza za mladinsko književnost), ki podeljuje nagrade vsaki dve leti, je že na sejmu knjig za otroke v Bologni razglasila **Andersenova nagrajenca 2008**. Andersenov nagrajenec za svoj pisateljski opus za mlade je švicarski pisatelj **Jürg Schubiger**, Andersenov nagrajenec za svoj ilustratorski opus za mlade pa italijanski ilustrator **Roberto Innocenti**. Na bolonjskem knjižnem sejmu sta bila nagrajenca in vsi kandidati za Andersenovo nagrado 2008 predstavljeni s svojimi deli na razstavnem prostoru IBBY. Med njimi je bila tudi ilustratorica **Lila Prap**, ki jo je kandidirala slovenska sekcija IBBY.

Za Andersenovo nagrado 2008 je kandidiralo 35 nacionalnih sekcij, večina kandidata za obe kategoriji, torej pisatelja in ilustratorja. Skupaj je bilo predlaganih 30 pisateljev in 30 ilustratorjev. Mednarodna žirija za Andersenovo nagrado 2008 je izbrala najprej 8 finalistov. Finalisti za pisateljsko nagrado so bili: Bartolomeu Campos de Queirós (Brazilija), Brian Doyle (Kanada), Guus Kuijer (Nizizemska) in David Almond (Združeno kraljestvo). Finalisti za ilustratorsko nagrado so bili: Isol Misenta (Argentina), Svetlan Junaković (Hrvaška), Adolf Born (Češka) in David Wiesner (ZDA). Vsi kandidati za Andersenovo nagrado

2008 so predstavljeni v reviji *Bookbird*, 2008, št. 2.

Svečana podelitev Andersenovih nagrad je bila 7. septembra 2008 na 31. kongresu IBBY v Kopenhagnu na Danskem.

Na kongresu so bile podeljene tudi nagrade **IBBY Honour List 2008** (IBBY častna lista) avtorjem, pisateljem, ilustratorjem in prevajalcem, ki so jih predlagale nacionalne sekcije. Slovenski nagrajenci so: pisatelj **Miroslav Košuta** za knjigo *Kriško kraške* (Trst, Čedad: Revija Galeb & Zadruga Novi Matajur, 2005), ilustratorica **Alenka Sottler** za ilustracije v knjigi J. & W. Grimm: *Pepelka* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006) in pisateljica in prevajalka **Polonca Kovač** za prevod knjige J. & W. Grimm: *Pravljičice* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006). Vsi nagrajenci z nagrado IBBY Honour List 2008 bodo predstavljeni z nagrajenimi deli na razstavnem prostoru IBBY na bolonjskem knjižnem sejmu 2009.

Slovenska sekcija IBBY je ta ugledna priznanja nagrajencem (razen Polonci Kovač, ki je priznanje prevzela v Kopenhagnu) svečano izročila na prireditvi v okviru letošnjega slovenskega knjižnega sejma v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Tanja Pogačar

IN MEMORIAM

V SPOMIN MARIJI VOGELNIK (1914–2008)

Ni veliko tako široko nadarjenih ustvarjalk, kot je bile Marija Vogelnik, in še manj je takih, ki bi jim uspelo skozi desetletja vztrajati na vidni umetniški sceni. Gotovo je morala biti Marija Vogelnik obdarjena tudi s posebno življenjsko energijo in prilagodljivostjo, kar ji je omogočalo, da se je levila iz plesalke v ilustratorko in pisateljico za otroke in mladino, kot ji je narekovalo življenje, in jo vodilo od neposrednega ustvarjanja k razmišljanju, analiziranju in kritičnemu ocenjevanju področij, s katerimi se je ukvarjala, ter vse skupaj povezovala še s pedagoško dejavnostjo na več področjih.

Plesna kritičarka Neja Kos je Marijo Vogelnik predstavila v *Delu* (23. 8. 2008) kot Plečnikovo študentko, arhitektko, slikarko, plesalko, ilustratorko, plesno

animatorko, likovno in plesno pedagoginjo, plesno kritičarko, teoretičarko, zgodovinarico in publicistko in med drugim zapisala, da » se mi zelo zdi, da je bil ples, ki ga je iz živega giba intelektualno nadgrajevala, pri njej vedno na prvem mestu.«

Sama sem Marijo Vogelnik spoznala predvsem kot ilustratorko in otroško pisateljico ter zdravo in uravnoteženo osebo, ki je vedno zmogla reči bobu bob in ob tem ostajala človeško topla in s svojim bogatim znanjem in široko razgledanostjo bila pripravljena pomagati vsem, ki so to želeli. Revija *Otrok in knjiga* je namenjena predvsem literaturi za otroke in mladostnike in ilustraciji, zato se moj zapis omejuje na slednje.

V dobrih petdesetih letih je Marija Vogelnik v ilustraciji razvila osebno prepoznaven ilustratorski slog, ki ga lahko delimo v nekaj sklopov. Pred 2. svetovno vojno in pred študijem na beograjski likovni akademiji (1945–1950, grafična specialka 1950–1952) je še opazen secesijski vpliv z lepnotnimi obrazi in personifikacijo dreves (npr. *Trdoglav in Marjetica* Frana Milčinskega, Ljubljana, Nova založba, 1939). Po akademiji je nastala vrsta moderno občutenih, ploskovito grajenih kompozicij v litografiji in lesorezu (npr. Andersenova *Palčiča*, MK 1957, *Breskve* Ele Peroci, MK 1959, *Kanglica* Otona Župančiča, MK 1972). Ko se je lotila še pisanja za otroke (*Ba-*

bica je najmlajša, MK 1960, *O deklici, ki je prehitro rasla*, MK 1965, *Tri muce in ena*, MK 1983), je s črno-belo risbo dopolnjevala svoje pripovedi, v katerih je nezmotljivo sledila svojemu pojmovanju ilustracije, ki mora jasno in razumljivo ponazarjati besedne predloge in je ilustraciji šele nato dovoljena avtorsko obarvana interpretacija. Odpovedala se je idealiziranju otroških likov in razvila svojski tip jasno prepoznavnih obrazov. Tak profesionalen odnos, temelječ na uravnoteženosti med študijsko in intuitivno gradnjo likovnih ponazoril, je Marija Vogeltnik ohranila v svojem celotnem ilustratorskem opusu, zasidranem v literarnih predlogah tako v črno-belih ilustracijah, ki v njenem opusu prevladujejo, kot v barvnih podobah.

Pomembno mesto v ilustratorkinem delu zavzema ilustriranje ljudskih pripovedi in še posebej pesnitev (npr. *Pojte, pojte, drobne ptice*, pesmi za otroke, MK 1955, *Krivopetnice in zlatorog*, trentarska ljudska, MK 1985), v katerih se naslanja na elemente ljudske umetnosti tudi v koloritu. Kar nežne so črno-bele ilustracije k pesmim Desanke Maksimović, spet drugačne črno-bele in barvne ilustracije za pesmi Lili Novy v več variantah. Ko ilustrira npr. *Potovanje v Tunizijo* Vide Brest (MK 1967) študijsko poglobljeno ustvari ciklus črno-belih modernih risb, ki bralca v arhitekturnih upodobitvah prepričljivo in zgodovinsko utemeljeno seznanja s staro kulturo dežele. Najopaznejša značilnost v delih Marije Vogeltnik pa so vsekakor prizori gibanja in plesa, ki predstavljajo večino avtoričinih

črno-belih in barvnih stvaritev v avtorskih knjigah in v drugih besedilih.

Marija Vogeltnik je sodelovala na 1. in 2. slovenskem bienalu ilustracije (1993 in 1995) in na 6. slovenskem bienalu prejela nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo (2004/2005).

Z eno zadnjih ilustracij *A so škratje res zaresni*, ki je nastala v letu 1991, je Marija Vogeltnik združila vse značilnosti svoje žlahtne likovne govornice, namenjene otrokom. V njej je slikarka z izjemno barvno senzibilnostjo, v kateri ob bogato niansirani barvni skali prevladujejo rdeči in zeleni toni, uprizorila magičen ples škratov okoli drevesa kot simbola življenja.

Čeprav se je Marija iz življenja umaknila, je za seboj pustila neizbrisno sled ustvarjalke, ki je znala tudi vsakdanje dogajanje v naravi, v kmečkem in urbanem okolju povzdigniti v pravljичne pripovedi z nevsiljivo, a povsod prisotno vzgojnostjo. Prav slednje kaže na njen pristen, zdrav in ljubeč odnos do mladih.

Naj zapis v njen spomin sklenemo z lastnimi besedami umetnice, ki jih lahko preberemo v katalogu razstave ilustracij leta 1987 v Šivčevi hiši v Radovljici, ko se je predstavila skupaj s hčerko Eko in njenimi maskami. Te se glasijo:

»Kar pomnim, sem vedno risala in slikala, kot vsak otrok, ki mu starši vtaknejo svinčnik in čopič v roke. Kar pomnim, sem imela rada pravljice in sem jih ilustrirala. Kar pomnim, sem rada plesala, kot vsak otrok, ki mu dajo dosti svobode in mu približajo glasbo.«

Maruša Avguštin

večernica

2007

Večernica, nagrada za najboljše slovensko otroško in mladinsko izvirno leposlovno delo, ki je izšlo v preteklem letu, je bila letos podeljena že dvanajstič. Žirija, ki ji je predsedoval Tone Partljič, je 9. septembra 2008, tako kot zmeraj doslej najprej razglasila pet finalistov. V najožji izbor je uvrstila naslednje avtorje in njihova dela:

- Ervin Fritz: *Vrane* (Mladinska knjiga)
- Andrej Predin: *Na zeleno vejo* (Modrijan)
- Andrej Rozman - Roza: *Kako je Oskar postal detektiv* (Sodobnost)
- Anja Štefan: *Štiri črne mravljice* (Mladinska knjiga)
- Dim Zupan: *Hektor in mala šola* (Mladika)

*Andrej Predin (foto Robert Balen), Andrej Rozman Roza (foto Sašo Bizjak),
Ervin Fritz (foto Igor Napast), Anja Štefan in Dim Zupan (foto Robert Balen)*

Po ponovni preučitvi nominiranih del je petčlanska žirija (dr. Vida Medved Udo-vič, Ida Mlakar, Tone Partljič, Darka Tancer-Kajnih in Petra Vidali) 18. septembra 2008 soglasno odločila, da nagrado podeli **pesniški zbirki *Vrane* Ervina Fritza**.

Nagrada v znesku 3500 evrov, ki jo podeljuje ČZP Večer, je bila avtorju svečano izročena 26. septembra 2008 na že tradicionalnem srečanju slovenskih mladinskih pisateljev OKO BESEDE v Murski Soboti.

Žirija je v svoji **utemeljitvi** zapisala:

Ervin Fritz s svojo pesniško zbirko *Vrane* tako z neposrednostjo in mnogopomenskostjo pesniškega izraza kot s pretanjeno pesniško govorico nagovarja širok krog mladih in manj mladih ljubiteljev pesniške besede. *Vrane* so nenazadnje pesniško briljanten zagovor vran, ali kot je rekel avtor: so rezultat želje, da bi otroci vzljubili ta in potem še druga »nekoristna bitjaka«. Vsebuje trideset pesmi, ki tematizirajo ptico vrano, znan pesniški motiv v slovenski liriki za odrasle in otroke. V pričujoči Fritzevi zbirki so vrane personificirani liki, ki vstopajo v pesniški svet s povsem običajnimi človeškimi opravili, stanji v obliki izštevanke, prepiri, prepričanji, generacijskimi razkoraki in spomini na pogumno mladost, pa tudi kot lokalni/krajevni oz. pokrajinski pripadniki. Sporočilna odlika pesniške zbirke je,

da na inovativen način preobraža ali celo parodira sicer znano pesniško motiviko z duhovitimi preobrati, raznovrstnimi presenetljivimi zasuki na povsem jasen, »pesniško« nezagoneten način, pa vendar prepričljiv in igriv. Način upesnjevanja kaže na izjemno večšega in ustvarjalnega pesnika, saj je Fritzev pesniški postopek dognan pri smotni in učinkoviti uporabi pesniških sredstev. V ospredju njegovega pesnjenja je namreč hudomušni humor, ki vznikna iz duhovitih motivov, ti so tudi sicer vgrajeni v njegov pesniški opus za odrasle bralce. Branje Fritzevih pesmi odpira prosto pot tako dobronamernemu, prostodušnemu smehu, ki vznikna ob drobnih človeških pomanjkljivostih in napakah, kot sarkastičnemu, satiričnemu in karikiranemu. Posmeh v njegovih pesmih z oksimoroni in paradoksi razkriva prikrite napake, ki nepričakovano z vso silovitostjo privrejo na dan. Bralna izkušnja Fritzevih pesmi prinaša svežino in umik pred prozaično vsakdanjostjo ter pri mladih spodbuja jezikovno ustvarjalnost na duhovit in inovativen način. Posebna odlika zbirke *Vrane* je njena zvočna podoba, predvsem ritem, tekoče, presenetljivo rimanje in odlično izpeljane aliteracije. Zvočnost je v mladinski liriki namreč skoraj enako pomembna kot besedni pomen, saj so besede pogosto le izhodišče za ustvarjanje ritma in rime. Ritem je postavljen pred besedilni pomen, »besede« so celo lahko nesmiselne, brez pravega pomena, so le glasovni material za ustvarjanje ritma in raznovrstnih zvočnih učinkov.

PONOSEN, DA OBVLADA MARIBORŠČINO

Andrej Predin: »*Mladostnike v prvi vrsti zaznamuje biološko odraščanje, sladko spoznavanje nasprotnega pola, ki si ga politika, vojska ali cerkev na vse pretege skušata podredit.*«

Prvo vprašanje, ki se mi poraja ob vašem prvencu, je, ali že razmišljate o novi knjigi?

Nova knjiga je že skoraj končana. Računam, da jo bom osvobodil pred koncem leta. Nadel sem ji tehnični naslov *Učiteljice*. Večino sem napisal med lanskimi počitnicami v Seville. Zavedam se, da obstaja moment okoli druge knjige, tisti prvenec nekako spoclaš, potem pa si na preizkušnji. Moja izkušnja je povsem drugačna. Drugo knjigo sem pisal povsem neobremenjeno, se imenitno zabaval in komaj čakal, da dnevni izkupiček ponudim v branje moji Ani, ki se je ves dan klatila s cigani in plesala flamenko. Čeprav je knjiga nastajala v Andaluziji, v njej ni niti sledu tujine, še bolj kot prvenec je zasidrana v Maribor.

Ne vem, kaj imam s tem Mariborom, zakaj me v toliki meri prevzema. Letos sem bil ponovno v Seville. Španci imajo grdo navado, da v lokalih naročijo dva deci piva. To je zame povsem nenaravno. K sreči je v okrožju Macarena, kjer sem bival pri prijatelju in odličnem flamenko kitaristu Joseju Torresu, gostilna Trini, kjer imajo dovolj velik kozarec za normalni pir. Tam sem postal glavna atrakcija in kmalu so vsi gostinci v Macareni vedeli zame in mojo neobičajno potrebo po velikem piru. Odgovornost je seveda bila velika. Prepričan sem, da sem več kot dostojno branil barve Maribora.

Na zeleni veji je roman o odraščanju neke generacije, je hkrati Maribor v nekem postsocialističnem obdobju. Zdi se, da je prav Maribor v vašem romanu odraščanju dal nek poseben čar, neko posebno vlogo. Se strinjate?

Čeprav je knjiga pisana v dostopnem in navidez sproščenem jeziku, je njen pou-darek na identiteti Maribora, ki je do te mere svojevrstna, da jo lahko prepozna zgolj Mariborčan. S tem imam v mislih

predvsem podrobnosti, ki namenoma ogovarjajo moje sovrstnike in someščane, medtem ko je osnova knjige na videz univerzalna in zlagano povprečna. V tovrsten način pisanja sem se spustil zavestno, naivnost v slogu sem zlorabil v izogib patetiki, ki običajno navdihuje lokalno navdahnjene spise. Uporabil sem formo, ki zrcali stališča mladostnikov moje generacije, ki so z menoj vdihovali iluzijo svobode devetdesetih in skozi korenite spremembe v državni postavi iskali osebni izraz in v duhu tranzicije opuščali iskanje skupnega sovražnika. Namesto tega smo bili pozorni na priložnosti, ki so se nam pričele odpirati, in se ukvarjali s problemom osvajanja deklet. Privoščili smo si mladost, ki nam pripada. Post-socialistično obdobje je moderna tema v literaturi in filmografiji, sprememba režima in tovrstne jajca, ob katerih se cedijo družboslovci, za nas niso potekala na ravni države. Mladostnike v prvi vrsti zaznamuje biološko odraščanje, sladko spoznavanje nasprotnega pola, ki si ga politika, vojska ali cerkev na vse pretege skušata podrediti. Roman *Na zeleno vejo* sloni na generaciji, moji generaciji, ki šele ostri svojo podobo in bo v kratkem izrinila stare prdce, ki zaenkrat še držijo vajeti. Kje je tukaj Maribor? Moj brat je ob začetku študija v prestolnici Ljubljano preimenoval v Dravico.

Proti pričakovanju je narečni, slengovski jezik še posebej obogatil vsebino. Ste ga namerno izbrali?

Štajerščina je z lokalnimi frisopoki pridobila status smešnega narečja. Osebnost se mi upira ideja, da je naša govorica sama po sebi smešna. Roman *Na zeleno vejo* sem pisal v svojem jeziku in niti za trenutek ga nisem nameraval zlorabiti kot naivnega ali smešnega. Humor v mojih besedilih sloni na situacijah, do katerih ne zavzemam kritičnega stališča. Pozitivna naravnost našega jezika mi je bila vsekakor v korist, hkrati pa ni na njej nič

klovnovskega. Ne maram posmehljivosti. Ponosen sem, da premoremo sproščenost in radost, ki se slika v melodiji naših besed. Ponosen sem, da obvladam in razumem mariborščino. Hepan je najboljša beseda na svetu vseh svetov.

Fragmentarna dramaturgija stopnjuje zgodbo, drži bralčevo kondicijo. Hkrati pa dober slog pisanja in humor. Je pogled na vaše odraščanje pravzaprav en lep spomin?

Spomini lažejo, neprijetne prigode postanejo s časom najbolj zanimive zgodbe. Moj spomin na odraščanje in spomin glavnega junaka nista isto. Moja mladost je enako idealizirana kot mladost slehernika. Vesel sem, da ste opazili dramaturgijo knjige, ki je osrednje orodje, s katerim sem narekoval tempo pripovedi. Moja prvotna želja je bila napisati roman, ki se ne postavlja in kratkočasi, roman, ki ga bralec prebere na eks. Ogovarjam sorodne duše.

Družinski odnosi so bistven del romana, opisujete jih iskreno, igrivo, odkrito, humorno. Najbolj tragičen odnos pa je vendarle med Lukom in njegovo materjo, še posebno zadane ona z zadnjim stavkom v knjigi. Pravzaprav je za bralca celo boleče. Ste želeli ta odnos napram drugim problemom pubertete še posebej izpostaviti?

Lik Luke sloni na Luku Skywalkerju iz *Vojne zvezd*. Že na začetku knjige se pojavijo laserski meči, nato pa teče zgodba po dveh tirih. Mama predstavlja v površinski zgodbi žensko, ki se po neuspelem zakonu odloči, da si bo vzela čas zase in poskusila nadoknaditi zamujeno, s tem pa zanemarja svoje obveznosti do otrok in jih prepušča nakovalu sovražnega odnosa do bivšega moža. V znanstveni fantastiki medgalaktičnih razsežnosti, ko neverjetnost dobi priložnost, njene odločitve zrealijo nov pomen. Tako kot tendenca po ohranitvi urejenosti poganja

življenje v nasprotovanju entropije, mamine poteze poskrbijo za večno dinamiko, ki je seveda na puf, vendar je brezno dovolj globoko, da sistem deluje. Absolutno je zgolj to, da je vse relativno.

Seveda je med puberteto odnos s starši še posebej pomemben. Če mladostnik nima jasnih okvirjev in se lahko svobodno potika naokrog, postane nemiren in prestrašen. Luka ima to srečo, da je do dogodkov distanciran in jih ne vrednoti. Tragika, ki jo bralec občuti, je njegova lastna čustvena investicija. Sam nisem premogel tovrstne distance, k sreči je moja mama drugačna od Lukove.

V knjigi sem odnos do mame želel izpostaviti v enaki meri kot odnos do deklet. Pozoren bralec je opazil, da so si ženske vloge zelo podobne, med njimi ni razlik. S tem sem želel izpostaviti čustveno inteligenco mladostnika, ki v precejšnji meri deluje na vse ali nič, dobro in zlo, nianse ne obstajajo. Moram priznati, da včasih pogrešam ta svet, vendar me pomirja misel na prihajajočo krizo srednjih let, ko se bo vse skupaj ponovilo.

Petra Zemljč

Večer, petek, 12. 9. 2008, stran 12

PROBLEM NI V NEBRANJU, TEMVEČ V BREZBRIŽNOSTI

Andrej Rozman - Roza: »Pesnjenje me tako veseli, da meji že na zasvojenost. Pri zasvojenostih pa, kot vemo, človek počasi otopi in se užitek zmanjša.«

Andrej Rozman - Roza najbrž ne potrebuje predstavitvenega uvoda. Ob objavi tega jedrnatega pogovora z nominirancem (po včerajšnjem obsežnejšem) za večernico naj zato dodamo le pojasnilo, da je dolžina objavljenih pogovorov odvisna od retoričnih navad intervjuvancev in seveda ne od kakšne uredniške hierarhizacije. *Ko ste za detektiva Oskarja dobili desetnico, ste menda, tako se govori, rekli,*

da se, če bi vedeli, da se da s prozo tako zlahka prepričati, ne bi toliko matrali s poezijo. Resno? Saj vas poetično matranje veseli, ne?

Če sem to rekel, sem se seveda hecal. Pesnjenje me tako veseli, da meji že na zasvojenost. Pri zasvojenostih pa, kot vemo, človek počasi otopi in se užitek zmanjša. Zato se v zadnjem času z velikim veseljem in načrtno matram s prozo. Ugotovil sem, da je finta v tem, da jo pišem enako počasi in pedantno kot pesmi. Ima pa proza tudi to prednost, da se jo lažje prevaja.

Najbrž bi Oskarjeve prigode težko povedali v verzih, se mi zdi. V zadnjih letih mladi detektivi tudi v slovenski literaturi niso redki, so pa, opaža žirija, največkrat prav nemogoče vsemogoči. Vaš Oskar je drugačen. Fino pokažete, da je delanje detektivskih zgodb tako rekoč v otroški naravi, da ni treba biti za kaj takega noben superheroj.

Brez dvoma je tukaj zgodbe malo preveč za verze. Kar se herojskosti tiče, pa tu v prvi vrsti ne gre za detektivske zgodbe, ampak za otroka v odnosu do sveta.

Večinoma ste pisali pesmi za nekoliko mlajše otroke, ki jim berejo še starši, Oskar pa je verjetno že primeren za samostojno otroško branje. Kaj pravite, kaj vam pravijo izkušnje: ali otroci berejo? Kdaj ja in kdaj ne?

Otroci danes veliko berejo prek interneta. Berejo pa tudi knjige, če jih te zanimajo in če so in. Poleg tega imajo tudi knjige svoje prednosti pred ostalimi, bolj agresivnimi mediji. A glavni razlog za upad branja knjig so prav ti, konkurenčni mediji, ki jemljejo svoj čas in energijo. A jaz ne vidim problema v branju ali nebranju, ampak me je strah pasivnosti in brezbriznosti.

Knjigo ste napisali za zbirko Spominčice, ki je zasnovana dvojezično, slovensko-angleško. Ali kot avtor računate na tuji

trg ali pa je vse skupaj bolj mišljeno kot jezikovna vadba za naše otroke?

Mislim, da gre za zelo pametno zasnovano zbirko, ki računa tako na slovenske bralce, ki se lahko na ta način učijo angleščine, kot tudi na tuje trge. Žal pa dejstvo, da ni prišlo do ponatisa, čeprav je bila prva naklada razprodana, še preden je bila knjiga nagrajena, opozarja na zaskrbljujoče stanje knjigotrštva pri nas. Založništvo očitno pri nas ni pravi posel, saj tudi druge založbe večine mojih knjig, potem ko so razprodane, ne ponatisnejo. Kar se mi zdi neverjetno, saj so nekatere uvrščene v program za Bralno značko, pa se jih ne da več kupiti. Včasih se je reklo, da je bilo tipično za naš socializem, da so marsikaj politično spornega sicer natisnili, vendar potem, ko je naklada pošla, ni bilo ponatisa. Da se to dogaja z otroško literaturo v kapitalizmu, pa najbrž pomeni, da je prodaja kulture na tako majhnem in hkrati tako neurejenem trgu presneto tvegan posel.

Petra Vidali

Večer, sobota, 13. 9. 2008, stran 12

SENTIMENT DO NEKORISTNEGA

Ervin Fritz: »Knjigo, s katero naj bi rasel, moraš imeti doma, da jo lahko večkrat vzameš v roke in ob njej meriš, koliko si zrasel.«

Ervin Fritz lahko o vranah in Vranah pove veliko. Malo zato, ker je sploh elokventen mislec, malo pa še zato, ker so bile Vrane letos izpostavljene kot knjiga, ki jo v okviru projekta Rastem s knjigo vsem sedmošolcem podarja država oz. Ministrstvo za kulturo in je moral ob tej priliki pesnik svoje početje »dodatno utemeljiti« mladim bralcem. Ponatis (24.000 izvodov!) Vran ima tako že spremno besedo avtorja z jasnim naslovom Zagovor vran. V našem pogovoru je vrane in Vrane »zagovarjal« tako:

Vrane sem zasnoval leta 1993, takrat je

nastalo kakšnih dvajset pesmi, nekatere sem potem porabil za to knjigo, ostale pa sem napisal leta 2006. Vrane so torej ljubezen, ki se vrača, ali pa se je vsaj še enkrat vrnila. Lahko rečem, da je bila potrpežljivost knjigi v prid, saj sem lahko pesmi, ki so tako dolgo čakale na objavo, gledal bolj od daleč in jih boljše popravil. Nastala je torej zbirka tridesetih pesmi, nastale so vrane na 30 načinov, vendar vseeno ne poljubnih načinov. V knjigi je možno iskati totaliteto, kot se temu po hegeljansko reče, knjiga pretendira na to, da pokaže ves vranji in temu pripaden človeški svet. Zavedam se, da se to, da sem spisal takšne knjige, od strani vidi malce čudaško. Zlasti morda mladim bralcem. Pravzaprav gre za ambicijo, da se napravi vrane, ki jih ljudje gledajo postrani, ker jih imajo za škodljivce, bolj simpatične. Želel sem jih približati in rehabilitirati, želel sem, da bi otroci vrane, in potem še druga bitja, vzljubili. Sam nisem bil deležen posebnega pouka ljubezni do narave. Živel sem v svetu, kjer se je strogo ločilo, kaj je za človeka koristno in kaj ne, in v tem svetu, kjer je moja generacija dobivala merila, do nekoristnega nismo gojili sentimenta. Nekoristno se je preganjalo, zavračalo, kvečjemu še pomilovalo. In enako kot živalim se je dogajalo ljudem, maloumnim, pijancem, božjastnim.

Zato sem čutil nek poseben dolg, saj je treba reči, da je bil tudi avtor teh ljubeznivih pesmi o vranah v otroških letih precej neusmiljen do nekoristnih živali. Spomnim se, da sva z mamoo preganjala miši iz drvarnice, da je to bilo kruto, pa tudi neka družina srakoperjev je slabo končala pod mojo roko. To je težko breme, ki se ga odrasel človek, ki že bolj vidi, kaj je prav in kaj ne, rahlo sramuje in poskuša storjeno popraviti.

V krščanski tradiciji je vrana še posebej slabo zaznamovana, povezana je s smrtjo – najbrž zaradi barve in oglašanja ...

Seveda, 'krakal bo, ne žaloval', pravi Murn ...

Ja, slovenska pesniška »ptičja tradicija« vas je sploh zanimala, v Baladi, kraški, prileti v jesenski tihi čas vran Srečko na Kras ...

Privoščil sem si demontažo balade, namreč ta Kosovelova *Balada*, ki je že 60 let v vseh berilih in velja za ne vem kako dobro pesem, to pač ni. To je šibka pesem, kar se vidi po tem, da se zadnji verz ponovi, ker pač nima prave poante. To, da brinjevka obleži, je pač premalo za balado. In se mi je prijazno ponudila prilika, da pokažem, da moj vran (ki mu je ime Srečko) – zbeži! In ni nobene balade.

Ob zlovesčosti veljajo vrane predvsem za brihtne ptice ...

Simpatične so, ker so tudi hrabre. Ampak kaj čemo zdaj o tem govoriti, to se ve tudi iz prirodopisa. Res je, da so v knjigi lastnosti, ki se nanašajo na vrsto, plod opazovanja narave. Vrane se ne pustijo in branijo svoj teritorij, tudi pred mnogo večjimi kragulji. No, sem ravno izvedel, da so se v mojem rojstnem kraju, Preboldu, zadnja leta naselile štokrlje, vendar le na enem bregu Bolske, drugega so očuvale vrane ...

Ob odločitvi, da prejmejo vaše Vrane vsi slovenski sedmošolci, so nekateri vnaprej dvomili v smiselnost »projekta«, češ da mladi niso dovzetni za poezijo ...

Radoveden sem, kako jo bodo sprejemali, zlasti ker se tisti, ki se ukvarjajo z literaturo za mlade, malce praskajo za ušesom in pripovedujejo, da je to knjiga za odrasle. Jaz sicer natančno vem, da je to tudi knjiga za odrasle, zakaj tudi ne, saj so verzi profesionalno napisani, pesmice so dobro šivane in zbite, sem pa seveda trdno prepričan, da je to treba ponuditi mlajšim ljudem. In sicer letnikom, ki še nimajo posebnih preokupacij

s svojimi sentimentalnimi čustvi, knjigo je treba umestiti v predpubertetno obdobje, ker so takrat mladi še 'kritični realisti', obrnjeni v svet in narodo. Pa še nekaj je: rahlo staromoden sem in se mi zdi, da mora biti vzgojni smoter za mlade ljudi tako obrnjen, kot je to znal povedati stari humanist Jan Amos Komenski. Rekel je namreč, da mora šola naučiti vse ljudi vsega znanja. Nočem se odpovedati idealu harmonično razvitega človeka – otrokom je pač potrebno razviti čutila za vse vrste umetnosti, zlasti za literaturo, glasbo in likovno umetnost, od tod dalje pa tudi vse ostale umetnosti. Zelo sem zavzet za to, da se otroke nauči brati tudi poezijo, seveda pa je še slabše poskrbljeno za dramatiko ...

No, z vašo knjigo bodo mladi zdaj lahko rasli ...

Projekt ima odličen naslov. Knjigo, s katero naj bi rasel, moraš imeti doma, da jo lahko večkrat vzameš v roke in ob njej meriš, koliko si zrastel. Seveda mi je všeč, da so bile *Vrane* izbrane. Všeč mi je zaradi otrok pa zaradi vran tudi.

Ste že slišali uglasbitev Pravnukovega ljubezenskega smsa v izvedbi raperja in urednika Boštjana Gorenca – Pižame?

Hm, ravno sem izvedel, da to obstaja, in moram reči, da sem divje slabe volje predvsem zato, ker me ni nihče nič vprašal. Sicer pa so bile *Vrane* že uglasbene, leta 1994 je to naredil dr. Urban Koder za radijski kabaret. Spomnim se recimo, kako perfektno je uglasbil *Eskadriljo* (pesmica o vranjih letalskih veteranih in starih kameradih, op. p.), uporabil je nek ruski letalski marš ... Kar me je zdaj opomnilo, da moram kaj povedati še o ilustracijah Matjaža Schmidta, ravno ilustracija ob *Eskadrilji* se mi zdi najboljša, ker tako izvrstno prikazuje dinamiko s tem, da nekatere ptice niso čisto v kadru ... Nasploh so ilustracije narejene verno realistično, skoraj kot za kakšno

prirodopisno knjigo, in nimajo počlovečevalnih fint kakšnega Disneya, vseeno pa so diskretno napravljene tako, da na nek svoj način ilustrirajo vsako pesem posebej in da imenitno ponazarjajo duha knjige. Preprosto sem imel blazno srečo, da je prišlo do dogovora in sodelovanja.

Petra Vidali

Večer, sreda, 17. 9. 2008, stran 14

ZA ODRASLE TAKE SORTE, KOT SEM JAZ

Anja Štefan: »Res dobra pravljica ne nastane čez noč in ne nastane prepo-gosto. Zelo se veselim, ko mi uspe, a to ni vsak dan, ne vsako leto in tudi ne na vsaka tri leta.«

Štiri črne mravljice so, predvidevam, povsem »vaše«, vaš motiv, brez podlage v tradiciji, ljudski ali avtorski?

Štiri mravljice so – vsaj ta del, ki je objavljen v knjigi – nastajale kot zelo hitri prebliski. Nisem sedela in oblikovala in oblikovala, temveč so se zapisovale na papirčke, v nočni omarici, kopalnici, delovni sobi ... In bile so mi v čisto veselje. Pride prvi stavek, začneš napredati, potem pa sem velikokrat pustila, da me je kar rima vlekla naprej k pomenu. Ustvarjanje je bila zelo hitra in zelo nepredvidljiva hoja v neznanu.

Omenili ste rime. Vašo pisavo v Mravlji-cah je res težko zvrstno opredeliti, ne gre za pesmi v prozi niti za poetično prozo, še najbližja se zdi »rimana proza« ...

Rim mi ni težko slišati, dobro se znajdem v njih. Lepo mi je tudi, da besedilo nosi naprej nek ritem, na to pazim tako pri pesmicah kot zmeraj bolj tudi pri prozi. Pri prozi seveda na drugačen način. Pri prozi je ta ritem na nek način manj urejen, ampak kljub vsemu tak, da naj bi besedilu pomagal. Pri Mravlji-cah je to še posebej izrazito pri dialogih, ki so včasih pisani čisto kot verzifikacija.

Otrokom takšna forma gotovo pomaga pri »osvajanju« literature ...

Pri pesmicah gotovo. Posebej mlajši imajo radi besedila, kjer jih nosi naprej skozi pesem že sama zvočna urejenost in ne samo pomen. Zelo majhni otroci sledijo pomenu šele v drugi vrsti. Včasih recitirajo pesmice tako, da nekaterih besed sploh ne izgovorijo prav, pomena torej ne lovijo, pesmico pa kljub vsemu odrecitirajo do konca. Pri pravljicah vidim, da jim je všeč ubeseditvev, ki je tekoča, ki se ne spotika zaradi prekomplicirane izbire in postavitve besed in naporne skladnje. Ne vem pa, ali je tako tudi pri *Štirih črnih mravlji-cah*. Črne mravljice so malo bolj hermetične kot moje druge pravljice. Ko sem jih poskušala brati na svojih gostovanjih po šolah, sem imela občutek, da puščajo prostor bolj odprt. Otroci se težje kar takoj odzovejo. Veste, te mravljice sem pisala zelo zelo sama zase in jih nisem nameravala objaviti. Zgodile so se v obdobju, ko sem pisala razmeroma malo in zato tudi malo objavljala. In ko so me urednice na *Cicibanu* prosile, naj jim pošljem kaj 'sodobne avtorske proze', sem rekla, da nimam nič in da tisto, kar zdaj pišem, mogoče ne bo pravo, in sem jim nekaj mravlji-c poslala kot izgovor, da bi mi verjele. Preprosto se mi je zdelo, da te mravljice niso za otroke, da so morda za odrasle take sorte, kot sem jaz. Vseeno so se dovolj pogumno odločile za objavo, najprej na *Cicibanu*, potem še urednik Andrej Ilc. Pravzaprav je njegovo maslo, da je knjiga izšla, in ne moje. Ko sem mu rekla, da se mi črne mravljice še pišejo, je rekel: dobro, bomo pozneje izdali knjigo za odrasle, tote pa dajmo vnaprej.

Tematika mravlji-c pa seveda je tradicionalno vaša: prijateljstvo, pripadnost, srce, pomoč, navihanost ... »Kdor gleda z vso širino srca, ta ne pozna meja ...« Samemu sebi seveda ne moreš uiti. Seveda mi je všeč spisati zraven kakšno tako modro, ampak v Mravlji-cah je to

tudi malo ironično ali pa se vsaj ne sliši duhovno privzdignjeno.

Seveda, v vaši literaturi niso »modrosti« nikoli izrečene ne z vzdignjenim prstom ne z osladnostjo. Sodelovali ste že z mnogimi ilustratorji, Zvonko Čoh pa se mi zdi, z mešanico prisrčnosti in duhovitosti, prav posebej primeren za Mravljice. Ste zadovoljni?

Popolnoma. Mislim, da sva si z Zvonkom kar všeč, čeprav naju marsikdo ne bi dal skupaj. Dobro je, ko sva kot človeka eden z drugim in ko sva v knjigah eden z drugim. Rada imam njegove ilustracije, delujejo mi tako, kot da bi nastale mimogrede, pa hkrati zelo zares. Kot da bi se malo igral, potem pa nastane nekaj dobrega.

Vaše knjige so bile že večkrat nominirane, in tudi nagrajene, kot slikanice, pri nagradah, kjer šteje samo besedilo, tudi pri večernici, pa so »otroške stvari« večkrat prezrte; četudi so izvrstne, so »majhne«. Avtorji za otroke padete v nek vmesni prostor, luknjo ...

Jaz ne želim misliti, da spadam v luknjo. Mislim, da bi morala biti večernica za vse. Mislim, da bi tisti, ki so v žiriji, morali biti dovolj široki, da bi uspeli začutiti eno in drugo. Občutek imam, da je književnost, ki je pisana za mladostnike, bliže tisti za odrasle in jo odrasli zato lažje sprejemajo. Pa še besedilo je po dolžini bolj reprezentančno. A to seveda ne sme biti merilo. Sama jasno vidim, da res dobra pravljičica ne nastane čez noč in ne nastane prepogosto. Zelo se veselim, ko mi uspe, a to ni vsak dan, ne vsako leto in tudi ne na vsaka tri leta.

Za konec na začetek: štiri ni tradicionalno pravljичno število. Se je tako seštel, ker ste v kakšni zgodbi preprosto potrebovali štiri junakinje, je naključje?

Nikakršnega naključja ni. Tukaj smo skoraj na meji z realizmom: imam tri

zelo dobre prijateljice in te štiri črne mravljičice smo pravzaprav me. Nekatere od zgodbic se navdihujejo pri tem, kar se nam je res zgodilo, druge pa so 'padle iz nič'.

Petra Vidali

Večer, petek, 19. 9. 2008, stran 12

ČLOVEŠKI SVET

JE ŽE DOLGO NA PSU

Dim Zupan: *»Bi se pa lahko vprašali obratno: Kaj pa če so člani žirije vsi po vrsti ljubitelji živali, ki padajo na takšne teme?«*

Zdi se, da vam gre vživljanje v pasjo psihologijo (kakor si jo pač lahko predstavljamo), presneto gladko ... Ampak postopek je najbrž težavnejši kot rezultat?

Niti najmanj si ne domišljam, da vem, kako razmišljajo živali, v našem konkretnem primeru kuža Hektor. Sem pa gor rasel obkrožen z živalmi, tako da sem imel priliko opazovati, kako se odzivajo na zunanje dražljaje. Ugotovil sem, da čustvujejo na podoben način kot mi ljudje, pa naj se to še tako čudno sliši. Svojih čustev sicer ne morejo izražati z besedo, se pa zato poslužujejo drugih prijemov, npr. z oglašanjem, značilnim premikanjem telesa in repa in z obrazno mimiko. Pasjeljubci že samo ob pogledu na izraz na obrazu svojega ljubljence ugotovijo, kakšne volje je. Pri naših štirinožnih prijateljih opazimo skoraj vse tako imenovane človeške lastnosti, od ljubezni, sreče, žalosti, jeze, miroljubnosti do ljubosumja, potuhnjenosti, zahrbtnosti, zvižavnosti ali napadalnosti. In po značajih so si tako različni kot mi. Spominjam se, da mi je nekoč sosed rekel o svojem zelo hudem nemškem ovčarju, ki ga je kot čuvaja imel spuščenega na vrtu: 'Veš, kadar kaka, ima pa vedno mil izraz na licu.' Vsa ta spoznanja upoštevam pri svojem pisanju. Pa še nekaj se mi zdi pomembno: k dobremu izdelku

pripomore tudi piščeva ljubezen do živali in če mu uspe odnose med ljudmi in živalmi prikazati tudi na humoren ali vsaj hudomušen način.

Pasja perspektiva seveda sproža potujitveni učinek (tako kot včasih striktna otroška perspektiva ali perspektiva posebnih živali). Odrasli in sploh človeški svet je iz takšne perspektive demitiziran, vidimo, kako je pravzaprav na psu ... Je bila takšna potujitev že v izhodišču pisanja ali je »samo« posledica?

Ta potujitveni učinek se mi zdi bolj prisoten pri igralcih, ki se morajo pri svojih stvaritvah vživeti v like, katere predstavljajo. Pri nekaterih gre to tako daleč, da like dobesedno živijo tudi ob prostem času, dokler traja predstava ali snemanje. Sam k snovanju junakov pristopam bolj racionalno. Kar se tiče vživljanja v živalske like, pa se moramo zavedati, da vseskozi pripovedujemo zgodbo o nas samih, pa čeprav skozi živalska usta. Res se odpirajo novi vidiki, do problemov lahko pristopamo z drugih zornih kotov, poseben privilegij je, če junak, v našem primeru Hektor, razmišlja v prvi osebi, ampak kljub vsemu razgrinjamo našo sliko.

Potujitev se dogaja domišljjsko, torej se zgodi sama po sebi, pazim predvsem, da začrtam jasno linijo značajem in da se zgodba odvija kolikor toliko logično in dinamično. Odrasli in sploh človeški svet je tudi iz moje perspektive že kar nekaj časa demistificiran, pravzaprav je na psu.

Ob vašem Hektorju imamo letos med nominiranci tudi Fritzeve vrane pa štiri mravljice Anje Štefan. Se vam zdi, da je takšna osredotočenost na živalski svet v mladinski književnosti stalnica ali pa ji trenutno še posebej botruje, recimo, ekološka zavest? Morda pa zasičenost z zgolj človeškim?

Osredotočenost na živalski svet in z njo povezana personifikacija živali je ne-

prekinjen proces, odkar ljudje obstojajo. Dogaja se vsak dan v otroških in dnevnih sobah pa po dvoriščih in vrtovih, zato je povsem naravno, da tudi pisatelji posegamo po tej tematiki. Od Ezopa naprej lahko naštejemo vrsto del, ki jim je to odlično uspelo in so postala mladinska klasika. Pri sebi ne zaznam nobenega drugega vzroka, kot ustvariti čim bolj prepričljivo delo. Bi se pa lahko vprašali obratno: Kaj pa če so člani žirije vsi po vrsti ljubitelji živali, ki padajo na takšne teme? Seveda, bolj za šalo.

Najbrž precej nastopate po šolah ... Kakšna je situacija: berejo Hektorja? Berejo karkoli? In ali razumejo, da jim lahko pes pove o ljudeh več, kot si med seboj lahko povemo sami?

Povratne informacije, odziv bralcev je zame najdragocenejši podatek, ki pa do mene prispe bolj poredko in še takrat sramežljivo. Kadar le morem, se odzovem na povabilo in tako dokaj redno obiskujem šole po vsej Sloveniji. Vtisi so različni, povprečno dobri, ponekod odlični, veliko je odvisno od mentorjev. Žal je tako, da si zaradi finančnih omejitev šole ne morejo privoščiti vseh mojih knjig, pa se potem pač osredotočimo na tiste, ki se znajdejo v šolski knjižnici. Opazil sem tudi, da se učenci neradi pogovarjajo o prebranih delih, bolj jih zanimajo tista sveža in ona, ki so še v snovanju, pa zato ne težim z nadležnimi vprašanji. Mladih bralcev nikoli ne podcenjujem in sem prepričan, da dojemajo več, kot jim odrasli pripisujemo. Kar zadeva bralnost, pa se lahko opremo na statistiko: v nižjih razredih si učenci izposojajo v šolskih knjižnicah povprečno triindvajset knjig na leto, v osmem razredu pa le še šest.

Petra Vidali

Večer, petek, 19. 9. 2008, stran 12

ODMEVI NA DOGODKE

Meta Grosman

BRALNA PISMENOST ZA VEČKULTURNO DRUŽBO Okrogla miza Bralnega društva Slovenije

Na mednarodni dan pismenosti, 8. septembra, Bralno društvo Slovenije (BDS) vsako drugo leto organizira okroglo mizo v Štihovi dvorani Cankarjevega doma. Na letošnji okrogli mizi je BDS želelo obravnavati sodobne potrebe po bralni pismenosti v novih okoliščinah večkulturnih družb. Bralna pismenost je že dolgo v središču pozornosti mednarodnih organizacij in nacionalnih šolskih sistemov, saj v času, ko so Zemljani ves dan potopljeni v neprenehni tok informacij, ni več mogoče spregledati pomena pismenosti za posameznika in celotno družbo. Raziskovalno zanimanje za pismenost hkrati raste iz nepričakovanih mednarodnih pregledov ravni bralne pismenosti pri posameznikih in celotnih jezikovnih skupnostih, ki so opozorili na pogosto pomanjkljivo raven pismenosti in celo na upadanje bralne pismenosti. Združeni narodi so zato obdobje med leti 2003 in 2012 proglasili za desetletje pismenosti, leto 2008 pa razglasili za leto jezikov. Evropska unija je leto 2008 razglasila za leto medkulturnega dialoga, Velika Britanija pa dodatno še za leto branja. V Sloveniji letos praznujemo petstoletnico rojstva Primoža Trubarja, ki se je že v svojem času zavedal pomena posameznikove pismenosti. Gospodarsko razvite družbe ugotovljajo, da je visoka pismenost glavni dejavnik njihove

uspešnosti, vedo pa tudi, da bo prihodnja družba znanja terjala še višjo pismenost in pismenost v več jezikih, ki bi vsem omogočala potrebno vseživljenjsko učenje. V razvitih državah zato odnos vlad do državljanov ocenjujejo prav po tem, kako dejavno si prizadevajo za višjo pismenost vsega prebivalstva. Spremenjene okoliščine in potrebe pa odpirajo nova vprašanja o pismenosti, ki bi jim BDS morala posvečati svoja posvetovanja in okrogle mize.

Matjaž Kmecl je v svojem prispevku »Primož Trubar in slovenščina« z nove perspektive osvetlil širino Trubarjevega delovanja in pomen njegovega dela za slovenščino in slovensko kulturo. Opozoril nas je, »da smo do Trubarja Slovenci premogli le nekaj osamljenih, v samostane zaprtih rokopisov, on pa je ustvaril skupni slovenski jezikovni standard, knjižni jezik – domala iz nič, nas utiril kot narod v sodobno evropsko kulturno zgodovino, uvedel tisk, spodbudil splošno opismenjevanje.« V času, ko je znal le malokdo brati ali celo pisati, je že v uvodu k prvemu delu *Postile* 1558 spregovoril o pomenu branja. Kmecl je posebej izpostavil Trubarjevo teološko utemeljitev slovenskosti, saj je po svetem Pavlu podobno kot drugi reformatorji bil prepričan, da so vsi jeziki nastali po božji volji in zato Najvišji ni ločeval

med njihovimi pomembnostmi. Trubar je s tem povzdignil slovenščino v status božjega jezika, jezikovne kršitve in zanemarjanje pa posredno degradiral v greh, saj je prestopek zoper jezik hkrati prestopek zoper božjo voljo. Spoznanja o Trubarjevih izjemnih dosežkih za slovenščino, nas morajo vsak dan spominjati, da sta pismenost v materinščini in sama materinščina vrednoti in razkošje, ki ju moramo razvijati in ohraniti za prihodnje generacije.

V svojem prispevku »Hrepeneti ali dočakati – zunanjetrgovinska bilanca sodobne slovenske literature« je **Slavko Pregl** spregovoril o težavah, s katerimi se danes, pet stoletij po Trubarju, srečujejo slovenska književna besedila na medkulturni poti v obliki prevodov k bralcem, ki govorijo druge jezike, na evropsko in globalno knjižno tržišče. S prepričljivimi številkami, ki kažejo na mačehovski odnos države do slovenskih pisateljev in pomena njihovega dela, se je vprašal, kako je mogoče, da je »dežela, ki se hvali, da se je med velikimi svetovi obdržala zaradi svoje kulture,« danes realno pozabila na kulturo. (Celotno besedilo Preglovega prispevka je bilo 12. 9. 208 objavljeno v *Mladini*.)

Lucija Čok je v svojem referatu »Jezikovne rabe in stališča do jezikov učencev osnovne šole narodnostno mešanih okolij« predstavila nekatere rezultate svoje eksperimentalne raziskave, v katero so bili vključeni osnovnošolci, ki se v šoli in zunaj nje srečujejo z različnimi oblikami dvojezičnosti in večjezičnosti. Raziskave, ki preučujejo dejansko stanje in realne učence, praviloma odpirajo zanimiva vprašanja o vzrokih za ugotovljeno stanje, za nezaželene pojave dejanskega stanja in o možnostih za njihovo preseganje. Preseganje današnjega razumevanja potreb po vključevanju medkulturnih sestavin v razne ravni izobraževanja pa je bilo tema prispevka **Andreje Barle Lakota** z naslovom »Odprta vprašanja

vključevanja medkulturnega dialoga v kurikulum.« Potrebe po sodobnem vključevanju medkulturne vzgoje za medkulturni dialog je obravnavala s stališča prihodnjih potreb vseh ljudi po boljšem medsebojnem in medkulturnem razumevanju, kot jih razkrivajo najnovejše študije o novih okoliščinah delovanja v globalni družbi. Upanje v bolj sodobno usmerjeno izobrazbo po meri današnjih mladih in njihovih bodočih potreb po bolj kritični pismenosti odpira vprašanje, kdaj bodo novi učni načrti, sodobnejše usposabljanje učiteljev in vse naše šole kos izzivom nakazane bližnje prihodnosti.

Osrednje vprašanje okrogle mize o bralni pismenosti za življenje in delovanje v večkulturni družbi bo v prihodnosti terjalo vedno nove odgovore in rešitve. Sama sem poudarila, da je pri iskanju teh odgovorov **treba izhajati iz jasne in nesporne osrednje vloge materinščine kot jezika primarnega odnosa do sveta in soljudi**, razumevanja preteklosti ter načrtovanja prihodnosti in še bi lahko naštevali. Manj jasna je iz tega izhajajoča nujnost, da bi morali poskrbeti predvsem za tak pouk materinščine in bralne pismenosti, ki bi spodbujal pozitiven odnos do materinščine in omogočal prijetne izkušnje z branjem. S pozitivnimi šolskimi in bralnimi doživetji bi morali spodbujati željo po materinščini in njeno spoštovanje, ki bi vodilo do zanimanja za slovensko književnost kot bistveno sestavino lastne kulture. Le s spodbujanjem zanimanja, pozitivne samopodobe in prepričanja učencev, da svojo materinščino lahko uspešno uporabljajo, bi lahko priljubili leposlovno branje in slovenska umetnostna besedila.

K razvijanju učenčevega pozitivnega odnosa do materinščine usmerjen pouk se zdi še posebej pomemben ob vedno močnejši globalizaciji in večkulturnosti, ki jo poraja vse večja zemljepisna gibljivost posameznikov in mednarodna

komunikacijska povezanost. Sodelovanje čez meje lastne jezikovne skupnosti in kulture je vse bolj pogosta sestavina človeške izkušnje vseh Zemljanov, saj gospodarski, politični in družbeni tokovi širijo stike med različnimi kulturami in jeziki, z njimi pa tudi potrebo po sporazumevanju v več jezikih. V evropskem letu medkulturnega dialoga so bila na to temo organizirana številna posvetovanja, na katerih pa so bili stiki med kulturami največkrat predstavljeni brez njihove bistvene jezikovne in večjezične razsežnosti, ki je nujna za razumevanje njihove osnovne dinamike. Osmišljeno delovanje v večkulturnih družbah namreč praviloma predpostavlja tudi pismenost v več jezikih. Bralna pismenost v več jezikih je nujnost v sleherni družbi znanja, saj šele pismenost v več jezikih omogoča danes vsakomur potrebno branje in vseživljenjsko učenje. Ta spoznanja so v Evropi pripeljala do več desetletnih prizadevanj po taki organizaciji jezikovnega pouka, ki bi čim več državljanom Evrope omogočil pismenost v več jezikih oz. večjezično pismenost za sporazumevanje z govornici različnih jezikov in nemoteno družbeno in gospodarsko delovanje preko meja jezikovnih skupnosti. Čeprav si na osebni ravni vsakdo želi biti pismen v čim več jezikih in ima po *Splošni deklaraciji o jezikovnih pravicah* (Barcelona 1996, slov. prevod 1999) pravico do večjezične pismenosti in izbire jezika, si moramo zastaviti vprašanje o razmerjih med jeziki in o njihovih rabah v različnih okoliščinah. Kadar so nepojasnjena, se ta vprašanja srečujejo z nerazumevanjem.

Dokler govorimo o bralni pismenosti v več jezikih kot eni izmed štirih sestavin sporazumevalne zmožnosti, to vprašanje ni tako aktualno, saj je branje kot interakcija z besedilom izrazito individualna dejavnost. Družbene razsežnosti dobi šele na ravni uporabe prebranega in razumljenega za različne oblike delovanja. Nihče namreč ne dvo-

mi, da je za uspešno strokovno delovanje potrebno brati in razumeti besedila v več jezikih. Oblika in raven znanja jezikov za razumevajoče branje pa se ravna tako po individualnih zmožnostih kot tudi po naravi in zahtevnosti besedila ter zastavljene naloge. Zaradi nepredvidljivega števila spremenljivk ni smiselno iskati posplošitev. Pri branju v tujih jezikih je, kot pri vseh stikih s tujimi jeziki, vedno prisotna tudi medkulturna razsežnost, brez upoštevanja katere ni mogoče doseči resničnega razumevanja. Strokovnjaki, ki se ukvarjajo z medkulturnim sporazumevanjem na kratko pravijo, da je za razumevanje te razsežnosti pri vseh oblikah medkulturnega sporazumevanja potrebna medkulturna zmožnost. Le-ta je zaradi časovnih omejitev še pomembnejša za govorne in slušne rabe jezika ter za pisno rabo, pri kateri ne moremo neposredno slediti razumevanju naslovnika. Novi učni načrti iz leta 2008 zato predvidevajo razvijanje medkulturne zmožnosti tudi pri slovenščini, medtem ko imajo učni načrti za tuje jezike že precej daljšo tradicijo s spodbujanjem medkulturne zmožnosti.

Številna letošnja posvetovanja v zvezi z Evropskim letom medkulturnega dialoga so razpravljala o mnogo- oz. večkulturnosti (ali kar o multikulturalizmu) ter pozabila na bistvene razlike med večkulturnostjo in medkulturnostjo in na vedno prisotno jezikovno razsežnost medkulturnih stikov ter za razumevanje te potrebno medkulturno ozaveščenost in zmožnost. Najbolj na splošno medkulturno zmožnost opredeljujejo kot sposobnost učinkovitega sodelovanja/ sporazumevanja z ljudmi iz kultur, ki jih zaznavamo kot različne od lastne kulture. Različnost vsaj v teoriji razumejo in ugotavljajo po prisotnosti kulturno posebnih lastnosti in vidikov, npr. prepričanj, navad, obnašanja in vrednot v besedilih in pri sporazumevanju. Ko govorimo o kulturno posebnih značilnostih

besedil iz tujih kultur, se moramo najprej vprašati o zaznavanju takih lastnosti. To nikakor ni samoumevno, kulturno posebne lastnosti so namreč pogost izvor nerazumevanja, saj domač jezik in v njem utelešena kultura delujeta kot zaznavni filter, ki ne prepušča neznanih pojavov in konceptov iz drugačnih/tujih kultur ter povzroča njihovo asimilacijo na lastno kulturo. Do asimilacije prihaja že zato, ker tujim besedam in konceptom bralci pripisujejo v domači kulturi usvojene pomene in vrednote. Postopke take asimilacije so pri branju besedil iz nepoznatih kultur prepričljivo eksperimentalno dokazali že davnega leta 1932.

Poleg tega pa gre sodobno sporazumevanje razumeti kot načrtovano govorno dejanje, kjer tvorec besedila ne izbira samo vidikov obravnavanega predmeta, marveč ubeseditev uravnava glede na cilj, ki ga želi doseči, in na lastno presojo sprejemljivosti pri naslovniku in primernosti v danih okoliščinah. Naslovnik pa k razumevanju besedila prispeva vse svoje kulturno pogojeno znanje, od poznavanja jezikovnega koda do izkušenj, tudi medbesedilne izkušnje, ki oblikujejo bralsko obzorje pričakovanj. Branje in sporazumevanje znotraj skupne jezikovne in kulturne skupnosti zato gradi na skupnem znanju in izkušnjah obeh udeležencev v sporazumevanju, tvorca in naslovnika besedila, ki govorita skupni jezik. Pri medkulturnem sporazumevanju med govorniki različnih jezikov in pripadnikov različnih kultur in pri razumevanju besedil iz drugih/tujih kultur in jezikov pa ne smemo pričakovati niti skupnega znanja, prepričanj in vrednot niti skupne kulturne/besedilne izkušnosti. Nasprotno moramo pri branju in razumevanju tujih književnih besedil upoštevati dejstvo, da so bila prvotno napisana za bralce z bolj ali manj različnim obzorjem bralskih pričakovanj v drugačnem kulturnem okolju, medtem ko bralci zunaj takega kulturnega okolja

taka besedila lahko razumejo predvsem z zavestnim preseganjem omejitev s privzgojeno medkulturno zmožnostjo.

Da bi besedila iz tujih kultur kljub našemu različnemu obzorju bralskih pričakovanj čim bolj razumeli in brez asimilacije na lastne predstave spoznali tudi njihove kulturno posebne lastnosti, potrebujemo dobro razvito medkulturno zmožnost. Le-ta nam pri branju omogoča razumevanje drugačne človeške izkušnje in spoznavanje kulturne raznolikosti ter nas spoznavno in osebnostno bogati, s širjenjem obzorij pa nam omogoča tudi bolj kakovostne neposredne stike s pripadniki drugačnih kultur. Za razvoj medkulturne zmožnosti ob branju tujih besedil moramo najprej vedeti, da se kulture na različne načine, na različnih ravneh in v različnih sestavinah razlikujejo, te razlike so prisotne in zaznavne v besedilih kot znaki njihove kulturne umeščenosti. Vsa besedila tako vsebujejo splošno kulturne značilnosti in kulturno posebne lastnosti. Vendar kulturno posebnih razlik ne opazimo samodejno, opazne postanejo šele ob zavestnem iskanju razlik v primerjavi z lastno domačo kulturo, ki jo moramo čim bolj poznati in se k njej neprestano vračati za še boljše poznavanje ob vseh medkulturnih primerjavah. Brez kulturno splošnih značilnosti, ki so skupne več kulturam, bi nas tuje besedilo največkrat sploh ne pritegnilo k branju, prisotnost in količina kulturno posebnih značilnosti pa ga lahko naredita bodisi težje razumljivega ali bolj zanimivega zaradi izzivov drugosti in drugačnosti. Poznavanje obeh značilnosti besedil in sporazumevanja je tudi prvo izhodišče za razumevanje medkulturnih stikov in medkulturno ozaveščanje, ki je potrebno za razvoj medkulturne možnosti. Če namreč beremo tuja besedila brez pričakovanja kulturno posebnih značilnosti in zaznavanja besedilnih znakov njihove umeščenosti v drugačno kulturo, takih

značilnosti tudi ne zaznamo, vsaj ne dokler ne vzamemo v roke besedila iz zelo različne literarne tradicije, ki terja zavesten izstop iz domačega predstavnega sveta. Kulturno bližnje literature imajo več kulturno skupnih značilnosti, vendar kulturno posebne značilnosti zato niso nič manj pomembne, prav nasprotno, bralcu lahko pomagajo razviti občutljivost za take značilnosti. Pripravljenost opaziti in uzaveščati kulturno posebne razlike pa ni pomembna samo zato, da se pri branju tujih besedil izognemo nepotrebemu prilaščanju besedila z asimilacijo na domačo kulturo in ga bolje razumemo, marveč tudi za razvoj medkulturne občutljivosti. Nesporazumi in spori med pripadniki različnih kultur, prepričanj itn. niso posledica kulturnih razlik samih po sebi, marveč nastajajo prav zaradi nezmožnosti in nepripravljenosti videti in razumeti take razlike.

○ ○ ○

Po prvih spoznanjih, da v drugih besedilih in kulturah ni vse tako kot v naši domači, lahko medkulturno ozaveščenost poglobljamo s preučevanjem razlik na jezikovni ravni in s primerjavami z domačo kulturo. Preučevanje razlik na jezikovni ravni predpostavlja osnovno jezikovno ozaveščenost, ki nas navaja k spraševanju o vlogi in funkcijah jezikovnih rab ter k opuščanju nerazmišljujoče samoumevnosti jezika. Zato le-to opisujejo kot občutljivost za jezik in zavestno razumevanje narave jezika in njegove vloge v človekovem življenju. Jezikovna ozaveščenost je hkrati tudi predpogoj medkulturne ozaveščenosti, ki se prav tako dogaja v jeziku in z jezikom. Jezikovnost jezika in v jeziki prisotne medkulturne razlike lahko razumejo že majhni otroci, če se vprašajo, zakaj imajo npr. Angleži za slovensko besedo 'roka' dve besedi 'hand' in 'arm', čeprav gre za isti del telesa. Ta razmislek jih pozneje vodi do spoznanja, da različni jeziki segmentirajo realnost na različne

načine. Prav tako pa posamezne pojave poimenujejo različno glede na posebne okoliščine in potrebe svojega življenja, zato imajo Eskimi več besed za sneg glede na posebne kakovosti snega, ki jih drugi jeziki lahko opisujejo samo z dodajanjem pridevnikov. Še bolj zapletene so razlike med pomenskimi polji posameznih družbenih pojmov, kot sta npr. prijatelj in družina. Čeprav sta slovenska beseda 'prijatelj' in angleška beseda 'friend' slovarski ustreznici, slovenski učenci in bralci od prijatelja pričakujejo veliko več kot ameriški bralci. Glede na svoja precej bolj bogata pričakovanja od prijateljev zato pripovedno osebo Holden v Salingerjevemu romanu *Varuh mlade rži* pogosto zaznavajo in ocenjujejo kot slabega prijatelja, njegove starše pa kot neljubeče. Šele boljše razumevanje kulturno pogojenih pomenskih polj prijatelja in prijateljstva jim pomaga razumeti, da Holden živi v okoliščinah, kjer drugače gledajo na prijateljstvo in tudi na družinsko življenje. Razumevanje medkulturnih razlik je še bolj zapleteno pri časovno in družbeno bolj oddaljenih besedilih. Brez temeljitega poznavanja zgodovinskega koncepta angleškega gentlemanstva in upoštevanja z njim povezanih družbenih okoliščin bralec ne izgubi samo bistvenih sestavin ironije in karikature, ki romanu Jane Austen *Prevzetnost in pristranost* omogočajo trajno zanimivost, marveč celo besedilo bere na ravni pripovedi o iskanju zakonskih mož. Šele ko kulturno posebne razlike dodobra spoznamo, jih lahko začnemo preučevati s stališča domače kulture, razumeti v primerjavi z lastno izkušnjo in spoznavati posebnosti medkulturnih stikov. Ne nazadnje nam to odpira tudi dialoški pogled, ki hkrati upošteva lastno in tujo/drugačno perspektivo in nam omogoča doživljanje kulturne raznolikosti kot vrednote, ki je le težko dosegljiva brez predhodne odprtosti za različnost.

○ ○ ○

Občutljivost in zanimanje za kulturno pogojene/posebne razlike in za njihovo medkulturno razumevanje, ki ju razvija medkulturna ozaveščenost, pa je tudi temeljna sestavina medkulturne zmožnosti, kot je potrebna za medkulturno sporazumevanje s pripadniki drugačnih kultur in z govorci drugačnih jezikov. Spoznanje, da so druge kulture drugačne, da ljudje v drugih kulturah ustvarjajo drugačne medosebne odnose in štejejo drugačne oblike obnašanja za primerne in sprejemljive, imajo različna prepričanja in verovanja, ter drugače vrednotijo posamezne stvari in izkušnje, naposled vodi tudi do spoznanja o kulturni pogojenosti z materinščino usvojene domače kulture in do spoznanja, da ne smemo posploševati lastnih predstav in pričakovanj ter jih pripisovati pripadnikom drugih kultur. To spoznanje nas hkrati opozarja na potrebo po poglobljenem spoznavanju lastne kulture in na za to potrebnem vračanju k lastni kulturi ter nujnem poznavanju primarnosti materinščine za sleherni odnos do drugačnega. Pri branju tujih besedil in medkulturnem sporazumevanju s pripadniki drugih kultur se moramo tako najprej spraševati o lastni kulturi in nato upoštevati njihove drugačne predstave in pričakovanja, se pravi moramo izhajati iz poznavanja obeh kultur v stiku.

V luči teh spoznanj postane jasno, da je medkulturna zmožnost jezikovno zelo zapletena zmožnost, saj pri medkulturnem sporazumevanju terja poznavanje lastne kulture in upoštevanje pričakovanj sogovorca z drugačnimi pogledi na svet in komunikacijskimi pričakovanji, zaradi česar je presoja sprejemljivosti in primernosti sporočila pri medkulturnem dialogu precej težja. Vendar pa prav ta zmožnost omogoča komunikacijsko preseganje nesporazumov in vzpostavljanje pozitivnega dialoga med govorci z drugačnimi pogledi, iz različnih svetov ter generacij in poraja strpnost in odprtost za drugačno. Skupaj z osnovno medkulturno ozaveščenostjo lahko to zmožnost razvijamo pri branju leposlovja in drugih besedil iz tujih kultur, če postanemo pozorni na njihove kulturno posebne značilnosti. Čeprav je pot od prvega pričakovanja kulturno posebnih lastnosti besedil pri branju in njihovega jezikovnega spoznavanja do medkulturne zmožnosti lahko zapletena in dolga, ne smemo pozabiti, da brez teh začetnih bralnih spoznanj in pripravljenosti za poglobljeno razumevanje ne moremo razviti uporabne medkulturne zmožnosti, ki omogoča uspešno sporazumevanje v večkulturni družbi, odprtost za sprejemanje raznolikosti in doživljanje različnosti kultur kot človeške vrednote.

SVETOST BESEDE PRI OTROKU

V okviru prireditev 13. dnevov knjige, ki so se od 21. do 24. aprila odvijali po vsej državi, je 21. aprila 2008 v prostorih Društva slovenskih pisateljev potekala okrogla miza, ki jo je organizirala Sekcija za mladinsko književnost. Poleg osrednjega gosta, prof. Livia Sossija z Univerze v Vidmu, so o svetosti besede pri otroku in odraslem razmišljali: pisatelj Marko Kravos, pisateljica Aksinja Kermauner, doktorica mladinske književnosti iz prof. Dragica Haramija, in pisateljica Janja Vidmar, ki je debato tudi povezovala. Objavljamo vsa razmišljanja, ki so bila posredovana uredništvu revije *Otrok in knjiga*:

MARKO KRAVOS:

Ko je Srečko Kosovel zapisal *Eno besedo bi rekel rad*, je imel v mislih čudež, ki ga lahko beseda naredi. Magija besede: če je nabita s tolikšno količino pomena, da zaobjame ves svet, postane svet ena sama resnica, identična s človekom, ki jo je izrekel. Ena beseda. Mar se je hotel Kosovel vrniti v prvobitni svet otroštva?

Ker samo tedaj, ob vstopanju otroka v svet se zgodi, da prva artikulirana beseda poimenuje vse to, kar sestavlja govoročevo obzorje, tako notranje kot zunanje – v celoti!

Sam akt oblikovanja glasov v točno določeno sekvenco, ki postane ime, beseda, pojem, je dejanje, ki človeško bitje konstituira kot družbeno bitje, a tudi kot bitje, ki lahko z jezikom in usti zareče – posvoji – obvlada duhovni simulaker sveta.

Najbolj sveta je beseda otroka. Z njo ne prenaša sporočila (hvalabogu nima zgodovinske zavesti!), z njo se ne skuša pollaščati sveta (brez ideologije je tako nemočen, da lahko le zaupa svoji sreči in človeškemu okolju!), ampak si z besedo svet na novo ustvarja, določa si svoje biološko okolje, opredeljuje sebe v prostoru in času, v katera vstopa. Otrok v svojo prvo besedo verjame, ker zaobjema vse tisto, kar je sam vložil v zvočno figuro. Ves svet, celotno, enovito resnico lastnega jaza. Izven jaza ni ničesar.

Začel sem s citiranjem pesnika: tudi pesnik išče primarno in dokončno be-

sedo. Eno besedo. Druga in tretja in vse nadaljnje besede so dopolnila, pridevki, ki povzročajo kompromisno prilagajanje pomenov prvobitne, okrogle prabesede: z obrazili, s stavčno zgradbo. – Sfera vesolja potlej ni več enovita in celovita.

Zato teži poezija k zbitosti, hoče postati kozmos iz energije imen, ki sestavljajo božje in sveto. Onkraj zavesti in logosa, ki sta spremenljiva in spreminjalna.

Otrok nima ne spomina, ne zavesti, ne veččine urejanja sveta s pametjo. On si svet ustvari z besedo. Z besedo vdiha in izdiha svet.

V starih pravljicah je še nekaj prabesed. Abrakadabra na primer.

V pravljicah nastopajo – živijo z besedo ne samo pravljичne osebe in bajeslovna bitja, prav tako zgovorne in stvarne so v otroškem vesolju tudi živali, zvezde, stoli, kamni, vrtnice in fižolčki, zarja in strah, zmaj in smrt.

V tem smislu je beseda sveta. Vzpostavlja magično obdobje sveta, ko je mogoče vso pojavnost izvesti na en znak. Znak je zrak, ki ga dihamo, neviden. Opna, v kateri čas in materija dobita svojo florescenčno moč, glas.

Abrakadabra je atom. Nedeljivo počelo osebka. Brez osebka je vse nič in vseobsežna tema.

Osebek je otrok, ki izreče besedo: lahkoverno, vraževerno in čarodejno. Posvečeno torej.

Okrog te besede se naredi obstret. Ko svetniški soj besede ugasne, ni več ne

sveta pravljice ne sveta poezije. Je tako življenje sploh še naše?

AKSINJA KERMAUNER:

Na eni strani funkcioniram kot uporabnica besede, na drugi pa kot njena tvorka.

Kot bračka svetosti besede ne dojemam v religioznem smislu, pač pa kot kar najbolj pristen in najgloblji dotik z drugimi umi ter s svetovi, ki si jih ti umi izmislijo. Ne iščem toliko semantičnega pomena besed, raje okušam občutke, ki jih besede sprožijo v meni. S tem občujem z besedo, sem njena ljubimka in zaveznica.

Kot pisateljica skušam prenašati svoje videnje sveta drugim. Ko izbiram jezik, v katerem naj bi se izražali moji najstniški junaki, navadno kar sami spregovorijo in se ne pustijo kaj dosti usmerjati, saj so le tako avtentični. Vsekakor pa zagovarjam nek nivo knjižnega jezika, ki se nikoli ne bi smel potuhniti ali celo izgubiti.

Če zapišem, da je beseda tisto temeljno, na čemer sloni večina komunikacije, pa naj gre za neposredno medčloveško sporazumevanje ali za prenašanje izkušenj iz kulturne tradicije, to velja še toliko bolj za slepe in slabovidne. Za njih je beseda res sveta v svojem najglobljem pomenu. Je nosilka informacij, pomenov, skritih intonacij, čustev, tudi vsega tega, kar si videči prenašamo po vizualni poti. Je njihova temeljna vez s svetom, z drugimi. Z njeno pomočjo so slepi lahko na najvišji možni način integrirani v družbo videčih, in to precej bolj kot npr. gluhi. Beseda jih dela enakovredne polnočutnim.

JANJA VIDMAR:

Najprej je bila Beseda.

Mogoče zato ostaja vezni člen med človekom in božanstvom. Svetost be-

sede predstavlja središče in svetlobo. Sama beseda svetloba ima isti koren kot beseda svetost, pa tudi svet, konec koncev beseda je ustvarila svet, svetloba pa je tista, ki ga je razkrila. Beseda je svetloba, njena moč je neverjetna, saj zaobjema vse razsežnosti bivanja. Da bi razumeli konotacijo svetosti besede, se moramo zavedati, da je njen pomen vezan na kolektivnega duha, na zavest skupnosti, družbe, ki jo definira. Besede so v službi sporazumevanja, v službi gradnje povedi, jezika, ki je nosilec tako posameznika kot tudi naroda. Sporazumevanje ni preprosta večšina, temveč odraz človekovega duha in osebnosti. Četudi odmislimo religiozno konotacijo, ostaja svetost besede tisto abstraktno v sklopu minljivosti materije oz. smrtnosti človeka.

Seveda tako besede kot jezika ne more biti brez domovine in brez korenin. Beseda mora izraziti najvišje, kar zmore posameznik znotraj družbe in istočasno družba kot celota. Pisatelj je tako pooblaščen, da ohranja svetost besede in razvija njene sporazumevalne ter literarnoestetske razsežnosti. Zato jezik v mojih delih vse bolj ponazarja neke vrste grafično ilustracijo vsebine. Na eni strani mi besede pomenijo poimenovanje snovne stvarnosti, na drugi pa grafično, skorajda vizualno sredstvo za kreiranje literarne stvarnosti. Možnosti oziroma razsežnosti besed se mi zdijo v okviru jezika kot skrajno žive tvorbe neomejene. Resda medtem ko pišem, tudi sama ne preiščujem več o naslovniku oziroma bralcu, saj me jezikovna sredstva okupirajo do te mere, da nenehno iščem nove načine za združevanje na videz nezdržljivih besednih zvez, skovank, primer in podobnega. Morda tudi v tem segmentu tiči božansko znotraj besede. Poleg tega me vse bolj navdušuje kreiranje posameznikovega notranjega sveta, medtem ko zunanjo zgodbo zadnje čase morda malce zanemarjam.

Beseda je vsekakor privilegij človeka, zato je svetost besede pri otroku po Kermaunerju način izražanja odprtosti do sveta. Ali lahko danes v svetu popačene komunikacije pod vplivom slengizmov, prevzetih besed, prirejene elektronske komunikacije in grafitov otrok še na pristen način občuti svetost besede in skozi izrazi sebe? Svetost se po Igorju Saksidi v mladinskih literarnih vrstah najbolj očitno kaže v ljudskih pravljicah. Ali je mogoče trditi, da je podobno tudi s svetostjo ali, če hočete, žarčenjem besede? Da najmočneje izžareva čistost v klasičnih besedilih, medtem ko v mladinskih romanih, recimo, vse bolj izgublja svojo primarno funkcijo in vse bolj prevzema družbeno angažirano vlogo? Ali se lahko vprašamo, na kakšen način je danes svetost literarnega sploh povezana s pogansko stvarnostjo? Kako se to izraža pri otroku?

Ali ima beseda tolikšno moč, da preseže stanje neke družbene ideologije in

ali je še beseda tista, ki definira vprašanja pravičnosti, strpnosti in spoštovanja? Kaj je v tem primeru s svetostjo besede pri otrocih etničnih manjšin, recimo pri Romih? In nenazadnje, kako se svetost besede odraža pri hendikepiranih? Kaj nadomesti besedo in ali ima nadomestek enako moč?

Naj zaključim s kratko hvalnico besedi: 'Vemo, da so knjige svet, v katerega vstopimo le, ko odpovedo vsi drugi glagoli. Še sreča, da se čas vsaj zaradi knjig kdaj pa kdaj ustavi. Kadar nas strani premočno posrkajo vase, odložimo knjigo in stopimo na prag, da vdihnemo hitrost mimodrvečega sveta. Spet drugič naredimo ravno nasprotno: stopimo na prag knjig, da vdihnemo premišljeno počasnost besed, tistih pravih meja naše resničnosti.' In zato jih otroci potrebujejo. Potrebujejo knjige, da dohitijo svet. In mi potrebujemo otroke, da dohitimo sebe.

POROČILA – OCENE

KNJIŽNA ZBIRKA SPOMINČICE

Založba Sodobnost je za svoje bralce želela ustvariti zbirko knjig, ki ne bi nagovorila samo slovenskih bralcev, ampak tudi mlajšo generacijo otrok slovenskih izseljencev. Založba je v zbirki Spominčice/Forget-me-nots doslej izdala pet dvojezičnih knjig: *V deželi medenjakov* (2006) pisateljice Jane Bauer, *Zajec Emil* (2007) Tatjane Kokalj, *Kako je Oskar postal detektiv* (2007) Andreja Rozmana - Roze, *Kokoš Velikana* (2007) Dese Muck in *Pikpokec postane svetovni prvak* (2007) Evalda Flisarja.

»Spominčice/Forget-me-nots so vzklile nekega mrzlega januarskega dne, ko so v Slovenijo priletele štiri očarljive dame in njihovi ogromni ameriški kovčki. Izkazalo se je, da se v kovčkih poleg dobre volje skriva še kup dobrih idej. Cathy, Mary Lou, Debbie in vedno razigrana Bonnie, med potomci slovenskih izseljencev v Ameriki znane prva kot predsednica SWUA (Slovenian Women's Association of America), druga kot gonilna sila v Muzeju slovenske dediščine (Slovenian Heritage Museum) in zadnji dve kot urednici revije Zarja, so iskale kaj zanimivega, novega, izvirnega in slovenskega. Nekaj, kar bi pritegnilo tudi mlajšo generacijo. Vzknila je ideja o dvojezičnih knjigah za otroke in mladino. Zbirka Spominčice/Forget-me-nots je zrastle v sodelovanju z ameriškimi potomci Slovencev. Namenjena je njihovim otrokom in slovenskim otrokom, ki se učijo angleščine. Knjige, ki naj bi mlajši generaciji Slovencev po prednikih in po srcu približale Slovenijo.« (Spominčice (b.d.). Pridobljeno 21. 12. 2007, iz <http://www.spomincice.si>)

Projekt je vodila Jana Bauer, urednica knjižnih izdaj pri Sodobnosti International. Založba je povabila k sodelovanju izbrane avtorje, odzvalo se jih je petnajst. Na podlagi njihovih poslanih sinopsisov so v založbi naredili prioriteto listo objav. Ilustratorje za posamezne knjige je izbrala založba.

Knjige prinašajo izvirna besedila v slovenskem jeziku in v angleškem prevodu, ki je natisnjen z druge strani knjige. Vsa besedila je prevedla Erica Johnson Debeljak, saj je založba želela vsem avtorjem zagotoviti isto kakovost prevoda. Da bi bila zbirka prepoznavna tudi po svoji zunanji podobi, so oblikovanje vseh knjig zaupali Sanji Janša.

Ministrstvo za kulturo projekta ni podprlo, založba pa se je kljub temu odločila, da bo nadaljevala z izdajo Spominčic. Predvidevajo, da bodo v prihodnje lahko izdali največ dve knjigi na leto. Stroški posamezne knjige (honorarji za besedilo, ilustracije, prevod in štiribarvni tisk) so namreč precej visoki. Priložnost za objavo nameravajo ponuditi tudi še neuveljavljenim avtorjem, in sicer v tandemu uveljavljen avtor besedila/manj znan ilustrator ali obratno. Prav tako bodo z zbirko skušali na angleško govorečem področju predstavljati slovenske ustvarjalce in Slovenijo. »Slovenija in slovensko pa je tudi rdeča nit zbirke, saj vsaka knjiga na izviren način predstavlja nekaj slovenskega.« (Jana Bauer (b.d.). Pridobljeno 21. 12. 2007, iz <http://www.spomincice.si>).

Deloma je zbirko Spominčice v reviji *Sodobnost* že predstavila Tilka Jamnik (leto 2007, številka 11–12), v članku se avtorica loteva predstavitve književnih del predvsem z bibliopedagoškega stališča, zato se zdi v pričujočem prispevku smiselno izpustiti vrednotenje knjig glede na stopnje bralnega razvoja in se osredotočiti na literarnoteoretična izhodišča zbirke.

Doslej objavljena besedila uvrščamo v naslednje štiri književne vrste: sodobna pravljica z oživljeno igrabo/oživljenim predmetom, fantastična pripoved, sodobna povedka in kratka realistična zgodba (žanrsko sodi v tip otroške detektivke). Knjige so primerne za branje otrok v prvem in deloma drugem triletju, angleške verzije besedil pa na Slovenskem predvsem pri začetnem poučevanju tujega jezika. Predvidevamo, da je bralna pot pri otrocih izseljencev obratna, in sicer da ti otroci najprej berejo angleško varianto besedila, nato pa še slovensko. Po obliki sodijo vsa dela med ilustrirane knjige

Jana Bauer: *V deželi medenjakov*

Snov za kratko sodobno pravljico *V deželi medenjakov* je pisateljica našla v svetu sladkarij. Meka sladkarij je domišljjski svet vsakega otroka – kdo izmed njih ne mara čokolad, bonbonov, sladoleda in nenazadnje medenjakov, ki so prebivalci kraja dogajanja, Dežele medenjakov oziroma Medene vasi. Glavni literarni lik je deklica Liza, ki je medenjak. Živi sama

in ne obiskuje šole, saj nima staršev, ki bi jo v to prisilili. Dekličina slaba volja izvira iz njene osamljenosti in hrepeneja po vrnitvi njenih staršev. Ko se Liza nekega dne odpravi v rudnik bonbonov po nov rumeni bonbon, ki služi kot luč, v rudniku sreča rudarja Rudija. Ta ji pove, da sta njena starša v Črni luknji še živa. Rudijeve besede: »Kar gre noter, gre tudi ven,« Lizo spodbudijo k pustolovščini, da odide v Črno luknjo po mamo in očka. Po vrnitvi v Deželo medenjakov začne spet vse teči po ustaljenem redu. Čeprav je glavni literarni lik medenjaka, prevzame otroško držo, torej se vede in govori kot otrok. Enako velja za stranska literarna lika, Hrustka in Niniko, ki sta zelo pomembna za razplet zgodbe. Drugi stranski liki (rudar Rudi, gusarja, gospod Lectar, Čilibic, mama, očka, Velika usta – podgana) so prav tako personificirani.¹ Književni čas ni natančno določen niti ga ne moremo meriti s človeškim časom. Avktorialni pripovedovalec ima pregled nad celotnim dogajanjem, opisuje književne prostore (npr. Medeno vas, Lectovo vas), pozna značilnosti literarnih likov, ki v pravljici nastopajo, komentira, npr. kdaj je Liza jezna ali dobre volje in zakaj ima za vsako razpoloženje drugačen klobuk.² V pravljici je precej dvogovorov, ki dajejo pripovedi dinamiko, saj popestrijo dogajanje. Dinamika pravljice je determinirana že s temo, torej z iskanjem Lizine mame in očka, ki se sprevrže v pravo otroško pustolovščino.

V pravljici najdemo mnogo motivov: motiv strahu, radovednosti, zvestobe,

¹ Igrača/predmet »vstopi v dogajanje že posebljen, se pravi, da že ima status živega bitja, ko se dogajanje začne: za ta status pa otroški literarni lik – če/kadar je med nastopajočimi – nima nikakršnih zaslug.« (Kobe, 2000: 6) »Oživljena igraba/predmet pogosto funkcionira antropomorfno in pri tem pogosto prevzame otroško držo in dikcijo: kot manjši otrok čustvuje, se vede in govori« (prav tam: 8). »Stranski liki so največkrat človeška bitja (otroci in odrasli ljudje), pa tudi živali, rastline, predmeti itd.« (prav tam: 8).

² »Zorni kot oživljene igrabe/predmeta se uveljavlja prek personalnega pripovednega položaja: skozi oči oživljenje igrabe/predmeta dojema otroški sprejemnik dogajanje v zgodbi. Ta zorni kot je specifičen, saj ga pogojujejo nazori in bivanjske izkušnje igrabe/predmeta, ki so drugačni od človeških nazorov in bivanjskih izkušenj« (Kobe 2000: 10).

moči, prijaznosti, kesanja, nevarnosti, pretvarjanja, dragocenosti in poguma. Na samem začetku se srečamo z motivom jeze, ki izvira iz motiva osamljenosti in žalosti, saj dekličinih staršev, ko jih potrebuje, ni. Zato je toliko bolj močan motiv prijateljstva, ki se nakazuje skozi celotno zgodbo, skozi motiv pustolovščine pa se zgodba izteče v pozitiven razplet, ponovno snidenje Lize in njenih staršev. Marjana Kobe utemeljuje, da kratka sodobna pravljica z oživiljeno igračo/predmetom ne pozna moralnega nauka, tako kot ga pozna ljudska pravljica, kar pa ne pomeni, da je brez etičnega sporočila. To je pogosto na zanimiv in vznemirljiv način ovito v razgibano in dramatično dogajanje (Kobe, 2000), kar se z Lizino pustolovščino potrjuje tudi v predstavljenem delu.

Posebnost knjige *V deželi medenjakov* je v tem, da gre za kombinacijo klasičnih ilustracij in fotografij scenografije. Scenografijo – deželo, ki je vidna v knjigi, je naredila/spekla gospa Marija Bauer iz medenega testa, čokolade, marcipana in bonbonov. Alen Bauer je poskrbel za ilustracije, Alan Orlič pa za fotografijo in digitalno ureditev. (Intervju z Jano Bauer (b.d.). Pridobljeno: 15. 1. 2008, iz http://www.bukla.si/index.php?prikaz=intervjuBukla&id_intervju=239).

Angleški prevod knjige *In the land of gingerbread* (V deželi medenjakov) je zanimiv že na pogled, ker gre za druge ilustracije in scenografijo kot pri slovenski varianti. Imena otrok so prilagojena angleškemu jeziku (Liza = Lisa, Hrustek = Crunchy). Verjetno ni naključje, da je deklici iz dežele medenjakov ime Liza, saj ime spominja na liziko. Tako bi lahko deklici v angleškem prevodu dali ime Lolly, kar je krajše poimenovanje za lollypop. Zgodba ostaja ista, vendar z igro besed v prevodu zelo popestri besedilo, kot na primer: Chocofish, ki v dobesednem prevodu pomeni

čokoriba oziroma v našem primeru je to čokoladno bitje Člibic, ali pa The three-scooped ice cream mountain, kar bi v dobesednem prevodu pomenilo gora iz treh kepic sladoleda, v našem primeru pa je to Triglava sladoledna gora. Prevajalka Erica Johnson Debeljak je naredila zelo dober prevod, pri prevodu govora gusarjev (Get 'em! – Get them!) je uporabila celo angleški sleng, s čimer poudarja, da so lahko gusarji brezoobzirni, v tem primeru tudi do jezika.

Evald Flisar: *Pikpokec postane svetovni prvak*

Pikpokec postane svetovni prvak (2007) je prva knjiga, ki jo je Evald Flisar napisal za otroke. Ideja zanjo se mu je porodila kmalu po sinovem rojstvu (Avtor Evald Flisar (b.d.). Pridobljeno 18. 1. 2008, iz <http://www.spomincice.si/pikpokec/avtorji>).

Življenje glavnega literarnega lika Pikpokca se vrti okoli nogometa. Gre za fantastično pripoved, pisatelj namreč že na samem začetku knjige nakaže, da se Pikpokec enači s svetovno znanimi nogometaši Ronaldom, Zidanom in Beckhamom. Pikpokčeva žoga se razleti na koščke, ti koščki pa so čudežna bitja, ki se lahko spremenijo v marsikaj, celo v črke. Tako ta bitja, imenovana hophopki, postanejo ob Pikpokcu osrednji liki besedila. S svojo čudežno sposobnostjo Pikpokcu tudi pomagajo, da se za vedno znebi skupine dečkov, ki so ga izsiljevali. Književni prostor je (geografsko) realen, prepoznavna sta npr. obrežje Ljubljane in Zmajski most, torej center Ljubljane.

Glavni literarni liki Pikpokec (realna oseba) in hophopki (fantastični liki) so tisti, ki v fantastični pripovedi usmerjajo dogajanje, medtem ko stranski liki, to so realne osebe (oče, mama, soseda, policist) dogajanje nadzirajo in priskočijo na pomoč, ko izsiljevanje preseže meje

otroške razigranosti. Hophopki nastopijo kot oživiljena igrača oziroma predmet, ki s svojo zmožnostjo spreminjanja oblik premaga zlo. Hophopki se realnega sveta zavedajo, a za njihovo moč ve samo glavna oseba, Pikpokec. Pripovedovalec je vseveden in komentira dogajanje, pozna skrivnost hophopkov in s tem seznanen tudi bralca. Pripovedovalec preko hophopkov komentira dobra in slaba dejanja izsiljevalske družine in išče primerne rešitve za Pikpokca. O ilustratorici Sanji Janša piše na uradni spletni strani Spominčič, da je

»Pikpokca in hophopke spoznala spomladi leta 2007 in nato so se celo poletje skupaj potepali po Ljubljani. Po nekaj mesecih neločljivega prijateljstva so jeseni odskakljali vsak po svoje, a kmalu načrtujejo vnovična snidenja in skupne obiske ljubljanskih osnovnih šol« (Pridobljeno 18. 1. 2008, iz <http://www.spomincice.si/pikpokec/avtorji>).

Tako je nastala idejna zasnova likovne podobe ilustrirane knjige, v kateri je ilustratorica uporabila kombinacijo ilustracij in fotografije. V ospredju so ilustrirani glavni lik in stranske osebe, ozadje pa je fotografirano. To so fotografije stare Ljubljane in delov mesta, kjer se fantastična pripoved odvija.

Že v prevodu naslova *Spots becomes a world champion* (Pikpokec postane svetovni prvak) opazimo, da je Pikpokec dobil angleško ime Spots, kar v slovenskem jeziku pomeni pike. Zgodba se ne spremeni, tudi ilustracije so enake. Zanimivo je ime za hophopke – hippityhopsters, ki vzbujata asociacije na nekaj hitrega in poskočnega. Negativne osebe so nkazane že z imenom bullies (mn.), bully (ed.), kar v slovenskem jeziku pomeni ustrahovalec. Prevajalka Erica Johnson Debeljak bralca v prevodu seznanja tudi z Ljubljano in njenim Zmajskim mostom

(Dragon Bridge) ter reko Ljubljanico (Ljubljanica River).

Dogajanje je skrčeno na droben izsek iz vsakdanjega življenja realnega lika, ki se sreča s fantastičnim likom (v navedenem primeru se pojavljajo tudi množinsko, odvisno od oblike, v katero se spremenijo hophopki). Dogajanje poteka dvodimenzionalno oz. dvoplastno, kar pomeni, da se odvija na realni in irealni ravni, vendar v enem samem (realnem) svetu. Oživiljeni hophopki vzpostavljajo irealno/iracionalno/fantastično dogajanje, realno raven pa predstavlja svet ljudi, to je sodobno urbano okolje. Delo sodi po Helmutu Müllerju med tiste fantastične pripovedi, v katerih se zgodba v celoti dogaja v realnem svetu,³ irealni lik lahko s svetom vzpostavi komunikacijo (hophopki pišejo, ne govorijo), kar se zgodi Pikpokcu, drugim realnim likom pa se hophopki ne razkrijejo.

Tatjana Kokalj: Zajec Emil

Sestrice Gaja in Neža sta si želeli hišnega ljubljénčka, a mama in očka sta vedno našla tisoč razlogov proti njuni želji. Pisateljica je črpala snov za besedilo iz močne želje po hišnem ljubljénčku, ki privede deklici v irealni, fantastični svet, za temo pa je vzela fantastične prigode z zajcem Emilom. Ko sta si namreč nekega dne deklici hladili slabo voljo na sprehodu po parku, je mimo priteknel zajec. A to ni bil navaden zajec, ampak takšen z imenom in kot nalašč je tudi on potreboval prijatelja. Deklici sta za zajca Emila skrbeli, se z njim igrali in želja po hišnem ljubljénčku je bila uresničena, čeprav je bil zajec Emil gozdna žival in sta se deklici z njim srečevali le v parku. Knjiga je razdeljena na enajst zgodb, pri čemer glavni liki nastopajo v vsaki,

³ Možne so tudi druge klasifikacije, kot jih npr. navaja Marjana Kobe v delu *Pogledi na mladinsko književnost* (1987).

stranski pa so epizodni (npr. učiteljica Kornelija, mišek Jon, čarovnik, veverica, jež, zajec Žak, lisica in palček). Stranski realni osebi mama in oče ves čas ostajata v ozadju, kot nekdo, ki sicer ve, kaj se dogaja, a ostaja opazovalec. Oče stopi v ospredje v zgodbi Ledeno jezero, ko razkrije, da zajca Emila pozna, česar sta deklici veseli, saj zajec Emil ni bil več skrivnost, ki jo otroci tako težko obdržijo zase, ampak nekaj, o čemer se je zdaj lahko pogovarjala vsa družina.

Bralec spremlja dogodivščine glavnih likov, Gaje, Neže in zajca Emila, od jeseni pa do konca pouka, torej do poletja. Vsako poglavje knjige je samostojno zaokrožena zgodba.

Zbirka fantastičnih pripovedi je postavljena v sodoben realni svet. Dogajanje poteka na dveh ravneh, realni in irealni. Deklici, glavni osebi, prestopita mejo realnega sveta ob stiku z zajcem in drugimi živalmi zaradi neuresničene želje po hišnem ljubljencu. Pripoved se večino časa dogaja zunaj v parku, saj je zajec Emil gozdna žival in ne hišni ljubljencek. Pripovedovalec je avktorialni, vsevedni, ves čas zbujajo občutek, kot da tudi pripovedovalec, Gajin in Nežin očka, pozna zajca Emila. Dejanja komentira, pozna čustva glavnih likov in celo vidi Gajo in Nežo, kako v žep skrivaj potisneta hrano za zajca. Pripovedovalec obvešča tudi o spreminjanju letnih časov, vremenu in o početju drugih živali. Motivi v fantastični pripovedi so pogosto vezani na glavna lika (na Nežo in Gajo): motiv jeze in žalosti se pojavi na začetku dela, ker deklici ne smeta imeti domače živali, sledi motiv presenečenja, ko deklici spoznata zajca, ki zna govoriti. Negativnemu motivu skoraj vedno sledi pozitivni ali obratno. Za pisateljico Tatjano Kokalj in ilustratorko Dašo Simčič to ni prvi skupni projekt, saj sta že sodelovali pri

drugih knjigah za otroke. Ilustracije so v slovenskem in angleškem prevodu enake. Prevajalka Erica Johnson Debeljak se je v prevodu držala pripovedi in tudi naslovi poglavij so ostali isti. Deklici imata v prevodu angleško različico imen Gaja – Gaya in Neža – Agnes, slednjo poznamo tudi v slovenskem jeziku, Emil ime v angleščini ohranja.

Značilna struktura fantastične pripovedi je, da se dogajanje odvija dvodimenzionalno, na realni in irealni ravni dogajanja. Dvodimenzionalnost se odvija bodisi tako, da svetova obstajata neodvisno drug ob drugem, ali tako, da prehajata drug v drugega in skupaj tvorita celoto. Glavni lik ni vzrok za vdor fantastičnega sveta, ampak je »z njim povezan vzrok/motiv/povod za prehod dogajanja iz realnega sveta v svet irealnega/fantastičnega« (Kobe 1999: 8). Glavni liki ohranjajo način doživljanja, čustovanja in mišljenja iz realnega sveta, fantastični svet pa doživljajo z začudenjem in občutkom tesnobe ali strahu, saj se ves čas zavedajo obstoja realnega sveta. Otrok na irealni ravni dogajanja ostaja realen, z vsemi izkušnjami in logiko iz realnega sveta. Kljub temu da preide na irealno (fantastično) raven dogajanja, ohrani način razmišljanja, doživljanja in čustvanja iz realnega sveta. Dogajanje se pri *Zajcu Emilu* začne v sodobnem realnem svetu, v urejenem družinskem okolju, vzrok, da se prevesi na fantastično raven, pa je močna želja po hišnem ljubljencu oziroma želja po igri. Obe glavni osebi, Gaja in Neža, sta ob prvem stiku z zajcem presenečeni in začudeni, realnega sveta se zavedata, očetu in materi pa srečanja z zajcem Emilom prikrivata. Čas in kraj dogajanja sta v fantastični pripovedi dve kategoriji, ki sta povsem razvidni in natančno opisani.⁴ Po obliki je fantastična pripoved obsežnejše besedilo, pri čemer

⁴ »Dogajanje na realni ravni je največkrat postavljeno v pisateljev čas« (Kobe 1987: 117).

je tekst razdeljen na krajša poglavja, vsako poglavje pa predstavlja zaključeno bralno enoto. Tipični motivi, ki se pojavljajo v fantastičnih pripovedih, so oživiljene igrache, tuji nenavadni otroci iz nekega tujega sveta, tuja nadnaravna dobronamerna živalska bitja, vdor bitij iz fantastičnega sveta v vsakdanji svet itd. (Kobe, 1987).

Dominira avktorialni oziroma vsevedni pripovedovalec ali pa gre za kombinacijo avktorialnega in personalnega pripovedovalca. Ne glede na zgoraj omenjeni motiv izstopa vsevedni pripovedovalec, »vendar je hkrati funkcija personalne pripovedne perspektive nedvoumna« (Kobe 1999: 37). Zorni kot pripovedovanja izhaja iz drže deklic, zato je tudi prehajanje iz realnega sveta natančno določeno ob stiku deklic z irealnim likom, govorečim zajcem Emilom.

Desa Muck: *Kokoš velikanka*

Glavni literarni lik, kokoš Mimi, predstavi dogodke iz davne preteklosti v deželi Sloveniji, kakršna je bila v času dinosavrov. Verjetno ni naključje, da si je pisateljica izbrala za književni prostor Slovenijo in se poigrala z zgodovinsko-geografskim vprašanjem, zakaj ima Slovenija obliko kokoši. Odgovor na to vprašanje je podala v sodobni povedki, z vpletanjem mitologije, pri čemer avtorica poveže dejansko obliko države in geografsko realne književne prostore (resnična sestavina zgodbe) z domišljjskim dogajanjem. Delo sodi med razlagalne (aitološke) povedke, ker skuša pojasniti obliko pokrajine. Povedka je zelo povezana s svojim okoljem: »Njeni nosilci in sprejemalci trdijo, da podaja resnične ali vsaj verjetne dogodke. Pripoveduje o znanih osebah, krajih in zgodovinskih dejstvih.« (Stanonik 1999: 261).

Nekoč je živela kokoš Mimi, velika kot Šmarna gora, bila je velika, celo večja od dinosavrov, tako kot vse domače živali v tistih časih. Ker je bila miroljubna in prijazna žival, so ljudje pozimi zanjo skrbeli. Neke zime pa je bilo tako mrzlo, da se je Mimi odločila poiskati zatočišče. Našla je jamo, a ko se je hotela zriniti vanjo, se je zataknila in tako ždela nekaj dni, dokler se ni dovolj otoplilo, da so ji ljudje priskočili na pomoč in jo rešili. Jama je dobila ime Kokošja jama, danes pa se imenuje Postojnska jama. Mimi je ljudem dobroto poplačala tako, da jim je s kljunom preorala zemljo, dala jim je perje in pazila je na njihove otroke. Nekega dne je Mimi izlegla jajce in takrat se je začela pripraviti z ljudmi: če se je jajcu kdo približal, je začela na glas kokodakati, zaznala je namreč, da ljudje kujejo načrt, kako bi ji jajce izmaknili. Iz Cerkniškega jezera so ljudje privlekli orjaškega deževnika, eno izmed priljubljenih kokoških jedi. Mimi se ga je tako razveselila, da je pozabila na jajce in se pognala proti hrani. Ljudje so medtem tiho valili jajce proti gozdu, lupina je začela pokati in ven je pokukal velikanski piščanec. Mimi se je pognala v dir proti svojemu mladiču in odkorkala sta iz dežele neznano kam. Zapihal je veter, razširil se je gozdni požar, ki so ga ljudje gasili z vodo iz Ljubljane. Na pogašenem območju je nastalo jezero, nadeli so mu ime Ljubljansko barje, tam so postavili bivališča na kolih in se vozili s čolni. Popotniki, ki so prihajali v deželo Slovenijo, so pravili, da so srečali Mimi in piščanca, le približati se jima niso smeli. Ko je v deželo prišla ledena doba, so se na tem prostoru naseljevala tudi druga plemena, ta so se med seboj pripravljala za zemljo, dežela Slovenija je vedno bolj spreminjala svojo obliko in danes spominja na podobo bežeče kokoši, ki je v ledeni dobi zamrznila.

Kokoš Mimi predstavlja motiv velikosti, ljudje pa motiv majhnosti. A velikost

ni nujno povezana s pogumom, saj je bila kokoška plašna (motiv plašnosti) in prijazna (motiv prijaznosti). V povedki se pojavijo še motiv dobrote (kokoške in ljudi), motiv presenečenja, strahu, naveznosti, ukane, motiv oblikovanja pokrajine, ki povedko zaključí in poda odgovor na pisateljičino vprašanje, bralca pa privede do zanimivega spoznanja. Avktorialni pripovedovalec vseskozi vzdržuje komunikacijo z bralcem in omogoča intenzivnejši doživljajski stik z zgodbo.

Zgodba o kokoši velikanki (*The giant hen*) v prevodu ostaja ista. Besede, ki se vežejo na velikost, izstopajo v tisku po barvi in velikosti črk, kar tudi vizualno daje učinek velikega. Tudi besede Slovenija, Ljubljana in druga zemljepisna imena (rek, jezer, gora in jam), so v izstopajočem tisku. Primorska kot pokrajina ni imenovana, ampak je omenjena z besedo »seaside«, ki pomeni primorje, vendar ne kot zemljepisno ime, temveč bolj v smislu pokrajine ob morju.

Ilustratorja Polona Kunaver Ličen in David Ličen sta knjigo opremila z ilustracijami v grafični tehniki akvatinte, pri kateri jedkanje kovinske plošče omogoča odtenke od svetlega do temnega, kar je v knjigi lepo razvidno. Kokoš Mimi je odstisnjena v živih barvah, to pa tudi poudari njeno izstopajočo vlogo glavnega književnega lika.

Andrej Rozman-Roza: *Kako je Oskar postal detektiv*

Knjigo uvrščamo med kratko realistično avanturistično prozo. Delo vsebuje tri zaokrožene zgodbe, v katerih se prvošolec Oskar prelevi v pomembnega detektiva, ki – kakor mu dobrohotno reče pravi policist – začne »hoditi na kraje zločinov pred policijo«. Oskar ima namreč nos za srečne razplete dogodkov. V prvi zgodbi z naslovom *Kamen modrosti* prepreči

tatvino v zlatarni, čeprav se je lastnik prodajalne ves čas norčeval iz Oskarjevih vprašanj in pričakovanj. Druga zgodba, *Rdeča kapica*, spelje Oskarja zaradi poznavanje istoimenske pravljice na napačno sled oziroma na napačno sklepanje, a tudi to zgodbo Oskar razreši v svoj prid. Tretja zgodba je za Oskarja najbolj napeta, saj je po krivici obtožen, da je zločinec. Z detektivskim znanjem dokaže svojo nedolžnost, pomaga policiji ujeti pravega zločinca in si prisluži celo bogato nagrado. Skoraj vsem odraslim, ki jih Oskar srečuje, nadene živalska imena, ki naj bi predstavljala kakšno njihovo lastnost. Izkaže pa se, da gospod z živalskim priimkom Šakal sploh ni zločinec, temveč prijazni gospod Volk. Čeprav je književni prostor v vsaki zgodbi drugačen (zlatarna, stanovanjski blok), tema ostaja v vseh treh zgodbah enaka, to so Oskarjeve dogodivščine. Tema izvira iz snovi, torej iz Oskarjeve želje, da bi postal detektiv. Stranske osebe so odrasli, ki so v besedilu ves čas prisotni in popestrijo dogajanje s svojimi dejanji ali pa kar s svojo pojavo. Motivi razočaranja, žalosti, veselja, odpora, spodbude so tisti, ki vodijo k zapletu (motiv zaskrbljenosti, previdnosti, naivnosti) in usmerjajo napetost v zgodbi, ki pripelje do srečnega konca (motiv ponosa, vrednosti, pohvale). Ilustracije se v prevodu ne razlikujejo, gre za enako razporeditev besedila in ilustracij v obeh jezikih. Delo je ilustrirala Ana Košir, knjigo pa je zelo zanimivo oblikovala Sanja Janša (različne velikosti črk, različni tipi pisav, izbor barv za besedilo ...). Angleški prevod *How Oscar became a detective* (Kako je Oskar postal detektiv) je dober. Otrokom, ki se angleščine šele učijo, bi lahko bila knjiga dobra vaja za pridobivanje besednega zaklada (v njej je precej glagolov in samostalnikov, ki se ne uporabljajo zelo pogosto).

Detektivska proza je primer žanrske književnosti z ustaljeno zgradbo, snovjo,

temo, motivi in zgodbo. Verjetnostna ali realistična motivacija, ki je v tovrstni književnosti najpogostejša, ustvarja iluzijo mogočnega in možnega dogajanja. Sintetična zgradba književnega dela se orientira na otrokovo zmožnost dojemanja, saj mu časovno zaporedje in prostorska doslednost omogočata razumevanje zgodbe. Glavna oseba v otroški detektivki ni detektiv, ampak otrok, ki razkriva negativna dejanja odraslih: kraje, skrivnosti in druge nevarnosti. Zgradba je šablonska: najprej se pojavi problem, nato se glavna književna oseba zaplete zgolj zaradi želje, ker želi postati detektiv. Želja ga privede so natančnega opazovanja okolice in to mu tudi omogoča razkrinkanje zločinca. Ko je nezakonito dejanje razkrito, je glavni junak nagrajen, saj je s svojimi spretnostmi pomagal ujeti zločinca. Pogosto se v končno dejanje vmeša še policija, ki zločinca že dolgo išče, zato sta junakovo zadoščenje in ponos toliko večja.

Knjiga le leta 2008 prejela desetnico, stanovsko nagrado Društva slovenskih pisateljev za mladinsko književnost.

Založba Sodobnost ta projekt nadaljuje, v letu 2008 bo izdala dve knjigi, in sicer *Lojza iz vesolja/Louise from Space* avtorice besedila Majde Koren ter ilustratorke Mojce Dolinar in *Antonov cirkus/Anton's Circus*, avtorja Petra Svetine in ilustratorja Damijana Stepančiča.

Za popularizacijo branja Spominčic in seznanjanja z zbirko je bil objavljen razpis, na katerem so otroci po starostnih stopnjah pisali spise na temo enega literarnega dela, ki je izšlo v zbirki, in sicer:

I. stopnja (2. razred): Kam je izginila Kokoš velikanka?

II. stopnja (3. razred): Moj prijatelj zajec Emil

III. stopnja (4. in 5. razred): Hophopki v moji sobi

IV. stopnja (6. in 7. razred): Izgubil/a sem se v deželi medenjakov

V. stopnja (8. in 9. razred): Oskar rešuje Trnuljčico

Na natečaju Slovenski dnevi knjige je sodelovalo 45 šol iz različnih krajev Slovenije. Tričlanska komisija v sestavi Tatjana Kokalj, Marjana Moškrič in Jana Bauer je izbrala po tri nagrajence za vsako stopnjo (rezultati dostopni na <http://www.spomincice.si/natecaj> (pridobljeno 23. 4. 2008), založba pa je v času slovenskih dnevov knjige (21. 4. – 25. 4. 2008) pripravila srečanja z njimi v ljubljanskem parku Zvezda, kjer so nagrajenci prebrali svoje spise, se v Društvu slovenskih pisateljev srečali z avtorji knjig ter prejeli nagrade. »S stališča knjižničarstva in bibliopedagogike je zanimivo, kako so knjige, primerne predvsem za otroke do devetega leta starosti, ponujene bralcem do konca osnovne šole.« (Jamnik 2007: 1690).

Zelo pomembno je, da je spletna stran Spominčic (<http://www.spomincice.si>) zgledno urejena, kar je za sodobne otroke, ki večino informacij iščejo na spletnih straneh, zelo pomembno in privlačno. Njihovo lastno ustvarjanje, spodbujeno z branjem knjig iz zbirke, zahteva poglobljeno branje besedil, vživljanje v literarne like, razumevanje uporabljenih jezikovnih sredstev ter uporabo lastne domišljije, kar so pomembne sestavine celostnega razvoja otrok in mladostnikov.

Dragica Haramija in Maja Kmecl

Literatura

Andrej Rozman – Roza (b.d.). Pridobljeno 18. 1. 2008, iz http://sl.wikipedia.org/wiki/Andrej_Rozman_-_Roza

- Bauer (b.d.). Pridobljeno 6. 1. 2007, iz http://sl.wikipedia.org/wiki/Jana_Bauer
- Desa Muck (b.d.). Pridobljeno 16. 1. 2008, iz http://sl.wikipedia.org/wiki/Desa_Muck
- Evald Flisar (b.d.). Pridobljeno 18. 1. 2008, iz http://sl.wikipedia.org/wiki/Evald_Flisar Haramija, Dragica, 2000: *Slovenska realistična avanturistična mladinska proza*. Videm pri Ptuj: GIZ GTP, 2000.
- Haramija, Dragica, 2006: *Jože Tomažič: monografija*. Maribor: Litera.
- Intervju z Jano Bauer (b.d.). Pridobljeno 15. 1. 2008, iz http://www.bukla.si/index.php?prikaz=intervjuBukla&id_intervju=239.
- Jamnik, Tilka, 2007: Spominčice/Forget-me-nots. V: *Sodobnost* 11–12, 1682–1690.
- Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kobe, Marjana, 1999: Sodobna pravljica. V: *Otrok in knjiga* 47, 5–11.
- Kobe, Marjana, 1999: Sodobna pravljica. V: *Otrok in knjiga* 48: 5–12.
- Kobe, Marjana, 2000: Sodobna pravljica. V: *Otrok in knjiga* 49: 5–12.
- Kobe, Marjana, 2000a: Sodobna pravljica. V: *Otrok in knjiga* 50: 6–15.
- Sanja Janša (b.d.). Pridobljeno 18. 1. 2008, iz <http://www.spomincice.si/pikpokec/avtorji>
- Spominčice (b.d.). Pridobljeno 21. 12. 2007, iz <http://www.spomincice.si>
- Stanonik, Marija, 1999: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS.
- Tatjana Kokalj (b.d.). Pridobljeno 15. 1. 2008, iz http://sl.wikipedia.org/wiki/Tatjana_Kokalj.

1000 UND 1 BUCH 2007

Prva številka avstrijske revije za mladinsko literaturo *1000 und 1 Buch* (1000 in 1 knjiga) iz leta 2007 je v celoti posvečena temi telesa, njegovi vlogi in obravnavi v mladinski literaturi. Avtorji prispevkov na konkretnih primerih knjig za otroke in mladino informativno in kritično predstavljajo to tematiko.

Franz Lettner v prispevku »Zwischen Angst und Mitleid« (Med strahom in sočutjem) obravnava nekaj knjig, v katerih nastopajo spake, hudobci.

Beate Hochholdinger-Reiterer v prispevku »It ain't me, babe« (Nič od tega nisem) predstavi knjigo Joyce Carol Oates 'Sexy' (Seksi) in knjigo Rona Koertgesa 'Ein viel zu schönes Mädchen' (Čisto prelepa deklica). V obeh knjigah lepo telo ni garant uspeha in sreče, pri dokazovanju prave identitete je lahko celo ovira.

Andrea Mecke se v prispevku »XXL« loti knjižnih junakov, ki so znani po tem, da so debeluhi. Na primerih iz mladinske literature pokaže, da v delih za najmlajše bralce obilni trebuščki in basanje s hrano vzbujajo simpatije in da v večini zgodb za mlajše otroke zunanji izgled in še posebej teža nista posebej poudarjana. Avtorica predstavi tudi dela za odraščajoče, v katerih pa zunanja podoba zadaja junakom prenekatero probleme.

Heike Byn svoj prispevek »Traumkörper, Traumjobs!« (Sanjsko telo, sanjski poklic!) posveča knjigam, ki mladim pomagajo utrjevati samozavest, svetujejo, kako reševati probleme, s katerimi se srečujejo danes (vprašanja o izgledu, skrbi za telo, seznanjanju s spolnostjo ipd.) in pokažejo pot do uresničitve želja v povezavi s poklicem, ki je, tudi če velja za sanjskega, uresničljiv.

Karin Haller meni, da je v zgodbah za mlade poimenovanje delov telesa, še posebej spolnih organov, pa naj bo to poimenovanje kakršnokoli že, predvsem stvar okusa. O tem razmišlja v prispevku »Let's talk about sex, baby!« (Pogovoriva se o seksu!).

Ines Wagner se v prispevku »Jetzt verstehe ich, ich bin ein Mädchenjunge!« (Sedaj mi je jasno, sem dekletan!) loteva knjig in filmov, v katerih se junaki spoprijemajo z dejstvom, da so se rodili v napačnem telesu. Kaj storiti, ko deklica odkrije, da je pravzaprav fant in obratno, kako uveljaviti svoj pravi jaz in kako se spoprijeti z dostikrat agresivno okolico, so vse prej kot lahka vprašanja.

Sonja Loidl v prispevku »Körper gesucht!« (Išče se telo!) predstavlja mladinske knjige, v katerih nastopajo duhovi in druga nesmrtna bitja. Gre predvsem za fantastično in znanstvenofantastično literaturo.

Isabella Schlinger v prispevku »Begehrt und bedroht – die untoten Geliebten« (Zaželeni in ogroženi – nesmrtni ljubčki) predstavi mladinske knjige o vampirjih.

Esther Kochte se v članku »Maskierungen« (Maskiranje) loteva dejstva, da sebe in svoje telo radi skrivamo za maskami, Silke Rabus pa v članku »Auf den Leib geschrieben« (Napisano na telo) obravnava tetoviranja oz. kaj sporočamo s slikami na koži.

Da je stranišče kot prostor, ki je tesno povezan s telesom, lahko npr. v slikanici humorno predstavljeno prizorišče, v romanu za najstnike pa kot grozljivo zatočišče narkomana, govori prispevek »Von Kack bis Kotz« (Od kakca do kozlanja) Heidi Lexe.

Tudi **druga številka** revije je v celoti posvečena eni temi, in sicer živalim v mladinski literaturi.

Ernst Seibert v prispevku »Das Tierbuch. Eine Einzäunung« (Knjiga o ži-

valih. Opredelitev) analizira nekatere knjige, v katerih nastopajo živali, in utemeljuje, katere od njih lahko klasificiramo kot živalske zgodbe za mlade. Avtor poudarja, da ni vsaka knjiga, v kateri nastopa žival, mladinska knjiga o živalih. Izbor leposlovnih mladinskih živalskih zgodb je relativno majhen. O živalskih zgodbah za mlade lahko govorimo šele od konca 19. stoletja. Od antičnih basni do poznoromantičnih pravljic živalski junaki namreč niso nagovarjali otrok, to se je zgodilo šele pozneje. Vloga živali v literaturi je različna: živalski junak je lahko, kot v '*Knjigi o džungli*' (Rudyard Kipling. 1894), človeškemu junaku učitelj in je kot realno bitje vključen v pravljico dogajanje. '*Čebelica Maja*' (Waldemar Bonsels. 1912) pa je bitje, ki živi med svojimi v čebeljem svetu, srnjaček iz knjige '*Bambi*' (Felix Salten. 1923) pa se mora preživetja naučiti sam. V času po drugi svetovni vojni so živalski junaki pogosto vključeni v fantazijske zgodbe, sodobne pravljice, ki pomagajo otroku odraščati. Med knjigami za mladino pa prevladujejo fantazijski romani, v katerih nastopajo živali – monstri.

Wolfgang Biesterfeld v svojem prispevku »Vom Dämon zum Kuschtier« (Od demona do ljubke plišaste živali) opiše preobrazbe zmajev, bitij, ki nastopajo v številnih knjigah.

Andrea Mecke se v prispevku »Vom Kuschtier zum Beutetier« (Od ljubke plišaste živali do plena) loti spornega vprašanja lova in ribolova. Lov del javnosti priznava kot koristno in potrebno dejanje, pri mnogih ljudeh pa sproža obtožbo sramotnega ubijanja. Pisci svetovnega slovesa so se in se lotevajo te teme predvsem z vidika vprašanj, kaj ljudi žene v lov in kaj spodbuja lovsko strast. Nekatere tovrstne motive Andrea Mecke predstavi na primerih iz posameznih knjig, dilemo o lovu pa z zgodbo iz slikanice pisatelja Hermannja Schultza in ilustratorke Wiebke Oeser

'*Sein erster Fisch*' (Njegova prva riba), Wuppertal: Peter Hammer Verlag, 2000. Zgodba je taka:

Za ribolov potrebuješ dedka, ribiško palico, črve, vedro, potrpljenje – in nož. »Sedaj gre zares« reče ded, ob morju, in čez nekaj časa Raul resnično potegne iz vode svojo prvo ribo. Gostje v bližnji ribji restavraciji to opazujejo in zahtevajo: »Vrzi ribo nazaj v vodo. Tega trpinčenja ne moremo gledati.« Ded reče: »To je tvoja riba. (...) Če jo hočeš ubiti, stori to takoj. (...) Ti si jo ujel in odločitev je tvoja.« Raul odreže ribi glavo in ljudje v restavraciji Srečni slanik so ogorčeni – čeprav sami jedo ribe. Raul se počasi le pomiri. Ob misli na ribo je hkrati žalosten in ponosen.

Knjiga je doživela tudi filmsko priredbo. Kako je potekalo snemanje, je opisala režiserka filma Ute Wegmann v reviji št. 4, v prispevku z naslovom »Vom ersten Fisch zum ersten Film« (Od prve ribe do prvega filma).

Prevajalka Gabriele Haefs je pripravila intervju s Thomasom Windingom, enim najuspešnejših danskih avtorjev mladinskih knjig in mladinskih filmov. V pogovoru z naslovom »Selbstgespräch mit Hund« (Samogovor s psom) se nista mogla izogniti psičku Mistru, ki je junak mnogih Windingovih zgodb.

Martina Rény v prispevku »Vom Mythos im Wolfspelz« (O mitih v volčjem kožuhu) predstavi nekaj mladinskih knjig, v katerih nastopa volk kot mitološko bitje.

Almut Berenike Ruso v prispevku »Schenk dir eine Rabenfeder, unserer Liebe Unterpfand« (Poklonim ti krokarjevo pero kot jamstvo najine ljubezni) opozori na pomembno vlogo, ki jo v literaturi imajo krokarji, najdemo jih lahko v basni in ljudskih sagah pa tudi v sodobnih delih za mlade. Krokarji nastopajo kot znanilci nesreč, kot pametni svetovalci pri iskanju rešitev iz zagat in kot inteligentni prijatelji.

»... und die Krähe« (... in vrana) je naslov prispevka Bruna Bluma, v katerem s primeri ponazori pomembno vlogo živali v slikanicah.

Inge Cevla v prispevku »Weisheiten aus der Arche« (Modrosti iz Noetove barke) poda svoj pogled na živalske knjižne junake. Poudarja, da je Noe pred uničenjem rešil na svojo barko človeka in žival skupaj, zato razmišlja o njuni medsebojni povezanosti z naravo.

Nicole Kalteis v prispevku »Viele Fragen verderben den Magen« (Mnogo vprašanj pokvari želodec) predstavi nekaj knjig, v katerih nastopajo krave; med njimi tudi knjigo '*Spomini baskovske krave*' Bernarda Atxage, iz katere je vzet stavek za naslov prispevka.

Poleg številnih recenzij mladinskih knjig je v tej številki pozorneje obravnavanih nekaj knjig z živalskimi junaki.

Dodan je še ličen poster, na katerem so predstavljeni dobitniki avstrijske nagrade za mladinsko literaturo 2007 (Österreichischer Kinder- und Jugendbuchpreis). V kategoriji slikanic je bila nagrajena knjiga Jutte Treiber in Jensa Rasmusa '*Der Grossvater im rostrotten Ohrensessel*' (Ded v rjastordečem naslonjaču), v kateri je tenkočutno opisan odnos med dedkom in vnučko. Nagrajeno knjigo je podrobneje predstavila Marlene Zöhrer v prispevku »Zwischenräume« (Medprostori). V kategoriji knjig za otroke od 8. leta starosti dalje, je bila nagrajena knjiga Michaela Stavariča in Renate Habinger '*Gaggalagu*', v kateri avtorja duhovito prikažeta, da je medsebojno razumevanje možno kljub različnim jezikom. Knjigo obširneje predstavlja Ulrike Matzer v prispevku »Polyglotte Globetrotter«. V kategoriji knjig za mlade od 13. leta starosti dalje je bila nagrajena zgodba o beguncih Roberta Klementa '*70 Meilen zum Paradies*' (70 milj do raja). Avtorja in nagrajeno knjigo predstavlja Johann Waser v prispevku »Die Wahrheit ist den Menschen zumutbar«

(Povedati je treba resnico). V kategoriji poučnih knjig so nagrado prejele avtorice Sigrid Laube, Nadie Budde in Barbare Mungenast za knjigo *'Wolfgang Amadé Mozart. Ein ganz normales Wunderkind'* (Wolfgang Amadé Mozart. Čisto normalen čudežni otrok), ki je namenjena mladim že od 6. leta starosti naprej. O knjigi piše Silke Rabus v prispevku »... o Dreck! – o süßes Wort!« (... o drek! – o sladka beseda!).

Tretja, prestreljena, fizično preluknjana **številk**a je posvečena temam smrti, ubijanja, šolskim masakrom in samomorom v mladinski literaturi.

Heidi Lexe v prispevku »Kill« (Ubijanje) predstavi mladinske knjige, v katerih je dogajanje zgodbe povezano s šolskim masakrom.

Prispevek Christine Knödler »Warum?« (Zakaj?) govori o knjigah, v katerih je prikazano nasilje, ki vodi do krvavih obračunov.

Kathi Wexberg v prispevku »Virgin Suicides« (Deviški samomori) predstavi zgodbe, v katerih vodijo težave in problemi mlade ljudi v samomor.

Nicole Kalteis v prispevku »Schlafend zu sterben ist ein Luxus, der uns nur sehr selten gewährt wird« (Smrt med spanjem je luksuz, ki nas le zelo redko doleti) piše o soočanju s smrtjo in kako je to občutljivo stanje podano v knjigah za mlade in v nekaterih filmih, kjer mladi protagonisti sami zakrivijo smrt.

Ralf Schweikart v prispevku »Hinter Gittern« (Za rešetkami) piše o zgodbah, ki govorijo o odraščanju, vzgoji in odnosih v raznih ustanovah, ki so namenjene prevzgoji mladih.

Robert Buchschwenter v prispevku »Leichen im Keller« (Trupla v kleti) osvetli knjižne in filmske zgodbe, ki se vrtijo okrog odkritih ali pa neodkritih trupel, zakopanih v kletih, zgodbe, ki so lahko duhovite komične ali pa močno pretresljive.

Marlene Zöhrer v prispevku »Auf tote Eltern ist Verlass!« (Na mrtve starše se lahko zaneseš!) predstavlja knjige o sirotah.

Ilustrator Dirk Steinhöfel v prispevku »Die Farbe von Gewalt« (Barva nasilja) razmišlja o osebnem odnosu do oblikovanja knjižnih platnic.

Sonja Eismann navaja svoja opažanja o stripih, v katerih vse pogostje nastopajo nasilne, pa tudi neprilicne ženske. Naslov njenega prispevka je »Von der Frau im Kühlschranks zur mörderischen lesbischen Terroristin« (Od ženske v hladilniku do morilske lezbične teroristke).

V **četrti številki** so se sodelavci revije razpisali o odnosu med literaturo in filmom, o filmskih priredbah literarnih del, o knjigah v filmih, o filmih v knjigah in o kinu, ki je pogosto prizorišče dogajanja v literarnih zgodbah. Njihova skupna ugotovitev je, da je tako branje kot gledanje filmov lahko prijetno početje.

Martina Lassacher v prispevku »Emil und die drei Möglichkeiten« (Emil in tri možnosti) piše o recepciji filmskih priredb klasične mladinske literature. Filmi, nastali po mladinskih klasikih, so bili in so še vedno zelo priljubljeni pri gledalcih in pri filmskih ustvarjalcih. Nekateri so doživeli že več filmskih priredb. Zavedati se je treba, da je med filmom in knjigo razlika. Film pove zgodbo v veliko krajšem času, kot če jo beremo v knjigi. Čas gledanja je skoncentriran na čas predvajanja v kinodvorani, čas branja je neomejen, lahko je prekinjen, hitrost branja je prilagodljiva bralcu, branje poglavja lahko ponovimo. Film dostikrat zgodbo iz knjige krajša, izpušča nekatere bolj obrobne like, predvsem pa se izraža s sliko in zvokom, pri knjigi pa je pomemben samo jezik. Pri filmskih priredbah morajo biti avtorji pozorni na to, da mladinska klasična literarna dela, ki so iz drugega zgodovinskega in družbenega

okolja, podajo tako, da so razumljiva in privlačna današnjim gledalcem, kot na primer zgodbe Ericha Kästnerja. So pa seveda tudi zgodbe, ki so brezčasne in vedno aktualne.

Tamara Bach v prispevku »Zwischen den Zeilen« (Med vrsticami) prikaže s posameznimi primeri iz filmov, kako in kdaj nastopa v njih knjiga. Ta je lahko rekvizit, s katerim nekdo ustvarja videz o sebi, na primer videz intelektualca ali pa posebneža, branje knjige lahko definira karakter igralca, s pomočjo knjige filmski junak lahko posreduje ideje in navduši zanje tudi druge, branje neke knjige lahko vpliva na oblikovanje filmskega lika skozi zgodbo.

»Kino(t)räume« (Filmske dvorane, filmske sanje) je naslov prispevka Nicole Kalteis. V njem razmišlja o prostoru, ki je namenjen gledanju filmov. Filmi in kinodvorane so bili sprva neločljivo povezani, sodobna videotehnika pa je to spremenila. Vendar kinodvorane obstajajo še vedno, so pa spremenile svoj videz in dobile pomen katedral potrošnje, v katerih dobiš več kot film in pokovko. Tudi v mladinskih knjigah so kinodvorane pogosto kraj literarnega dogajanja, za nekoga celo življenjski prostor, kamor se zateka, lahko pa so tudi prostor srečevanja zaljubljenecv.

Heidi Lexe v prispevku »Ein Roman ist ein Roman ist ein Roman – und kein Film« (Roman je roman je roman – in noben film) piše o tako imenovanem pripovedovanju na filmski način v mladinskih knjižnih besedilih. Kdaj o tem lahko govorimo, teoretično še vedno ni jasno.

Franz Grafll v prispevku »Lust am Schauen & Freude am Lesen?« (Zadovoljstvo ob gledanju & veselje ob branju?) tehtno razmišlja o estetiki recepcije dveh medijev, knjige in filma. Pripovedovanje – če poslušamo pripovedovalca ali če pripovedujemo sami – je nekaj, kar imamo ljudje radi. Zgodbe v knjigah, na filmu in v drugih medijih nas osrečujejo,

treba pa jim je znati prisluhniti, jih znati brati in jih znati gledati.

O tem, da so filmi dobrodošli tudi v knjižnicah, piše Barbara Eichinger v prispevku »Eine junge Cinemathek in der Bücherei?« (Zbirka filmov za mlade v knjižnici?).

O slikaniškem kinu, ki deluje v dunajskem kinu za otroke in mladino, piše Margarete Erber – Groiss v prispevku »Bevor die Bilder laufen lernen ...« (Preden slike stečejo ...). Predstave, na katerih zaživijo ilustracije iz slikanic na velikem platnu ob spremljavi teksta in tudi glasbe, so prijetno doživetje za otroke med 3. in 6. letom starosti. V slikaniški kino rade prihajajo družine in vrteci in si tam ogledajo po tri petnajst minut dolge slikaniške filme.

V prispevku Michaela Rotha »Junge Gaffer« (Mlada zijala) je predstavljen dunajski filmski festival za mladino. Na festival so uvrščeni filmi z mladinsko tematiko, filmi z mladimi protagonisti, filmi, ki so zanimivi za mlade ljudi v obdobju med otroštvom in odraslostjo. Festival spremljajo razne prireditve, kot so srečanja s filmskimi ustvarjalci in pogovori o filmih. Festival ima tudi žirijo, ki jo sestavljajo mladi cineasti.

Robert Buchschwenter v prispevku »Einen Sack voll Flöhe hüten« (Varovanje vreče polne bolh) objavlja pogovor z Michaelom Gutmannom, enim najuglednejših nemških scenaristov. Njegova je tudi filmska adaptacija znamenitega *Krabata* Otfrieda Preusslerja.

Svojo pot od filma do ilustriranja opiše Jacky Gleich v prispevku »Bilder finden, um die Einbildungskraft zu beflügeln« (Slike ki podžgejo domišljijo).

Ines Wagner v prispevku »Alles dreht sich, alles bewegt sich« (Vse se vrte, vse se premika) predstavi filme, ki so nastali po slikaniških predlogah v produkciji tradicionalne knjižne založbe Verlag Friedrich Oetinger, ki s tem ubira nove poti na medijskem področju.

Razumljivo je, da ima v magazinu mesto tudi Harry Potter, in sicer v krajšem prispevku Heidi Lexe »Follow the Hallow. Bei Harry Potter ist endlich alles gut« (K posvečenemu. S Harryjem Potterjem je končno vse v redu).

Poleg številnih novejših knjig so v magazinu predstavljeni tudi novejši filmi in drugi avdio in video nosilci zgodb za otroke in mladino.

Tanja Pogačar

ALMA 2008

Dobitnica mednarodne nagrade »The Astrid Lindgren Memorial Award« 2008 (Spominska nagrada Astrid Lindgren), ki jo vsako leto podeljujejo na Švedskem, je avstralska pisateljica **Sonya Hartnett**. V obrazložitvi nagrade je žirija poudarila, da je za pisateljico značilno, da si prizadeva za oživitev sodobne literature za mladostnike. Žvljenjske zgodbe mladih podaja s psihološko poglobljenostjo in odkritostjo, ne da bi se izogibala opisu temnih strani življenja. To počne z jezi-

Sonya Hartnett

kovno virtuoznostjo in sijajno pripovedno tehniko. Njena dela so vir moči. V knjigah izraža tudi ljubezen do narave.

Številna dela Sonye Hartnett so prevedena v druge jezike. Prejela je tudi več domačih in mednarodnih nagrad.

Sonya Hartnett sama meni, da knjiga, ki jo mlad človek bere danes, ostaja z njim tudi jutri in naslednje dni, ga oblikuje in nanj vpliva, saj se iz nje uči in iz nje pomni, knjigo nosi v sebi. In ker se to dogaja s knjigami, ki so napisane za mlade, je po njenem prepričanju pisanje za mlade celo pomembnejše od pisanja za odrasle.

Dosedanji nagrajenci z nagrado ALMA so bili:

- 2003 Christine Nöstlinger (Avstrija) in Maurice Sendak (ZDA)
- 2004 Lygia Bojunga (Brazilija)
- 2005 Ryôji Arai (Japonska) in Philip Pullman (VB)
- 2006 Katherine Paterson (ZDA)
- 2007 Banco del Libro (Venezuela)

Tanja Pogačar

SPLOŠNO O BRALNI ZNAČKI Mentorjem BZ

Status oz. mesto bralne značke

Osnovna šola: Bralna značka je skozi vso zgodovino prostovoljna in prostočasna dejavnost in kot taka ima običajno mesto **med interesnimi dejavnostmi**. Glede na vsakoletni načrt dela pa jo je seveda mogoče povezovati še z marsičim, kar se na šoli dogaja (druge interesne dejavnosti; dnevi dejavnosti, predvsem kulturni dnevi; knjižnično-informacijska znanja; spodbujanje družinskega branja v prvem triletju; izbirni predmet literarni klub, podpodročje bralni klub idr.).

Srednja šola: Bralna značka se običajno izvaja **v okviru interesnih dejavnosti** ali v okviru gimnazijskih **izbirnih vsebin** – navadno v obliki bralnega kluba, pri čemer so tudi v srednji šoli mogoče raznovrstne vsebinske povezave.

Vrtec: Bralna značka lahko, seveda ob upoštevanju načel, ki jih vsebuje kurikulum (zlasti načel sodelovanja s starši), s spodbujanjem družinskega branja, s spodbujanjem staršev k predbralni vzgoji otrok, **podpira področji »jezik« in »umetnost«** (organizacija družinskih bralnic, skupni obisk splošne knjižnice, organizacija predavanj o pomenu branja ...). Strokovnjaki namreč poudarjajo pomen družinskega branja za otrokovo porajajočo se pismenost in za njegovo kasnejšo uspešnost pri učenju branja v šoli;

poudarjajo pomen družinskega branja za otrokov bralni razvoj.

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS,
Miklošičeva 16, SI-1000 Ljubljana
01 430 05 57/8, info@bralnaznacka.si
www.bralnaznacka.si

Program *S knjigo v svet* za **osnovno šolo** je zasnovan tako, da naj bi otrok **ob vstopu v prvi razred – ob začetku bralnega leta prejel rumeno mapico** kot spodbudo za branje, ob zaključku prvega bralnega leta pa bi vanjo prilepil nalepko Cicibanov svet, ki bi ji potem naslednja tri leta sledile še Miškolinov, Murijev in Kekčev svet. Na nalepkah je poudarjen literarni junak, avtor je v ozadju, kar je v skladu z recepcijo otrok ciljne starostne skupine. Imena literarnih junakov za posamično obdobje so izbirali mladi bralci. In še: v mapico bralci lahko (če to želijo) spravljajo gradivo, povezano z branjem, nanjo pa se jim marsikje podpisujejo tudi ustvarjalci, ki jih obiščejo na šoli.

Program *S knjigo v svet* naj bi se nadaljeval v 5. razredu, ko naj bi mladi bralec **ob začetku bralnega leta dobil mapo in v njej belo zgibanko**, tej pa bi ob pričetku vsakega naslednjega bralnega leta sledile še modra, rožnata, zelena in rumena. Zgibanke lahko uporabljajo bralci samostojno, lahko pa so zelo uspešna spodbuda in vir idej ob načrtovanju celoletnega dogajanja v okviru bralnega kluba. Ob koncu šolskega leta lahko vsak od bralcev prejme tudi univerzalno priznanje *S knjigo v svet*, tisti, ki so brali vsa leta osnovnega šolanja, pa ob zaključku šolanja še spominsko priznanje. V mapo lahko, podobno kot v tisto za mlajše bralce, vsa ta leta shranjujejo gradivo, povezano z branjem.

Društvo Bralna značka Slovenije - ZPMS

Zveza Prijateljev
Mladih Slovenije

Republiško motivacijsko gradivo za predšolsko bralno značko je nastajalo v drugi polovici 90. let v skladu s predlogi tistih, ki ste delali z mladimi bralci.

Toda pozor, tudi tu je čas za spremembe: v šolskem letu 2008/2009 bo nastajala zasnova novega motivacijskega gradiva, ki bo med bralce prišlo v prihodnjih letih. Vabimo vas, da prispevate svoje predloge in pomagata domisliti sistem priznanj, ki bo blizu vam in današnjim mladim bralcem!

Prav tako kot motivacijsko gradivo so tradicionalno del Bralne značke **knjižne nagrade, zaključne prireditve, obiski predstav, ogledi filmov, izleti ...**

... a prav tako tradicionalno je, da po vsej Sloveniji ta zunanji motivacijski okvir (z motivacijskim gradivom vred!) naročate/organizirate/omogočate (ali pa ne) v skladu s svojo strokovno presojo ter v skladu s finančnimi možnostmi, ki jih imate.

Najpomembnejša je namreč zavest (ki je prav tako tradicionalno del razmišljanja gibanja vse od njegovih začetkov), da je zunanji motivacijski sistem le okvir celoletnemu načrtovanemu in strokovnemu delu mentorja z bralcem in knjigo, kar je seveda ključno za razvijanje bralne, knjižne in književne kulture pri otrocih in mladih. In ta okvir ima smisel le, če ustrezno podpira kakovosten program bralne značke, kakršnega izvajate vse leto.

Priporočilni sezname – pomemben prost izbor!

Eden najpomembnejših pogojev za uspešnost branja za bralno značko je prost izbor knjig za branje. Le z izborom knjig po željah in zanimanjih mladih bralcev se bo razvijal in potrjeval užitek ob branju, ki je ključen za to, da bodo vzljubili branje (za vse življenje). Veliko število mladinskih knjig, ki

izidejo vsako leto v Sloveniji (600 in več naslovov), naj bi pomenilo tudi veliko možnost izbire.

Mentorjem svetujemo, naj prisluhnejo svojim mladim bralcem in skupaj z njimi – glede na knjižni fond v šolski in (najbližji) splošni knjižnici – izdelajo široke/obširne priporočilne sezname raznovrstnih knjig. Za vse starostne stopnje bralne značke (predšolska, osnovnošolska in srednješolska) je enako pomembno dvojje: **da kakovostni izbirni sezname obstajajo** (izkušnje zadnjih let kažejo, da je popolna svoboda izbire problematična zlasti za najmlajše in slabše bralce!) **in da lahko otroci izbirajo knjige tudi izven teh seznamov.**

Mlade bralce je modro vključiti v proces izbiranja literature tudi, ko se boste odločali za delo v bralnih klubih ali pri raznih projektno načrtovanih dejavnostih znotraj bralne značke.

Pri pripravi »svojih« priporočilnih seznamov si mentorske skupine lahko pomagajo s **priporočilnim seznamom – anotiranim izborom mladinskih knjig, ki ga pripravlja Knjižnica Otona Župančiča, Pionirska – Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo: www.bralnaznacka.si** (→ kaj brati → izbor mladinskih del). **Pri Bralni znački pa bomo še naprej posebej pozorni na slovenske ustvarjalce** – predstavljali Vam bomo njihova dela in njih same.

Nastopi ustvarjalcev

Srečanje z ustvarjalcem (mladinske književnosti) otroke in mladostnike močno motivira za branje. Šole navadno povabijo goste ob zaključku bralne značke, a to ni pravilo. Srečanje lahko organizirate kadar koli v šolskem letu, v vsakem primeru pa je smiselno, da se učenci nanj vnaprej dobro pripravijo (berejo avtorjeva dela, ob njih literarno in li-

kovno poustvarjajo, pripravijo razstavo, priprave povežejo z delom pri šolskem glasilu ipd.). Ob tem je pomembno tudi, da se s povabljenimi natančno dogovorite za vsebinske in organizacijske podrobnosti srečanja.

Pogovor o prebranem in bralni klub

Pogovor o prebranem je najučinkovitejši takrat, ko je prilagojen sposobnostim in potrebam otrok in mladih. Tako se že dolgo uveljavljeni praksi spodbujanja neverbalnega odzivanja na prebrano (npr. likovno ustvarjanje) in pogovorom o knjigah v skupinah (zlasti pri najmlajših – **vrtec, prvo triletnje devetletke**) v zadnjih letih pridružuje redno in načrtovano sestajanje v **bralnih klubih** (praksa kaže, da jih je možno organizirati vsaj od **2. triletja devetletke** pa vse **do konca srednjega izobraževanja**). Tu je mentorjeva naloga usmerjati pogovore o prebranem in podpirati morebitne povezave (npr. priprava literarnega večera za vso šolo, nastopa za starše ...). Načrt za delo običajno pripravijo mentorji skupaj z bralci, vsebine srečanj so vnaprej znane (pogovori o vnaprej določenih knjigah, avtorjih, temah ...; dogajanje lahko popestri glasba, informacije, pridobljene na spletu, ali celo sodelovanje v spletnih knjižnih klepetalnicah ...). V okvir tak pripravljene kluba lahko sodi tudi

pogovor z avtorjem, priprava kulturne prireditve, ogled filma, povezovanje z drugimi interesnimi dejavnostmi – npr. novinarski krožek itd. Za prostor srečanj si marsikje izbirajo prostore izven šole – v bližnjih knjigarnah, knjižnicah ...

In še: raziskava *Razvijanje bralnih zmožnosti z bralno značko* je pokazala, da se še posebej mlajši **otroci**, a tudi mladostniki višjih razredov osnovne šole, **o knjigah radi pogovarjajo s starši in** drugimi bližnjimi **sorodniki**. Morda bi pogosteje veljalo razmišljati o organizaciji družinskih bralnic (delavnic, predavanj za starše in otroke) ali bralnic za starše.

Zunanji motivacijski okvir bralne značke ali motivacijsko gradivo in druge nagrade za mlade bralce

Republiško motivacijsko gradivo bralne značke – program *S knjigo v svet* – je bilo v sedanji obliki načrtovano in postopoma izpeljano na republiški ravni v 90. letih prejšnjega stoletja, ko se je pokazalo, da otrokom in mladim značke ne pomenijo več priznanja. Po naših podatkih ga danes uporablja velika večina slovenskih osnovnih šol in marsikateri vrtec. Slikovno predstavitev gradiva in naročilnico lahko najdete tudi na naši spletni strani www.bralnaznacka.si pri informacijah o tekoči sezoni).

VSEBINA

RAZPRAVE – ČLANKI

Dragica Haramija: <i>Mladinska proza Dese Muck</i>	5
Maja Smotlak: <i>Mladinska revija Galeb</i>	19
Andrej Adam: <i>Gospodar muh in poučevanje demokracije</i>	34

IBBY NOVICE

31. svetovni kongres IBBY	45
Fernando Savater: <i>Pripovedno mišljenje: zgodbe, leposlovje in filozofija</i>	46
Torben Weinreich: <i>Odsev zgodovine v otroški književnosti in vpliv zgodovinskih dogodkov na zgodbe za otroke</i>	50
Tanja Pogačar: <i>IBBY nagrade 2008</i>	56

IN MEMORIAM

Maruša Avguštin: <i>V spomin Mariji Vogeltnik (1914–2008)</i>	57
---	----

VEČERNICA 2007

(Andrej Predin, Andrej Rozman Roza, Ervin Fritz, Anja Štefan, Dim Zupan)	59
Petra Zemljič: <i>Ponosen, da obvlada mariborščino</i>	60
Petra Vidali: <i>Problem ni v nebranju, temveč v brezbriznosti</i>	62
<i>Sentiment do nekoristnega</i>	63
<i>Za odrasle take sorte, kot sem jaz</i>	65
<i>Človeški svet je že dolgo na psu</i>	66

ODMEVI NA DOGODKE

Meta Grosman: <i>Bralna pismenost za večkulturno družbo</i>	68
<i>Svetost besede pri otroku</i> (Marko Kravos, Aksinja Kermauner, Janja Vidmar)	74

POROČILA – OCENE

Dragica Haramija in Maja Kmecl: <i>Knjižna zbirka Spominčice</i>	77
Tanja Pogačar: <i>1000 und 1 Buch 2007</i>	85
Tanja Pogačar: <i>Alma 2008</i>	90
<i>Splošno o bralni znački</i>	91

CONTENTS

DISCUSSIONS-ARTICLES

- Dragica Haramija: *Children's Prose of Desa Muck* 5
Maja Smotlak: *Children's Magazine Galeb* 19
Andrej Adam: *Lord of the Flies and the Teaching of Democracy* 34

IBBY NEWS

- 31st IBBY World Congress (Copenhagen, september 2008) 45
Fernando Savater: *Narrative thinking: Stories, fiction, philosophy* 46
Torben Weinreich: *How children's literature reflects actual history – and
how historical experience influences stories for children* 50
Tanja Pogačar: *IBBY Awards 2008* 56

IN MEMORIAM

- Maruša Avguštin: *In memory of Marija Vogelnik (1914–2008)* 57

VEČERNICA 2007

- (Andrej Predin, Andrej Rozman Roza, Ervin Fritz,
Anja Štefan, Dim Zupan) 59
Petra Zemljič: *Proud to be fluent in the Maribor dialect* 60
Petra Vidali: *The problem is in indifference, not in the lack of reading* 62
Sentiments towards the useless 63
For the grown-ups like me 65
Human race has for a long time been a disgrace 66

COMMENTING EVENTS

- Meta Grosman: *Reading literacy for multicultural society* 68
The sacredness of word with children
(Marko Kravos, Aksinja Kermauner, Janja Vidmar) 74

REVIEWS – REPORTS

- Dragica Haramija in Maja Kmecl: *Book collection
Spominčice/Forget-me-nots* 77
Tanja Pogačar: *1000 und 1 Buch 2007* 85
Tanja Pogačar: *Alma 2008* 90
On Reading badge in general 91

OTROK IN KNJIGA

72

Glavna in odgovorna urednica Darka Tancer-Kajnih

Revijo je ob finančni podpori
Ministrstva za kulturo
založila Mariborska knjižnica

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

OTROK IN KNJIGA	MARIBOR 2008	LETNIK 35	ŠT. 72	STR. 1-96
-----------------	--------------	-----------	--------	-----------